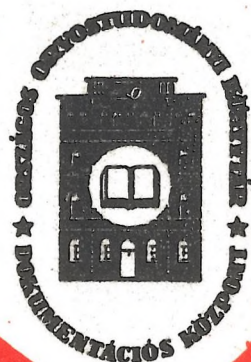

4568/W 1977. évf. 10.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR
ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT
BUDAPEST

1977
17. ÉVF.
III
SZÁM

A z
ORVOSI KÖNYVTÁROS
1977. 17.évf. 3.szám

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI
KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT
B u d a p e s t

Szerkeszti a Szerkesztőbizottság

Felelős szerkesztő:

Dr Székely Sándor

Szerkesztő:

Szepesiné Dr Benda Mária

Szerkesztőség:

Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ
1088 Budapest, Szentkirályi u. 21.

Telefon: 343-736; 343-788

Jelen számunk munkatársai:

VARGA-SOMOGYI Éva, a POTE Fogászati Klinikájának könyvtárosa,
SZEPE SINÉ Dr BENDA Mária, az OOKDK osztályvezetője, SZIRMAY Tamásné, a balatonfüredi szívkórház könyvtárosa, KOVÁCS Katalin, a Semmelweis orvosi könyvesbolt munkatársa, KOVÁCS Éva, a SOTE I. Sebészeti Klinikájának munkatársa, Dr GUBI Miklós, az OOKDK tudományos munkatársa, SILINISZ, Ju. A., a moszkvai VNIIMI igazgatóhelyettese, Dr Ignác GÁSPAREC, a Szlovák Orvosi Könyvtár munkatársa, Dr BUGYI Balázs főorvos.

HU ISSN 0030-6010

Felelős kiadó: Dr Székely Sándor

Kiadja és terjeszti az ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI
KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT

Készült: az OOKDK Sokszorosító részlegében

Felelős vezető: Dufka Istvánné
Budapest, 1977.

Pld.: 300 B/5

A Z O R V O S I K Ö N Y V T Á R O S

Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ
T á j é k o z t a t ó j a

1977

17.évfolyam

3.szám

T A R T A L O M

Oldal

K ö n y v t á r o s a i n k i r j á k

- VARGA-SOMOGYI Éva: Állományelemzés a Pécsi Orvostudományi Egyetem Fogászati Klinikájának könyvtárában 269
- SZEPESINÉ BENDA Mária: Bibliometria. A szakirodalom és a tájékozódás jelenségeinek mérése 292
- SZIRMAY Tamásné: Kis szakkönyvtárak dokumentumainak komplex tárgyi feltárása 297
- KOVÁCS Katalin: Orvosi könyvkiadásunk 30 évéből 311
- KOVÁCS Éva: A budapesti I. sz. Sebészeti Klinika tudományos munkája 10 év közleményeinek tükrében 327

A z O O K D K r e f e r á l ó ü l é s e i n e k a n y a g á b ó l

- GUBI Miklós: Az irodalomkutatás problémái. A fogalomnak és nevének változásai 336

K ü l f ö l d i k ö n y v t á r o s o k i r j á k

- SILINISZ, Ju.A.: Az orvostudományi információ helyzete és távlatai a Szovjetunióban 342
- GAŠPAREC, Ignác: Információs szakemberek és az orvos-egészségügyi információk felhasználóinak oktatása. Egy tájékoztató jellegű felmérés eredményei 351

K ö z l e m é n y e k - H i r e k

SZEPESINÉ BENDA Mária: Orvosi könyvtárosok értekezlete Schwerinben	366
BUGYI Balázs: Könyvismertetés	369
Jelen számunk cikkeinek referátumai	371

CONTENTS

Page

Librarians Report

Éva VARGA-SOMOGYI: Analysis of the Library Holdings of the Dental University Department of Pécs	269
Maria SZEPESI BENDA: Bibliometry. Measurement of the Phenomena of Literature and Information	292
Orsolya SZIRMAI: Complex Analysis of Collections in Small Special Libraries	297
Katalin KOVÁCS: 30-Year Review of Medical Book Publishing . .	311
Éva KOVÁCS: Scientific Work at the 1st University Department of Surgery at Budapest on the Basis of 10 Years Publishing Activity	327

Abstracting Conference

Miklós GUBI: Problems of Literature Search. Conceptual and Terminological Alterations	336
---	-----

Foreign Librarians Report

Ju.A. SHILINIS: Present State and Perspectives of Medical Information in the USSR	342
Ignác GASPAREC: Training of Information Experts and of Users of Medical Information	351

News and Notes

Maria SZEPESI BENDA: Conference of Medical Librarians at Schwerin	366
Balázs BUGYI: Book Reviews	369
Summaries of Papers	371

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

Библиотекари сообщают

Эва ВАРГА-ПОМОДЬИ: Анализ фонда в библиотеке стоматологической клиники Печьского медицинского института.	269
Мария СЕПЕШИ-БЕНДА: Библиометрия. Определение явлений специлитературы и информации.	292
Оршоа СИРМАИ: Комплексная переработка документов небольших специбиблиотек.	297
Каталин КОВАЧ: Из 30 лет венгерского издания медицинских книг.	311
Эва КОВАЧ: Научная деятельность Будапештской I. Хирургической клиники в свете публикаций за 10 лет.	327

Из материала реферативных заседаний ЦБ И И М

Миклош ГУБИ: Проблемы решершной службы: изменения понятия и термина.	336
--	-----

Зарубежные библиотекари сообщают

Ю.А. ШИЛИНИС: Состояние и перспективы научной медицинской информации в Советском Союзе.	342
Ignác GASPARÉC: Обучение специалистов по информации и потребителей медико-санитарных информации.	351

Известия - Сообщения

Мария СЕПЕШИ-БЕНДА: Конференция медицинских библиотекарей в Шверине.	366
Балаж БУДИ: Рецензия на книгу.	369

Рефераты статей данного номера журнала

Könyvtárosaink irják

VARGA-SOMOGYI Éva

Állományelemzés a Pécsi Orvostudományi Egyetem Fogászati Klinikájának Könyvtárában A POTE Fogászati Klinika könyvtára

Intézetünk könyvtára a Pécsi Orvostudományi Egyetem központi könyvtárának tagkönyvtára. A POTE Fogászati Klinika könyvtára egyidős az intézmény fennállásával, s így már 1938-ban megkezdődött a könyvtár állományának gyűjtése.

Könyvtárunkat az Úgyrend nyilvános jellegű, ingyenes könyvtárnak nyilvánítja a szakemberek részére. Állományunk az orvosi irodalom gyűjteménye, de ezen belül elsősorban a fogászati szakirodalom a domináns.

A kiskönyvtárak ma már nem elszigetelten élik életüket, így egyszerűen életképtelenek lennének. Olvasóikat szükség szerint két forrásból kell kiszolgálniuk; a saját tulajdonukban levő könyvekből és más könyvtárak ideiglenesen átengedélyezett könyveiből. Így a mi könyvtárunk kötelékébe belépő olvasó nemcsak a bizonyos mértékig korlátozott helyi szolgáltatásokból merithet, hanem kapcsolatba kerül a hálózat többi könyvtárával és azok szolgáltatásait is élvezheti. A központi könyvtáron keresztül, az OSZK nemzetközi kapcsolatai révén a külföldi könyvtárközi kölcsönzésben is részesülhet. Több esetben a kívánt anyagot nyugat- és keletnémet könyvtárakból kaptuk meg.

A Fogászati Klinika könyvtárának először személyemben lett főállású könyvtárosa 1974-ben, és így lehetővé vált a megrendelések, a katalogizálás szakszerű elvégzése, az állomány rendezése. Az eddig gyűjtött állomány gondos elemzése is nélkülözhetetlen

ahhoz, hogy a könyvtár jól lássa el feladatát; az olvasó látószögéből tekintve valamennyi tevékenység az olvasó érdekében történjék.

Minden könyvtárosban felmerül a kérdés, és szeretne megbízható választ kapni arra, hogy milyen jó a könyvtára. Megfelelő választ csak az állomány alaposabb elemzése adhat. /1/

Könyvtárunk állományelemzését különösképpen szükségessé tette az a körülmény, hogy az 1975/76-os tanévben klinikánkon megindult a harmadéves fogorvostanhallgatók képzése, ami új követelményeket állított fel a könyvtár vonatkozásában is.

Az állomány felépítésének szempontjai

Az állományt alkotó kiadványok gyakorlatilag csak akkor tekinthetők értékesnek, ha az intézet munkájához szükségesek és abban felhasználhatók. Lényeges, hogy az állományt ne terhelje a gyűjtőkörön kívül eső kiadványok tömege, de hézagos se legyen a gyűjtőkörbe vágó szakirodalom. /2/ A gyűjtőkör mindenekelőtt tematikus megfogalmazásu.

A gyűjtés kiterjedése mellett nehezebb a gyűjtés mélységének a meghatározása. Nem kis nehézség forrása, hogy nem lehet olyan általános előírásokat adni a mélységre vonatkozólag, amelyek érvényesek lennének minden ismeretágra és minden kiadványtípusra.

Míg a gyűjtőkör elvileg, a költségvetés gyakorlatilag szabja meg a beszerezhető irodalmat. Csak a céltudatosan, tervszerűen összeválogatott művekből alakulhat ki könyvtár.

Az állomány gyűjtemény jellegére kell törekednünk. A gyűjtemény jelleg két követelményt jelent:

a. hogy az állomány hézagtalan legyen, vagyis minden fontos kérdéskör megfelelő művekkel képviselve legyen,

b. hogy az egyes állománycsoportok ismeretágai között a szükséges arány érvényesüljön.

A gyűjtőkör betartása maga még nem biztosítja a gyűjteményjelleget. Elképzelhető, hogy minden egyes megvásárolt mű pontosan beleillik a könyvtár megszabott gyűjtőkörébe, s az állomány mégis hézagos lesz, a meglevő csoportok aránytalanok lesznek.

A szakkönyvtár feladataiból kiindulva kell megkeresni a leglényegesebb elemeket, melyekből az állomány értéke összetevődik.

A könyvtár feladata a mindennapi munkához és a kutató munkák elvégzéséhez szükséges szakirodalom beszerzése, feltárása és tárolása.

Az állománygyarapításnál a könyvtár a következőket vegye legelőször figyelembe:

1. A színvonal: Olyan kiadványok szükségesek, amelyek megfelelő tudományos színvonalon tárgyalják a szakirodalmat.

2. Az újszerűség: A kiadványok tudományos színvonala mellett igen fontos, hogy a beszerzendő kiadványokban tárgyalt téma ne legyen túlhaladott. Ne csak az eddig elért és általában ismert eredményeket tükrözzék, hanem újat adjanak a hazai kutatók számára.

3. A kutatási témák: Az intézet kutatási témáinak, terveinek figyelembe vétele. Az állománygyarapításnál alkalmazkodni kell az anyagi keretek korlátaival, tehát igen szigorú szelekcióval kell kiválasztani azt az anyagot, amelyet tartalma és hasznosítási értéke elsődleges jogúvá minősíthet a beszerzésnél.

Végleges döntés előtt egy másik szempont szerint is mérlegelni kell; melyik az a dokumentum, amely állandó munkaeszközzül szolgál, és melyik az, ami mindennapos készenletben csak pár hetes vagy hónapos felhasználásra szükséges a kutatók számára. Ebben az utóbbi esetben a könyvtárközi kölcsönzés is megoldja a problémát.

Az állomány használhatósága szempontjából arra kell törekedni, hogy az olvasók által nyelviileg hozzáférhető kiadványok kerüljenek a könyvtár állományába. A kutatók, a szakemberek jelentős része ismeri a világnyelveket, és a környező államok nyelveit. /2/

A könyvek és folyóiratok beszerzésénél végső fokon mindig az Egyetem Könyvtári Tanácsa dönt az előzetes igények mérlegelése, elbírálása után, figyelembe véve az újabb szükségleteket.

A könyvtárba bármilyen úton beérkezett /vétél, ajándék, csere/ kiadványokat a könyvleltár, a folyóiratleltárkönyv és a betűrendes és tárgyszavas katalógus tartja nyilván.

Állományelemzési módszerek

A tervszerűen felépítendő állomány előfeltétele a meglevő elemzése a jövőbeni szükségletek figyelembevételével. Az állomány analitikus megítéléséhez világos állományelméleti elvek szükségessé-
sek. Az állományelemzés az állomány összetételének és feltártságá-
nak sokoldalú és összehasonlító vizsgálata az állománygyarapítás
alapelvei szerint.

A könyvtári gyűjtemények értékelési módszerei nagyon külön-
bözőek, sokrétűek. A módszerek széles skálája magában foglalja az
impresszionista és szubjektív becslésektől egészen a válogatott
könyvjegyzékekkel, katalógusokkal való összehasonlításon túl, az
objektivebb tényeket eredményező matematikai eljárásokat is, melyek
segítségével az olvasók igényeit és az állományt mennyiségileg fe-
jezhetjük ki. Csak az olyan módszerek használata tanácsos, melyek-
kel hatékonyan és aránylag könnyen juthatunk eredményre.

Az értékelés történhet egy egyedi könyvtárban, de lehetsé-
ges a könyvtárak egész hálózatának a vizsgálata is. Lefolytatható
önvizsgálat formájában, vagy a könyvtáron kívül álló brigád részé-
ről is.

A könyvtárosok részére hasznos lenne egy szabványos állomány-
elemzési módszer, melyet alkalmazva azonnal világos képet kapnának
a gyűjteményről. Az ilyen egységes és általánosan alkalmazható
módszer szerint végzett állományelemzés csak részben adhatnak hasz-
nálható eredményt egy adott könyvtár céljának megfelelő értékelésé-
hez. Azok a módszerek, amelyek az egyik könyvtár mérésére alkalma-
sak, nem feltétlenül használhatók más feladatu könyvtár vizsgálatá-
nál, mert minden könyvtár a saját körülményei között és nem az ál-
talanos normákkal való összehasonlítás alapján értékelendő.

Az elemzés módszereinek megválasztásánál a könyvtár fel-
adatkörének és állományának viszonyát megvilágító elveket kell
alkalmazni. /1/

Ez esetben a fenntartó intézmény fő feladatát a gyógyító, a
kutató és oktató munka képezi. Ebből eredően a Fogászati Klinika
könyvtárának célja e hármas feladat ellátásához megfelelő szakiro-
dalmi tájékoztatás biztosítása.

Állományelemzési módszerem lényege megegyezik a hasonló jellegű könyvtárakéval.

Számbavettem az állományt, megvizsgáltam nyelvek, kiadási időpontok, témák szerint, és az áttekinthetőség érdekében táblázatokba rendeztem az adatokat. Azonban munkám e fázisában néhány érdekesnek tűnő, az eddigi feldolgozásban nem egyértelműen meghatározható jellegzetességet lehetett megfigyelni. Így elsősorban az állomány egyenlőtlen fejlődése, periódusként más-más szakmai orientációja nem volt szembetűnő. Ezért látszott célszerűnek az állomány tanulmányozása meghatározott rövid időperiódusokon belül. Kérdéses volt, mekkora egységekre bontsam az 1938-tól 1976-ig eltelt időt. A gépiesen adódó 4 x 10 éves periódus vizsgálata nem vezetett előre, ugyanis olyan történelmi változások estek egy perióduson belülre, melyek a kapott képet hamissá tették, ezért még rövidebb időszakok elemzése vált szükségessé. Így 7 éves periódusokat választottam. Ezek az egységek megőrizték homogenitásukat, a szakma fejlettségi szintjét, történelmi változásokat és az intézmény vezetését illetően.

Az egységes periódusokat azonos módszer szerint elemeztem, így egymással összehasonlíthatóvá váltak és talán egy tartalmi elemzést elősegítő módszert nyertem, ugyanis az utóbbi évtizedekben rohamléptekkel fejlődő medicina nemcsak rengeteg új ismeretanyaggal gyarapodott, hanem többször átértékelte ezen ismeretek értelmezését.

Az állományt két csoportra bontva elemeztem: külön a könyveket és külön az időszaki kiadványokat.

A könyvek statisztikai feldolgozása kézbe vétel, a folyóiratoké pedig leltárkönyv alapján készült. A két részre bontást indokolja az, hogy a könyvek és az időszaki kiadványok funkciója eltérő.

A könyvek funkciója az intézet kutatási profiljába tartozó területről mély és átfogó kép biztosítása, másrészt a külföldi és magyar nyelvterület tankönyv jellegű irodalmának beszerzése is fontos, hogy összehasonlítási alapot nyújtson az intézet és a prominens külföldi intézetek által oktatott elméleti anyag között.

Az időszak kiadványok funkciója az aktuálisan folyó kutatások és ezek eredményeinek gyors közvetítése az intézet szakemberei számára. Az új tudományos és gyakorlati ismeretekről a szakemberek világszerte - legalábbis napjainkban - elsősorban a folyóiratokból szereznek tudomást. Ezen kiadványok magas tudományos színvonala mellett igen fontos, hogy a szakma kutatási témáinak széles skáláját ölelje fel. Így válik lehetővé a gyors, a szakterület egészére kiterjedő információ megszerzése. A periodikáknak nemcsak témák szerint kell széleskörűeknek lenniük, hanem a kiadás helyét tekintve a világ valamennyi jelentősebb kutatási központjának munkájáról és eredményeiről tájékoztatást kell adniuk. Éppen ezért elkerülhetetlen, hogy az állomány 7-8 különböző nyelvű folyóiratból ne álljon.

A POTE Fogászati Klinika könyvtárának állományelemzése

Az elemzésnél az alábbi szempontokat vettem figyelembe:

Az állomány mennyisége

I. Könyvállomány

1. Az állomány szak, illetve tárgykör szerinti megoszlása
2. Milyen az olvasók nyelvtudása?
3. Hogyan oszlik meg az állomány nyelvi szempontból?
4. Milyen eloszlást mutat a könyvállomány a kiadás éve szerint?
5. A szükséges kiadványokból rendelkezik-e az állomány több azonos példánnyal?

II. Folyóiratállomány

1. Milyen a folyóiratok nyelv szerinti megoszlása?
2. Az olvasók nyelvtudásának és az időszak kiadványok nyelv szerinti összehasonlítása
3. Folyóirataink szak, illetve tárgykör szerinti felosztása
4. Kurrens folyóirataink jelleg és tárgykör szerint.

Az állomány mennyisége

Könyvtárunk állományában 1.315 db könyv és 748 kötet folyóirat van /összesen: 2.063 könyvtári egység/. Az állomány mennyiségét leltár segítségével állapítottam meg, külön kimutatva a könyvek és a folyóiratok számát.

Az egy olvasóra jutó anyag: 57 db könyv és 32 kötet folyóirat.

I. Könyvállomány

1. Az állomány szak, illetve tárgykör szerinti megoszlása

Shak szerinti felosztásom az alábbi: általános orvostudomány és általános fogorvostudomány. Tárgykör szerinti bontásom a következő: konzerváló fogászat, protetika, gyermekfogászat - fog-szabályozás, szájsebészet, parodontológia, fogászati anatómia - fogászati röntgenológia, szótárak - lexikonok - bibliográfiák.

Az általános orvostudomány az állomány 33,9%-át adja /összesen 446 db/, míg a fogorvosai tárgyú könyvek az összállomány 54%-a /összesen 710 db/, az egyéb témájú könyvek az állomány 12,1%-át teszik ki /összesen 159 db/.

Ez a vizsgálat csupán az állomány két alapvető szakára terjed ki, melynek alapján már eldönthető, hogy az általános orvostudomány és a fogorvostudomány egymáshoz való %-os viszonya megfelelő.

A szak szerinti, illetve tárgykör szerinti részletező felosztásom az alábbi képet adja:

Általános orvostudomány:	446 db könyv	33,9%
Általános fogorvostudomány:	133 db "	10,1%
Konzerváló fogászat:	80 db "	6,0%
Gyermekfogászat - fogszabályozás:	81 db "	6,2%
Protetika:	135 db "	10,3%
Szájsebészet:	175 db "	13,3%
Parodontológia:	57 db "	4,3%

Fog. anatómia és patológia:	31 db könyv	2,4%
Fog. röntgenológia:	18 db "	1,4%
Szótárak - lexikonok - bibliográfiák:	72 db "	5,5%
Egyéb	87 db "	6,6%

Össz.: 1.315 db könyv 100,0%

Az első pillanatra szemünkbe tűnik a szájsebészeti témájú művek magas száma /175 db/. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a fogászati módszerek közül legelőször a fogeltávolítás és az ezzel kapcsolatos problémák, szövődmények merültek fel, ami maga után vonta az elsősorban ezzel foglalkozó művek nagyobb számú megjelenését. Másrészt a szájsebészet problémaköre határterület, így nyilvánvaló, hogy nemcsak fogorvosok, hanem sebészek és fül-orr-gégészek is írnak e témába tartozó műveket /pl: tumorok, érzéstelenítési módok, szövődmények, műtéti megoldások, plasztikai műtétek stb./.

A másik szembetűnő a parodontológiai művek alacsony száma. Csak az utóbbi évtizedekben merült fel a fogágybetegségek "népbetegség" jellege. A tudósok felfigyeltek arra a tényre, hogy a caries mellett a parodontopathia is szinte a lakosság minden rétegét érintő betegség. Önálló kutatási részterületként csak az utóbbi 20-30 évben fejlődött, így a munka- és időigényes kutatások aktuális eredményeit főleg folyóiratokban közölték.

Az 1. számú melléklet jól szemlélteti azt a változást, ami a gyermekfogászat, illetve fogszabályozás területén a háború után lezajlott, vagyis azt a tényt, hogy a cariesmegelőzést és gondozásbavételt már a gyermekkorban az iskolafogászat keretén belül kell megvalósítani.

Az összeállományunk igen kis %-át két fogászati témakör: a fogászati röntgenológia és a fogászati anatómia és patológia adja. Azért nem hangsúlyoztam e két témakör kis számú reprezentációját, mert ha abszolút számban nézzük e témakörök műveit, magas értéket kapunk, de relative az összeállomány kevés %-át adják, ugyanis az alap kutatások ma is az anatómia és általános radiológia vonzáskör-

rébe tartoznak, így az irodalom is a "nagy" anatómiai és radiológiai könyvekben, mint részterület található meg.

Némi fejlesztésre van szükség a konzerváló fogászat és a gyermekfogászat - fogszabályozás területén is.

2. Milyen az olvasók nyelvtudása?

A gyűjtemény nyelvek szerinti megoszlásának elemzéséhez felmértem intézetünkben az orvosi kar konkrét érdeklődését az egyes nyelvterületeken.

Az olvasók nyelvtudását illetően nincs szükség bonyolult, sok fáradságot igénylő statisztikai felmérésre, hiszen mindössze 23 olvasóm van, így az elmúlt két és fél év alatt - éppen a kis létszám és az állandó szoros kapcsolat miatt - volt alkalmam a nyelvtudást is revideálni.

Nyelvtudáson azt értem és jelen esetben azt vettem alapul, ha valaki az adott szöveget összefüggéseiben megérti, fordítja.

/3/

Ezen kritérium figyelembevételével a következő eredményeket kaptam: 15-en fordítanak angolból, 14-en németből, 4-en oroszból és ketten franciából. /12 olvasó két nyelven fordít, ezeket mindkét nyelvnél felvettem/

3. Hogyan oszlik meg az állomány nyelvi szempontból?

Az olvasók nyelvtudásának felmérése után megvizsgáltam, hogy milyen az állomány nyelvi megoszlása.

Az össz-könyvállományból:

magyar nyelvű	579 db	44,0%
német nyelvű	558 db	42,4%
angol nyelvű	138 db	10,5%
francia nyelvű	8 db	0,6%
spanyol nyelvű	5 db	0,4%
orosz nyelvű	3 db	0,2%

olasz nyelvű	2 db	0,2%
varia /ide soroltam		
a szótárakat is/	22 db	1,7%
Összesen: 1.315 db		100,0%

Ezek a számok azonban önmagukban nem értékelhetők, csak abban az esetben, ha megnézzük a könyvállomány kiadási év szerinti megoszlását.

Ebben az esetben is 7 éves bontást alkalmaztam, s egyben ezen periódusok nyelvi megoszlását is vizsgáltam. Az eredményt a 2. számú melléklet szemlélteti.

Ha megvizsgáljuk a német és az angol nyelvű művek egymáshoz való viszonyát, megfigyelhetjük, hogy míg 1935-ig a német nyelvű könyvek az angol nyelvűeknek 30,7-szerese, 1976-ig ez a nagyarányú eltérés fokozatosan csökken és az 1971 után megjelent angol nyelvű könyvek száma már a német nyelvűek 1,7-szerese. Ez az ugrásszerű megnövekedés pozitívan értékelhető, mivel az olvasók nyelvtudásának értékelésére visszatérve megállapíthatjuk, hogy jelenleg több az angoltól fordítók száma, mint a németből fordító olvasóké, ha a különbség még nem is olyan nagy.

A nyelvi megoszlás azonban még igen nagy különbségeket mutat, miszerint az összállomány 42,4%-a német nyelvű és csak 10,5%-a angol nyelvű. Megállapíthatjuk tehát, hogy az állománygyarapításkor az utolsó hat évben szem előtt tartottuk az olvasók nyelvtudását, az angol nyelv esetében.

Azonnal szembeötlő az orosz nyelvű művek igen alacsony száma. Oroszból jelenleg 4-en fordítanak, /nem számítva a középiskolai orosz nyelvtudást/ s mindössze három orosz nyelvű könyv található meg a könyvtárban.

Itt meg kell állni egy pillanatra, és arra kell gondolni, hogy ha az aránytalanság ma még csak a számok vizsgálatánál jelentkezik, az orvosképzés, a fejlődés alapján a holnap sürgető problémájává válhat. /1/

Pozitívan értékelhető azonban, hogy ez a 3 orosz nyelvű könyv is 1971 után jelent meg, tehát az utolsó hat év állománygyarapításának eredménye.

"Sok"-nak mondható a francia könyvek száma /8 db/, mivel franciából csak két orvosunk fordít. Az orosz nyelvű művekhez viszonyítva furcsának találhatjuk a spanyol nyelvű irodalom "magas" számát /5 db/. A spanyol és olasz nyelvű könyvek 1942-ig jelentek meg, a francia nyelvűek, pedig 1956-ig.

Összefoglalva, tehát mégis megállapíthatjuk, hogy az arányok eltolódtak és közelítenek az olvasók nyelvtudásához. Leszögezhető, hogy a nyelvek szerinti átrendeződés igen jelentős mértékű. 1971 után már fejlődési sorrendben az angol, a német és az orosz kiadványaink gyarapodtak nagyobb mértékben.

A magyar nyelvű könyvek /579 db/ kiadási év szerinti megoszlása viszonylag egyenletesnek mondható, eltekintve az 1950-1956 és az 1957-1963 közötti évektől, amikor is a magyar nyelvű könyvek száma ugrásszerűen megnőtt /85+232=317 db/, de ez a hirtelen fejlődés ugyanígy jellemző a német és az angol nyelvű kiadványainkra is.

Ezt követően megvizsgáltam nyelvek szerint az 1956 után kiadott könyvek részesedési arányát.

Magyar nyelvű művek	59,9%	/579-ből 347 db/,
Német nyelvű művek	29,6%	/558-ből 165 db/,
Angol nyelvű művek	52,2%	/138-ből 72 db/,
Orosz nyelvű művek	100,0%	/ 3-ből 3 db/,
Varia	36,4%	/.22-ből 8 db/ ⁺

Felmérésem eredményét a 3. számú melléklet szemlélteti.

4. Milyen eloszlást mutat a könyvállomány a kiadás éve szerint?

Fontosnak vélem, hogy az állomány időszerűségét részletesen elemezzem, hiszen az időszerű gyűjtemény mindenütt, de elsősorban a szakkönyvtárakban fontos. E vizsgálathoz a könyvek kiadási éve alapján készített statisztikai összeállítás szolgáltató szemponto-

⁺A kis állomány miatt a számok néhol kicsinyek, a %-ok torzítanak. De számunkra ezek így is fontos adatok.

kat. Az állomány terjedelmének pusztán az ámszerű kifejezése csalóka eredményt nyújthat. Régebbi könyvtárakban felhalmozódhatnak a könyvek. Ezzel a számszerű követelményeknek eleget tehetnek anélkül, hogy a gyűjteményük kellő mértékben rendelkezne időszerű új anyaggal. /1/

Az elemzett 7 éves periódusok a következő eredményt adták:

1935-ig	154 db könyv,	az összállomány:	11,8%-a
1936-1942	170 db	"	13,0%-a
1943-1949	103 db	"	7,7%-a
1950-1956	293 db	"	22,3%-a
1957-1963	391 db	"	29,7%-a
1964-1970	107 db	"	8,1%-a
1971-1976	97 db	"	7,4%-a

/4. számú melléklet/

Megállapítható, hogy az állomány fejlődése nem egyenletes. Az első két periódusban /1935-ig és 1936-1942/ a gyarapodás viszonylag egyforma képet mutat. A következő 7 évben /1943-1949/ óriási visszaesést tapasztalhatunk. Valószínűleg a lezajlott történelmi események nyomták rá a bélyegét a tudományos fejlődésre és kutatásokra is.

Ezzel szemben az 1950-1956 között kiadott könyvek az állomány 22,3%-át teszik ki, s ehhez hasonlóan az 1957-1963 közöttiek a 29,7%-át. Tehát a 14 évet egybevetve az összállomány 52%-a 1950 és 1963 között kiadott könyv.

Ezeket a számszerű adatokat azzal a megjegyzéssel szeretném kiegészíteni, hogy a klinikát megalakulásától egészen 1962-ig egy intézetvezető igazgatta /24 éven keresztül; Dr Oravecz Pál/. Az idősebb dolgozók elmondása szerint nagyon sokat tett azért, hogy jól használható szakkönyvtár jöhessen létre a Fogászati Klinikán, szem előtt tartva, hogy tudományos munka, kutatás megfelelő szakkönyvtár nélkül elképzelhetetlen. A szakkönyvtár a tudományos munka alapja, tükrö az illető intézmény ambíciójának.

Természetesen amíg egy jó könyvtár kialakul, nehéz utat kell megtenni. Egy jó könyvtár nem születik magától. Sok utánajárás és fáradozás szükséges ehhez, hogy működése olajozottá váljon.

A lehetőség jó könyvtár megteremtésére mindenütt adva van. Az orvosok ezt igénylik, de ez önmagában nem elégséges, ezért "tenni is kell valamit."/4/

1964-1970 között a klinika hármask feladata /az oktatás, gyógyító, illetve rutinmunkák, valamint a tudományos kutató munka/ közül elsősorban az oktató, gyógyító, illetőleg rutinmunka került előtérbe. Talán ez indokolja, hogy a könyvtár állományában ebben az időszakban visszaesés tapasztalható.

1971-1976 között megjelent könyvek az összállománynak csupán a 7,4%-át képezik. Ez az igen alacsony szám azonban nem tekinthető teljesen reális adatnak.

Megvizsgáltam az 1971 óta rendelt könyvek jegyzékét. Megállapítottam, hogy még 194 darab könyv nem érkezett be könyvtárunkba. Ebből 69 db tőkés országból származó könyv /66 angol és 3 db nyugatnémet/ és 27 db népidemokratikus országból rendelt könyv.

5. A szükséges kiadványokból rendelkezik-e az állomány több azonos példánnyal?

Az állomány a szükséges kiadványokból általában rendelkezik több azonos példánnyal. 2-3 esetben a példányszámot emelni kell. Egyetlen esetben találok nagyfokú hiányossággal; a középkáder továbbképzéshez nélkülözhetetlen kiadvány "A fogorvosi asszisztensek tankönyve" esetében. Klinikákon jelenleg 18 fogászati asszisztens nő dolgozik, s ezeknek kb 60%-a szakképzetlen, s könyvtárunkban mindössze csak egy példányban található meg a fent említett tankönyv. Ugyanakkor a műtő- és röntgenasszisztensek tankönyvéből 2-2 példány áll rendelkezésre az ebben a munkakörökben dolgozó 1-1 asszisztensnőnek.

Az elemzés során feltárt fenti hiányosság megszüntetésére már lépéseket tettünk.

II. Folyóiratállomány

Folyóirataink az 1974. év végéig bekötöttek. Állományunkban 748 kötet van. Könyvtárunkban 50féle folyóirat található, ebből 18 nem kurrens /nem jár már az intézetünknek, megszűnt, stb/.
/5.számú melléklet/

Klinikánk aránylag kis létszámú intézmény a többi klinikához viszonyítva - 23 orvosunk van -, így a könyvtárunkba járó folyóiratok bőséges anyagot biztosítanak dolgozóink számára. Éppen a folyóiratok magas száma tette szükségessé, hogy intézetünkben az egyes orvosok kutatási területébe tartozó egy vagy két folyóiratot többen folyamatosan figyelemmel kísérjenek, és ezzel átfogó képet biztosítsanak egymás számára az aktuális kutatási eredményekről folyamatos referálások útján.

1. Időszaki kiadványaink nyelv szerinti megoszlása

nyelv	kötet	%
német	296	39,6
angol	196	26,2
magyar	196	26,2
orosz	22	2,9
olasz	12	1,6
cseh	11	1,5
francia	11	1,5
több nyelvű	4	0,5
Összesen:	748	100,0%

2. Az olvasók nyelvtudásának és az időszaki kiadványok nyelv szerinti összehasonlítása

Összehasonlítva az orvosok nyelvtudását a folyóiratok nyelvével, megállapítható, hogy a német nyelvű periodikák túlsúlyban vannak az angol nyelvűekkel szemben, ugyanakkor angoltól jelenleg 15-en, német pedig 14-en fordítanak.

Kötött folyóirataink nyelvi megoszlását összehasonlítottam az 1976-ban járó periodikák nyelvével.

Könyvtárunkba jelenleg 32 féle folyóirat jár. Ebből 9 bel-földi, 19 tőkés és 4 szovjet és népidemokratikus.

nyelv	folyóirat
angol	17 féle
magyar	9 "
német	3 "
orosz	1 "
cseh	1 "
több nyelvű	1 "

Összesen: 32 féle

Tehát kurrens folyóirataink közül az angol nyelvű több, mint ötszöröse a német nyelvűeknek. Az arányok nagyon eltolódtak az angol nyelvű periodikák javára.

3.Kurrens folyóirataink országok szerinti felosztása

Ország	Folyóirat
Magyarország	9 féle
Szovjetunió	1 "
NDK	2 "
Csehszlovákia	1 "
Ausztria	1 "
Svájc	2 "
NSZK	1 "
Dánia	3 "
Svédország	1 "
Anglia	2 "
USA	9 "

Összesen: 32 féle

Tehát periodikáink nemcsak téma szerint, hanem a kiadás helyét tekintve is igen széleskörűek, s csaknem a világ valamennyi jelentősebb kutatási központjának munkájáról és eredményeiről tájékoztatást nyújtanak.

Kiegészítő felmérésként megvizsgáltam kurrens folyóiratainkat abból a szempontból is, hogy nemzeti vagy nemzetközi kiadásuk-e?

A jelenleg járó 32 féle folyóirat közül 8 nemzetközi és 24 nemzeti kiadású. A nemzetközi kiadásuk mind angol nyelvűek, tehát visszatérve a nyelvi felosztásunkhoz; 17 angol nyelvű folyóiratunkból 8 nemzetközi kiadású. Ezek 50%-a csak az utóbbi 2-3 évben jár intézetünknek.

4. Folyóirataink szak, illetve tárgykör szerinti felosztása

Összehasonlításképpen megvizsgáltam a kötött és kötetlen, illetőleg kurrens folyóirataink szak, valamint tárgykör szerinti megoszlását. A két felmérés csaknem azonos képet mutat:

Kötött folyóirataink

1. Általános fogászat:	24 féle
2. Általános orvostudomány:	6 féle
3. Parodontológia:	6 féle
4. Szájsebészet:	4 féle
5. Gyerekfogászat - Fog szabályozás:	3 féle
6. Konzerváló fogászat	1 féle
7. Fogtechnika:	2 féle
8. Eü. szakfolyóirat:	2 féle
9. Egyéb	1 féle
10. Protetika:	1 féle

Kurrens folyóirataink

1. Általános fogászat:	15 féle
2. Általános orvostudomány:	4 féle
3. Parodontológia:	3 féle
4. Szájsebészet:	2 féle
5. Protetika:	1 féle
6. Konzerváló fogászat:	1 féle
7. Fogtechnika:	1 féle
8. Bű. szakfolyóirat	2 féle
9. Egyéb	1 féle
10. Gyerekfogászat-fogszabályozás	2 féle

Az általános fogorvostudományi folyóirataink száma igen nagy, ami érthető is, mivel ezek magukba foglalják az egyes részterületek tárgyát is.

Ahogy hazánkban a magyar fogorvosok egyetlen hivatalos fóruma a Fogorvosi Szemle, és tulajdonképpen minden fogászat-tal kapcsolatos cikk ebben az egy folyóiratban jelenik meg, ez külföldön is hasonlóképpen van. Csak ritkán találkozunk a fogászat egy-egy szűkebb területével foglalkozó önálló periodikával.

A fogászaton belül a parodontológiai folyóiratok száma nagy, amit azzal indokolhatunk, hogy a parodontológia napjainkban a fogászati kutatás élvonalában van, de mivel csak az utóbbi 2-3 évtizedben fejlődött ki, mint a fogászat önálló szakága, ezért még ma is elsősorban folyóiratokban jelennek meg a parodontológia témakörébe tartozó kutatások, eredmények, problémák.

Kurrens időszaki kiadványaink jelleg szerint

Fogorvosi szakfolyóirat:	25 féle
Orvosi szakfolyóirat:	4 féle
Egészségügyi szakfolyóirat:	2 féle
más /nem orvosi/ szakfolyóirat;	
tájékoztató folyóirat:	1 féle

Összesen: 32 féle

Az eredményekből levont következtetések

Az állománygyarapításnál figyelembe kell venni az egyes részterületek hiányosságát, s a hiányokat ki kell küszöbölni, illetőleg meg kell szüntetni.

A könyvállományban a parodontológia, a konzerváló fogászat és a gyermekfogászat - fogszabályozás területén fejlesztés szükséges.

Az orosz nyelvű szakirodalom arányát feltétlenül emelni kell.

A friss szakirodalom szerzeményezése lehetőleg teljes mértékben a kiadás évében történjék.

A több példányban szükséges kiadványok megállapított eseteiben a példányszám emelendő.

Az állománygyarapításnál figyelembe kell venni a középkáder továbbképzéshez szükséges kiadványok megfelelő arányát.

Az eredmények összefoglalása után megállapítható, hogy az elemzés hasznos tevékenység volt. A levont következtetéseket a szerzeményezésnél gyümölcsözően hasznosíthatjuk.

Hasznos volt azért is, mert a feltárt aránytalanságokat és hiányokat meg is akarjuk és meg is tudjuk szüntetni. /1/

Irodalomjegyzék

- /1/ DANIS Mihály: Az orvosi szakkönyvtár állományának elemzése a Bács-Kiskun megyei Tanács Kórházában. Bács-Kiskun Megyei Kórház évkönyve 1965. Kecskemét, 1965. 17-22.
- /2/ NAGY Aranka: Az Országos Állategészségügyi Intézet könyvtárának állományelemzése. Az Orvosi Könyvtáros, 1975. 15. évf. 6. sz. 424-436.
- /3/ KERÉKES Ilona: Állományelemzés a DOTE Női Klinikájának könyvtárában. Az Orvosi Könyvtáros, 1976. 16. évf. 3.sz.273-282.
- /4/ LUSZTIG Gábor: Tudományos kutatás lehetőségei kórházban. Bács-Kiskun Megyei Kórház évkönyve 1965. Kecskemét, 1965. 9-16.

1. számú melléklet

Szak ill. tárgykör	I	II	III	IV	V	VI	VII	össz.	%
Ált. orvostudomány	14	30	45	90	211	31	25	446	33,9
Ált. fogorvostudomány	42	20	1	2	4	1	4	133	10,1
Konzerváló fogászat	9	10	12	29	14	2	4	80	6,0
Protetika	23	34	10	28	23	10	7	135	10,3
Gyermekfogászat-fogszab.	16	18	-	22	10	4	11	81	6,2
Szájsebészet	20	24	15	45	30	18	23	175	13,3
Parodontológia	6	11	2	13	13	6	6	57	4,3
Fog. anat. és patol.	4	4	1	11	9	1	1	31	2,4
Fogászati röntgenológia	4	2	1	2	4	1	4	18	1,4
Szótárak, lexikonok, bibl.	2	4	3	21	30	6	6	72	5,5
Egyéb	4	13	8	12	20	10	10	87	6,6
Összesen	154	170	103	293	390	107	98	1315	100,0

Az 1. számú melléklet kiegészítése
jelmagyarázattal

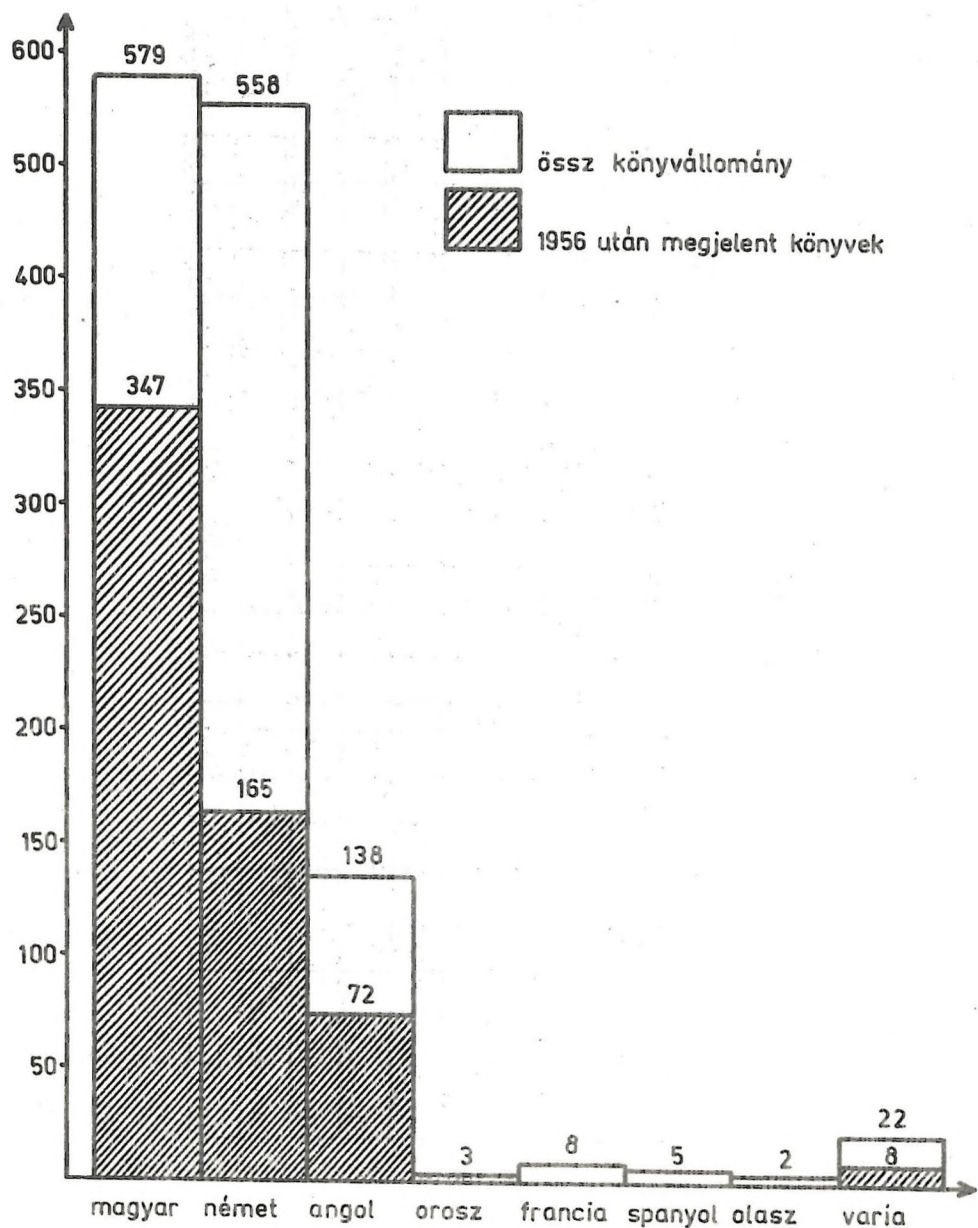
- I = 1935-ig
- II = 1936-1942
- III = 1943-1949
- IV = 1950-1956
- V = 1957-1963
- VI = 1964-1970
- VII = 1971-1976

2. számú melléklet

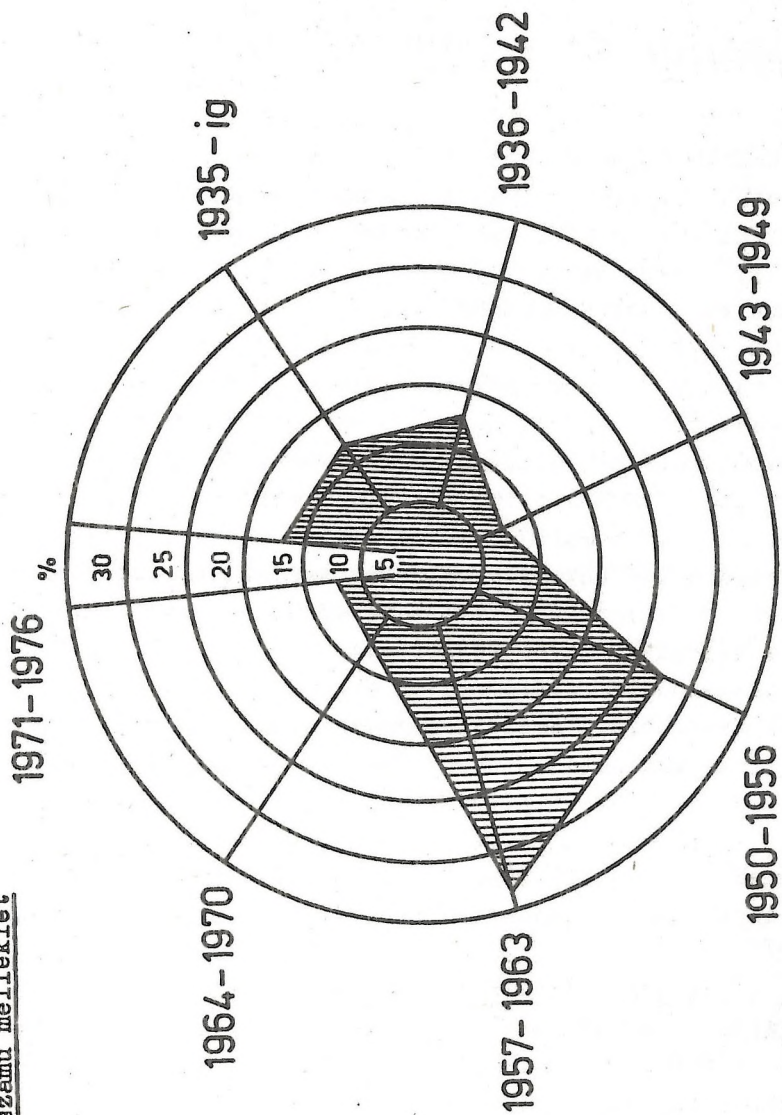
7 éves periódusok nyelvi
megoszlása

Periódus	magyar	német	angol	orosz	fran.	spanyol	olasz	varia	Összesen
1935-ig	52	92	3	-	2	1	1	3	154
1936-1942	55	95	12	-	2	4	1	1	170
1943-1949	40	51	9	-	1	-	-	2	103
1950-1956	85	155	42	-	3	-	-	8	293
1957-1963	232	117	35	-	-	-	-	7	391
1964-1970	59	34	13	-	-	-	-	1	107
1971-1976	56	14	24	3	-	-	-	-	97
Összesen	579	558	138	3	8	5	2	22	1315
%	44%	42,4%	10,5%	0,2%	0,6%	0,4%	0,2%	1,7%	100,0%

3. számú melléklet

4. számú melléklet

A könyvvállomány %-os megoszlása a kiadási év szerint

Bibliometria.

A szakirodalom és a tájékozódás jelenségeinek mérése

A szakirodalmi áradattal szembeni tehetetlenségről az ötvenes években kezdtek cikkezni. Sokan hitték, hogy a probléma centralizációval és gépi információfeldolgozással egycsapásra megoldódik. A gépi memóriába bármi gyorsan, válogatás nélkül betáplálható és - ami szükséges - pillanatok alatt "lehívható". Ma már tudjuk, hogy ha az "összes információ" betáplálása lehetségessé is válna, akkor is nagyon kevés haszna volna a beléfectett áldozatokhoz képest.

Komputerizálni kell, de meggondoltan, a betáplálendő szakirodalmat pedig továbbra is válogatni kell. A sok adatot tartalmazó gépi memória önmagában még nem biztosítja a kutatót arról, hogy a számára legfontosabb releváns információk tényleg a birtokába fognak jutni. A gépesítés bevezetése mellett tehát meg kell keresni a válogatás egyre fejlettebb, hatásos módszereit is.

A szakirodalomnak is megvan a maga szerkezete, fejlődési, változási tendenciái, amelyek megismerhetők. Bibliometriai módszerekkel megragadható az egyes irányzatok, gondolatok, témák terjedése, sőt új diszciplínák kialakulása is. Mindezeknek ismerete fontos tudáspolitikai okokból, de az egyes könyvtárak állománygyarapításának, szolgáltatásainak a szabályozásában is.

A bibliometriai módszerekkel közül ismertetjük a legfontosabbakat:

1. A Bradford-féle szóródási törvény

Alapja: intézményünk 1-1 témájához biztosítani akarunk minél több releváns cikket. Melyek azok a folyóiratok, amelyekben ezek közül a legtöbb található?

Bradford megállapította, hogy szabályos összefüggés van azon folyóiratok között, amelyek egy bizonyos téma legtöbb cikkét közlik /ezt a néhány folyóiratot nevezi magnak, nucleusnak/ és azon folyóiratok tématermése között, amelyek a nucleuson kívüli

zónában helyezkednek el. Ha egy téma 200 cikkét például 4 folyóiratban találtuk meg /ez a nucleusunk/, a következő 200 cikket már 6 folyóiratban, az utána következő 200-at 9 folyóiratban fogjuk megtalálni: azaz minden zóna az előző zónának a másfélszerese.

Ezzel a módszerrel objektíven megállapítható, melyek az igazán szükséges folyóiratok. A könyvtárosok ugyanis a legtöbb esetben meglehetősen szubjektíven döntenek un. standard jegyzékek alapján - állapítja meg az informatikai szakirodalom - amelyeket különböző szervezetek egészen különböző célból adnak közre. Ha egy-egy kutatócsoport nem diszciplinára /szakágazatra/, hanem témára orientáltan dolgozik, nehéz számukra kiválasztani a megfelelő tanulmányozandó anyagot. A Bradford törvény alapján feltétlenül be kell szerezni a nucleusban szereplő folyóiratokat. A többi az anyagi lehetőségektől függ.

2. A szolgáltatások megszervezésekor már ennél is többre van szükségünk, a nucleus-folyóiratok cikkei között is válogatnunk kell. Price 1965-ben meghatározta, hogyan ismerhetjük fel egy-egy éppen fejlődő tárgykör cikkeit, az ő elnevezésében a kutatás frontját. Nagy bibliográfiák tanulmányozása során arra jött rá, hogy a folyóiratcikkek átlagosan 15 idézetet /hivatkozást/ tartalmaznak, ezek gyakrabban más folyóiratcikkekre, ritkábban könyvre vagy más forrásra utalnak. Ha egy-egy tématerületen már 100 cikk napvilágot látott, várható, hogy évente 7 hasonló témájú cikk fog megjelenni. Ha mindegyikben átlagosan 15 hivatkozás található, az évente 105 új hivatkozás lesz. Ha ezt a már meglévő 100 cikkel összefüggésbe hozzuk, az valamivel többet jelent, mint minden cikkre 1-1 hivatkozást.

A valóságban azonban ettől a szabálytól eltérések tapasztalhatók. A cikkek 5%-a szemle jellegű és ezeket évente 25-ször vagy többször idézik, 4%-uk pedig "klasszikus", ezeket négyszer-öttször idézik évente, de sok éven át. Néhány cikket sohasem idéznek. Egy-egy cikk "hasznos élettartama" a rá való hivatkozásokból ítélve átlagosan 10 év. Price szerint, ha a hivatkozásvizsgálatot kiszélesítenénk, fel lehetne fedezni a "szuperklasszikus" cikkeket, amiket citációs technikával lehetne feldolgozni és ki lehetne adni a "Valóban fontos közlemények folyóiratát" /Journal of

Really Important Papers/. Ezek dokumentációs álmok egyelőre, az idézések azonban felhasználhatók a retrospektív tájékoztatásban, az irodalomkutatásban. A régebbi irodalomnak ui. csak egy kis része marad kapcsolatban a legfrissebbel. Ez azonban nagyon szíves rész, mintegy "fejlődő csucs". Ez maga az aktív kutatási front egy-egy témán vagy diszciplinán belül. A régi irodalom többi része elkopik, lehull vagy más témához kapcsolódik. Annak a tudósnak, aki ilyen "aktív kutatási frontban" dolgozik, jelzőszolgálatra van szüksége /ezek közé sorolják a témafigyelések különböző formáit, de a Science Citation Indexet is/.

3. A bibliográfiai kapcsolódás módszere

A nagy kutatási frontokon belül kisebbek alakulnak ki, amelyeknek közleményei kapcsolatban vannak egymással. Az információ-visszakeresés indirekt módszere jön létre akkor, ha a cikkeket az idézetek alapján soroljuk egy-egy csoportba. Ez tulajdonképpen nem tartalmi, lényegi kapcsolódás, csak részben az. A kapcsolódás /coupling/ vizsgálata azonban kulcsot adhat a cikkek összefüggésének a felderítésére tisztán strukturális alapon. /L. a már többször emlegetett hólabdarendszert./ A katalógusok és bibliográfiák összefüggő publikációk felderítésére az asszociációknak valószínű hálózatát hozzák létre, megkeresik egy-egy szerzőnek egy bizonyos tárgykörben írt műveit, az egy-egy kiadó által publikált műveket, egy-egy intézmény publikációit stb.

Ha abból indulunk ki, hogy a szerzők legtöbbször olyan műveket idéznek, amelyeket munkájukban felhasználtak és megszámláljuk a leggyakrabban idézett cikkeket, ebből következtethetünk arra, hogy ezek használható cikkek és ezeket a jövőben is /tudományterületenként az elavulás mértékében, nagy átlagban 10 évig/ még idézni fogják. A hivatkozás-számlálás hozzásegítheti a könyvtárost a megrendelendő folyóiratok helyes kiválasztásához. Ezt a módszert azonban még több más módszerrel is ki kell egészíteni /például a szóródási törvény adataival vagy még egyszerűbben: a leggyakrabban használt folyóiratok statisztikai adataival/.

4. Az információ járványelmélete

Az irodalom dinamizmusát, a témák mozgásának, növekedésének járványelméletével elemezhetjük, amelyet W.Goffmann fejleszt

tett ki 1964-ben. A vizsgálat alapja a fertőzés és a gondolatok terjedése közötti analógia. Ha a gondolatot képletesen "fertőző ágensnek", a szerzőt, a gondolat hordozóját pedig fertőzött személynek vagy köztigazdának tekintjük, megállapíthatjuk, hogy a fertőzési folyamathoz hasonlóan a gondolat egy darabig lappangási stádiumban marad, majd terjedni kezd és a folyamat - grafikusan ábrázolva - éppugy, mint a betegségek epidémiája - hiperbolát ír le. Matematikai módszerekkel kiszámítható a "témajárványok" terjedési sebessége, előre jelezhető legmagasabb pontja - írják az információ epidemiológusai.

Könyvtárosok munkájuk több területén is felhasználhatják a járványelemzést: az állománybeszerzésben, a szolgáltatások körének megválasztásában és fejlesztésében.

Összehasonlító módszerekkel kimutatható egy-egy ország szakembereinek informáltsága más országok hasonló szakembereihez képest. Az így mutatkozó hiányok pótlása a könyvtári politika feladata.

+ + +

Közleményük célja figyelemfelhívás és bevezetés a bibliometria módszereibe. Az itt leírtakat következő számainkban részletesen ki fogjuk fejteni.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a bibliometria a következő munkaterületeken hasznosítható:

1. Az állománybeszerzésben, az igazán releváns források felkutatásában.
2. A tájékoztatásban: az irodalomkutatásban egyes szerzők hatásának a felmérésében, más iránytű híján az irodalomkutatás további menetének a meghatározásában, bizonyos témakörök, problémakörök, diszciplínák alakulásának nyomon követésében.
3. A leggyakrabban használt forrásművek kimutatásában.
4. A szolgáltatások előrejelzés-szerű megtervezésében.
5. Az információk érték méréseiben egy-egy dokumentum életképességének a vizsgálatán keresztül.
6. Az információ hasznosságának mérésére a járványelemzés segítségével.

I r o d a l o m

1. DONOHUE, Joseph C.: Understanding Scientific Literatures. A Bibliometric Approach. Cambridge-London, 1973. Massachusetts Institute of Technology. 101 p.
2. ENGELBERT, H.: Die Bestimmung des Wertes und des Nutzens von Informationen in der Wirtschaft. Informatik, 1970, 17, 4, 35-39.
3. MARTYN, John: Citation analysis. Journal of Documentation, 1975, 31, 4, 290-297.
4. BAUGHMAN, James C.: A structural analysis of the literature of sociology. Libr. Quart. 1974, 44, 4, 293-308.
5. PRITCHARD, Alan: Bibliometrics and information transfer. Res. Libr. 1972, 4, 20, 37-46.
6. SCHMIDMAIER, D.: Arbeitsaufgaben der Bibliometrie. A bibliometria munkafeladatai. Tud. Műszaki Tájs. 1976, 23, 2, 66-69.

Kis szakkönyvtárak dokumentumainak komplex tárgyi feltárása

A világ minden táján, így hazánkban is erősen megemelkedett a társadalom általános információs igényszintje. Az általános tájékoztatói igénynél azonban jóval sokrétűbben és türelmetlenebbül jelentkeznek a szakinformációs igények. A kutatók és a szakemberek feladataik megoldása közben rákényszerülnek az állandó továbbképzésre. Szükségletté válik számukra, hogy rendszeresen tájékoztójanak szakterületük fejlődéséről.

A könyvtárak tájékoztató szolgálatának kell a konkrét tájékoztatói igényeket kielégíteni és szakszerűen hozzásegíteni az igénylőket, hogy a számukra szükséges ismeretanyagot megszerezhesék. A könyvtárak ezen a szolgálaton keresztül érintkeznek a társadalom konkrét szükségleteivel és ezáltal kapcsolódnak be annak alkotó, termelő tevékenységébe. /1/ Ma a legtöbb könyvtár, még a legkisebb és legkevésbé fejlett is kénytelen előbbre tekinteni, ha lépést akar tartani azokkal a speciális kívánásokkal, amelyek társadalmi életünk állandó növekvő bonyolultságából adódnak. /2/ Ezért keresniük kell a korszerűsítés lehetőségeit. "Új feladatként jelentkezik az olyan egységes, /minden dokumentumtípust tartalmazó/ és egyúttal referenzbázist is képező szakmai katalógus állandó kiegészítése, amely lehetővé teszi, hogy az azonos témájú szakirodalmat különböző megjelenési formákban is egy helyen katalogizáljuk és visszakeresését biztosítsuk." /3/

Ha egy szakembert egy bizonyos téma érdekel, akkor egy helyen szeretné megtalálni az erre a témára vonatkozó összes irodalmat. /4/ Mégis "igen kevés azoknak a szakkönyvtáraknak a száma, amelyek az egész dokumentumállományra kiterjedő komplex egységes tárgyi katalógust vezetnek" - állapítja meg Győre Pál. /5/ A tárgyszavak alapján való feldolgozás a korszerű tájékoztató szolgálat fontos eszköze és jelentősége a tudományok rohamos differenciálódásával egyre növekszik. Ennek a tárgyi feldolgozásnak egyik új formája az Uniterm rendszer, amely fénylukkártyás

nyilvántartással egybekötve rendkívül gyors, egyszerű és többszemponu visszakeresést és tájékozódást tesz lehetővé. Ez a feltérési mód különösen alkalmas a speciális gyűjtőkörű kis szakkönyvtárak anyagának feldolgozására.

A tájékozódási igények típusai és a könyvtári szolgáltatások

A tájékozódás célja szerint három tájékozódási kategóriát ismerünk: /6/

a/ A folyamatos /horizontális/ ismeretszerzést, amely állandó kapcsolatot jelent a kutató és a friss szakirodalom között. A folyamatos tájékoztatást /current awareness/ biztosítják a folyóiratok, az azokat feldolgozó referálólapok és indexek, a reprint-cserék és a személyes levelezések. /1/ A kutatók alapvető tájékoztatási eszköznek tartják és rendszeresen átnézik a Current Contents-t, a philadelphiai Institute for Scientific Information 1958-ban megindított kiadványát.

A hazai szakkönyvtárak által nyújtott szolgáltatások közül a tartalomjegyzék sokszorosításokat, a gyors-tájékoztatókat és a témafigyelő kartonokat, valamint a folyóiratok rendszeres, szervezett körözését emelhetjük ki.

b/ A tájékozódás másik fő igénytípusa a konkrét problémák megoldásánál jelentkezik. Ennek az igénytípusnak - az előbbivel ellentétben - nem általános irodalmi áttekintésre van szüksége, hanem konkrét kérdésekre kíván egyértelmű választ kapni. A szakember munkája során állandóan felmerül egyes módszerek, különböző adatok feltérzésének szüksége. Ezt "napi tájékoztatásnak" is nevezik. A visszakeresés feldolgozott és rendszerezett információs anyagból történik. A referenz szolgáltatás fő forrásai a kézikönyvtár és a katalógusok. Ezek segítségével a könyvtáros rendszerint gyors, szóbeli tájékoztatást tud adni.

c/ A harmadik kategória a kimerítő /vertikális/ ismeretszerzés, amelynek célja egy meghatározott tárgykörre vonatkozó teljes ismeretanyag felkutatása, vagyis a szakterület alkalmi /eseti/ áttekintésével kapcsolatos. /8/ A könyvtárak irodalomkutató és

bibliográfiai szolgálata áll e téren a kutatók rendelkezésére, valamint a témadokumentációs kiadványok, amelyek a legszámtöbb külföldi szakirodalmat közvetlenül felhasználható, már "megemésztett" /Digest/ formában nyújtják az olvasónak. /9/

Egyes adatok vagy speciális ismeretanyag esetenkénti visszakeresése a közreadott irodalomból azonban már korántsem olyan könnyű feladat. Bizonyos mélységen túl a hierarchikus rendszer már csak akkor tudja a specifikus keresés igényeit is kielégíteni, ha úgy funkcionál, mint egy deskriptoros keresőrendszer. /10/

A folyamatosan szerkesztett index az egyetlen rugalmas eszköz, amelynek segítségével a tájékoztató az új tudományos és technikai eredményeket tartalmazó publikációkat a szakkatalógusból visszakeresheti.

A szakkatalógus és tárgyszókatálógus összehasonlítása

A tudományos-műszaki forradalom korában az irodalmilag rögzített információ visszakeresésének kiindulópontja a dokumentum tárgyi tartalma. A tárgyi feltárás sokféleképpen realizálható, de lényegében valamennyi eljárás két alapformára vezethető vissza: a szisztematikus vagy az alfabetikus rendezésre /illetve a kettő kombinációjára/.

A könyvtárban a tárgyi feltárás szakkatalógus vagy tárgyszókatálógus segítségével történik. Ennek hatékonyságát mostanában megint sokan kétségbevonják, pedig a tárgyi feltárás az információ-visszakeresés leghatékonyabb eszköze. /11/ Vizsgáljuk meg a két katalógus viszonyát:

A szakkatalógus kettős jellegű. Egyrészt eligazítja az olvasót a tudományok rendszerében, másrészt nevelő funkciót tölt be, amennyiben a tudományok rendszerébe is bevezet. A szakrend ugyanis a tudomány tárgyának, a valóságnak természetes tagozódásán alapszik. /12/ Hibának róhatjuk fel, hogy járatlanok számára nehézkes, nehezen tudnak eligazodni jelzetrendszerében.

A tárgyszókatálógusban a könyvtár anyagát a tárgyszavak betűrendjében rendszerezve találjuk. A tárgyszavak a művek tartalmát fejezik ki, lehetőleg pontosan és röviden. /9/

Míg a szakkatalógusban bonyolult alá- és fölérendelés van, a tárgyszókatálógusban a fogalmak egyenértékűek. Rendkívül rugalmas, a felosztást kész sémák nem merevitik, az új fogalmak a tudomány mindenkori állásának megfelelően alkothatók. Az olvasók szempontjából előnye a keresés egyszerűségében rejlik.

Hátránya a szakkatalógussal szemben a rokonértelmű, de különböző tárgyú művek szétszórtsága. Azonban a szakkatalógus is szétszór más szempontból összetartozó anyagokat, melyeket viszont a betűrend hoz össze. A tárgyilag összetartozó irodalom szétaprózódásának elkerülésére általában "szélesebb" tárgyszavakat kell választani, és ha szükséges, alosztályozást alkalmazni. /13/ A tárgyszókatálógus hátránya még, hogy túlzott mértékben függ a megfogalmazástól, ami nyelvi, terminológiai és tárgyszószekesztési problémákat okoz. A katalógus növekedése során egyre bonyolultabbá válik. Emiatt tárgyszavazási és besorolási szabályokat kell alkotni. /14/

Mindezek ellenére a tárgyszókatálógust a szakkatalógus konkurrencének tekinthetjük. Az elsőbbségért folyó harcnak gazdag irodalma van. A vélemények megoszlanak. Vannak, akik kiemelik a két katalógus egymást kiegészítő feltárási módját.

"...Hogy egy adott könyvtárban milyen katalógusra van szükségünk, azt az adott tényezőknél, azaz az olvasóknak és tájékoztatási igényeiknek, valamint a katalogizálandó dokumentumok jellegének vizsgálata alapján határozzuk meg." /15/ Az olvasók legnagyobb része nem egész tudományterületeket akar tanulmányozni, hanem egyes, jól körülhatárolt kérdésekhez keres irodalmat, ezért a tárgyszókatálógusban könnyebben megtalálja, amit akar, mint a szakkatalógusban. /16/

A tárgyszavas rendszer

A tárgyszókatálógus a dokumentumok mai áradatában is versenyképes katalógusforma, amely teljes mértékben meg tud felelni a részletes tartalmi feltárás modern követelményeinek. Olyan eszköz, amely lehetővé teszi bármely kiadványnak vagy kiadványcsoportnak a tartalom alapján való közvetlen és gyors megkeresését és a kereső szá-

mára lehetővé teszi, hogy megtalálja azokat a dokumentumokat, melyek a keresett tárgyra vonatkozó tájékoztatást tartalmazzák.

/17/

Frarey szerint a tárgyszókatálogos elméletének öt kérdéssel kellene foglalkoznia:

1. Mi a célja a tárgyi katalogizálásnak
2. Milyen formát öltjön a tárgyi katalógus
3. Általában milyen mélységig lehet megkísérelni a tárgy elemzését
4. Milyen legyen a tárgyszavak formája
5. Milyen legyen a tárgyszókatálogos nyelvezete és terminológiája

/18/

A tárgyszókatálogos célja, hogy az egy tárgyra vonatkozó legnagyobb mennyiségű anyag megtalálását a lehető legrövidebb idő alatt tegye lehetővé. /19/

A tárgyszókatálogos különböző formái még a rendszerező tárgyszókatálogos, ennek tárgyszavai nagy szakterületek, ezeket alosztályozza mindig újra kezdődő betűrendben; és a szótárkatálogos, amely a betűrendes katalógus és a tárgyszókatálogos anyagát egyetlen betűrendbe vonja össze. Témakatalógus és cikk-katalógus készítésére is felhasználható a tárgyszavas rendszer.

A tárgyi katalógusok általában csak egész dokumentumokat tárnak fel. Ha az indexelés alapjául kisebb egységeket választunk, a keresés sokkal egyszerűbb. Legegyszerűbb akkor lenne, ha a tárgyi katalógus a könyvtárban lévő összes dokumentum összesített tárgymutatója lenne.

Ha a keresést a katalógusban nemcsak egy, hanem több szempont szerint is lehetővé tesszük, több dimenziós katalógusról beszélünk. Megvalósítása lyukkártyák és gépi berendezések segítségével is történhet.

Legegyszerűbb formája az "elemi fogalmak" kartotékja. Az amerikai Mortimer Taube és társai alakították ki az ötvenes évek elején ezt a különleges katalógusfajtát. Angol neve Uniterm /egy-fogalom/. /20/ Az Uniterm mellérendelő vezérszórendszerben minden tárgyszó egyetlen szóból áll, és minden indexelt dokumentum annyi tárgyszót kap, amennyi csak szükséges. Ez lehet egy fogalom, de néha 6-8 vagy több is. Két vagy több ilyen Uniterm koordinálása

révén kapunk meg egy komplex tárgyra vonatkozó anyagot. Az Uniterm eljárásnak az a lényege, hogy a gondos elemzéssel függetlenített unitermeket a visszakeresésben összekapcsolják. Így nagyon sok összetett fogalmat lehet képezni és a visszakeresési szempontok számát növelni. Előnye még, hogy általában csökkent a szavak számát. Hátránya, hogy a visszakeresésben több kártyát kell megmozgatni /28/. Ezenkívül nem teszi lehetővé a szerepjelölés műveletének elvégzését, vagyis nem lehet megállapítani, hogy az egymással összekapcsolt tárgyszavak milyen viszonyban vannak egymással.

Az Uniterm és a szokásos tárgyszókatalógus összehasonlítására végzett kísérletek azt mutatták, hogy az Uniterm hatékonyabb, mert ennek segítségével az irodalom nagyobb százalékát lehet visszakeresni, mint a tárgyszókatalógusból /14/.

A dokumentumokat és a tartalmukat feltáró fogalmakat vagy direkt módon, vagy invertáltan rendelhetjük egymáshoz. A hagyományos katalógusban csak az előbbi eljárás használható: a dokumentumokhoz rendeljük a fogalmakat /indexkifejezéseket/. Az invertált eljárás csak az utolsó évtizedekben, komplex témájú dokumentumok részletes feltárása során került alkalmazásra. Ebben az esetben a fogalmat tekintjük primérnek és ehhez rendeljük hozzá mindazokat a dokumentumokat, amelyek a fogalommal kapcsolatban szóba jöhetnek. Közismert alkalmazási területe ennek a fénylyukkártya. Mindkét módszernek megvannak az előnyei és hátrányai. Hogy melyikkel érhetünk el jobb eredményt, az függ az adott visszakereső rendszer konkrét feladataitól, méreteitől, a feldolgozandó dokumentumok tartalmától /11/.

Minden információ-visszakeresőrendszer a használók bizonyos körének készül. A könyvtárak közül különösen a szakkönyvtárakat tekinthetjük ilyeneknek.

Mivel a szakkönyvtárakat kezelő személyzetnek nagyfokú és sokoldalú elfoglaltsága van, a legkönnyebben megvalósítható megoldást kell választani, ez pedig egy tárgyszavas rendszer létesítése előre elkészített tárgyszójegyzék alapján /21/.

Különleges gyűjtőkörű, kis szakkönyvtáraknál még hatékonyabb módszer lehet a többdimenziójú visszakeresés szempontjából egy Uniterm rendszerű tárgyszójegyzék, fénylyukkártyás feldolgozással

kombinálva, amiben a könyvek és egyéb dokumentumok együttesen lennének feltárva. A kutatók tehát egy helyen találnák meg a keresett témára vonatkozó, a könyvtár birtokában lévő összes irodalmat.

A balatonfüredi szívkórház dokumentumállománya

Kórházunk kizárólag szívbetegek gyógyításával és rehabilitációjával foglalkozik. Dokumentumanyagunknak ennek megfelelően ez a téma a fő súlypontja. A könyveken kívül könyvtárunk egyéb anyaga fajtánként:

1. különlenyomatok
2. kandidátusi értekezések
3. mikrofilmek
4. fotokópiák
5. xerox másolatok
6. fordítások
7. referátumok

Az együttes állomány nem haladja meg a 2000 könyvtári egységet.

Fentiek ismeretében úgy gondolom, hogy hasznos lenne az intézet speciális profiljára való tekintettel a már említett Uniterm vezérszórendszert és fénylyukkártyák segítségével könyvtárunk komplex anyagának tárgyi feldolgozását megvalósítani.

Első lépésként egy megfelelő tárgyszójegyzéket kell kialakítani.

Tárgyszóalkotás: a tárgyszavak formája, terminológiája

A tárgyszójegyzék készítésének döntő mozzanata a tárgyszóalkotás. Ez mint logikai folyamat, merőben különbözik a szakkatalógusnál alkalmazott jelzetalkotástól. Az osztályozásnál ez a folyamat a legtágabb fogalom megragadásával kezdődik és a kívánt részletező szakcsoportig a fogalmak lépésről lépésre történő szűkítésével jut el a meghatározáshoz. Ezzel szemben a tárgyszavas rendszernél a tárgyi tartalmat rögtön olyan konkrétan kell megadni, amennyire csak lehet.

A tárgyszóalkotásra általánosan elismert szabályzat nincs. Nagyrészt a katalogizáló egyéni megítélésétől függ. /22/. A tárgyszójegyzék használhatóságát nagymértékben befolyásolja a helyes tárgyszóalkotás.

Mi a tárgyszó?

A tárgyszó valamely fogalom kifejezése, amelyet a katalógusban a mű nyelvére való tekintet nélkül következetesen alkalmazunk. Lehetőleg az általános szóhasználatnak kell megfelelnie és nem lehet tágabb értelmű, mint annak a könyvnek a tárgya, amelyre alkalmazzuk. Ezt állapítja meg a washingtoni Kongresszusi Könyvtár 1951-ben kiadott Tárgyszavak című utmutatójában.

A tárgyszó továbbá olyan szó vagy kifejezés, amelyet különféle alternatívák közül tudatosan választottak ki, és amely:

1. összhangban van annak az olvasórétegnek a szóhasználatával, amelyhez szól
2. a dokumentum tárgyának pontos meghatározását adja
3. egységes abban az értelemben, hogy ugyanannak a tárgynak a leírására következetesen ugyanazt a szót vagy kifejezést használja
4. alkalmas más tárgyszavakkal való olyan integrálásra, hogy az elrendezés használható legyen /14/

A tárgyszójegyzékhez elsősorban olyan tárgyszavakat kell választani, amilyenekre a legtöbb olvasó a keresésnél gondolni fog, és amelyek megfelelnek a tudomány mindenkori állásának. /23/ Ebből viszont az következik, hogy minden könyvtártypusnak más-más tárgyszavakkal kell dolgoznia.

Kétféle tárgyszót /deskriptort/ lehet alkalmazni:

A s p e c i f i k u s /egyedi/ tárgyszó választása az olvasók szempontjából igazoltnak látszik, mert az igények nagy többsége szűk fogalomra vonatkozik. A tárgyszónak annyiira specifikusnak kell lennie, mint a tárgynak, amelyre alkalmazni kívánjuk. A specifikusságnak azonban vannak határai. A túlzott specifikáció nagyon szétszórja az anyagot. A specifikusság mértékét végső fokon az olvasószolgálati tapasztalatok és a tárgyszó formájából eredő korlátok határozzák meg.

A g e n e r i k u s /átfogó/ tárgyszó előnye, hogy együtt tartja az anyagot és kiskönyvtárakban pótolja a szakkatalógust.

Hátránya, hogy a katalógusba becsztott cédulaanyag felduzzad, és további bontás válik szükségessé.

Általában mégis a specifikus tárgyszavakat kell előnyben részesíteni, amelyek egyszerűsítik mind a becsztást, mind a keresést és jól megfelelnek a rendezési mód tulajdonképpeni céljának. /24/

A tárgyszavak terminológiájának alapja a kurrens tudományos szóhasználat.

A különböző mesterséges indexelőnyelvekre vonatkozó vizsgálatok kimutatták, hogy az optimális indexelőnyelv a természetes nyelv. A természetes nyelv közel áll a mindennapi élethez, érzékenyen reagál minden változásra. Jobban tud tehát alkalmazkodni a szaknyelv változásaihoz, egyenetlenségeihez is, ezért alkalmasabb az indexelésre, különösen a gyorsan fejlődő szakterületeken. A kifejezési lehetőségek hajlékonysága, sokrétősége azonban félreértésekre adhat alkalmat. A tudományban pedig egyértelmű kommunikációra van szükség. A fogalom tisztázásával és az azt legpontosabban fedő nyelvi kifejezések alkalmazásával messzemenő egyértelműség érhető el. Az eredmény a szaknyelv, amely mindig csak egy-egy elhatárolt tudományterületen érvényes.

A tudományos szaknyelv pontosságát számos tényező határozza meg. Ezek egyike a következetesség, amelynek igen fontos szerepe van a tárgyszavazási és visszakeresési folyamatban. /25/

A KGST munkatervében évek óta szerepel az információkereső nyelv kidolgozása és a többnyelvű tezauruszok megalkotása.

Tárgyszójegyzék készítés

A könyvtárosok és olvasók számára egyaránt kívánatos, hogy a tárgyszavakhoz index készüljön. A katalogizáló ennek révén át tudja tekinteni katalógusának az egyes szakterületekre vonatkozó kiegészítéseit és el tudja kerülni a szinonimák okozta duplikációkat. Az olvasó pedig a tárgyszójegyzékben együtt találja a katalógusban szétszórt anyagot, /26/ illetve könnyebben áttekintheti a fénylyukkártyákon szereplő deszkriptorokat, kiválaszthatja közülük a neki megfelelőket és ezzel könnyebben juthat a keresett téma irodalmához.

Könyvtárunk tárgyszójegyzékének összeállításánál a világszerte ismert és elfogadott Index Medicus, a Magyar Orvosi Bibliográfia tárgyszójegyzékét, kardiológiai könyvcímeket és tartalomjegyzégeket használtam fel segédeszközkül. A további feldolgozás során ez az előre elkészített tárgyszójegyzék még bizonyosan bővülni fog.

A dokumentumok tárgyának megállapításánál elsősorban a címet, a tartalomjegyzéket, esetleg a bevezetést vagy az összefoglalást lehet felhasználni.

A téma megállapításánál az egész dokumentumot kell tekintetbe venni, nemcsak egyes részleteit. Ha a dokumentum témája több tárgykörbe is tartozik, akkor több tárgyszóval kell jellemezni. /21/ Meg kell keresni, hogy az előre elkészített tárgyszójegyzéknek mely kifejezései jellemzőek a feldolgozandó dokumentumra. Amennyiben a dokumentumban felfedezünk további olyan fontos jellemzőt, amely nem szerepel még vezérszórendszerünkben, úgy azt minden nehézség nélkül besorolhatjuk és egy új fénylyukkártyát nyithatunk neki.

A fénylyukkártyás "mechanikus szelekció" előkészítésénél, amint látjuk, jókora adag szellemi munkára van szükség: a dokumentumok analízálásakor tárgyat, amennyire csak lehetséges, teljes mértékben és sokoldalúan kell feltárni és az adattároló fénylyukkártyára átvinni. /27/ Az állomány fénylyukkártyákon történő feldolgozásának gyakorlati előnye, hogy az egyes témakörökbe tartozó, de különféle dokumentumok egyszeri feltárásának eredményeként számos információhordozót kapunk. Egyidejűleg azonban arra is kell törekedni, hogy a dokumentumok tárgyát minél kevesebb deszkriptorral tudjuk átfogóan jellemezni. A jól választott tárgyszavak esetén nincs szükség túlságosan sok fogalomra. Elvileg bármekkora lehet a tárgyszavak és kártyák száma, de gyakorlatilag a túl nagy mennyiség kényelmetlen. /28/

A balatonfüredi gyógyfürdőkórház különböző dokumentumait dolgoztuk rá lyukkártyára. Minden egyes dokumentumról nem készítettünk cédulát, hanem azonosítási jegyzéket állítottunk össze. Ez a lyukkártya-pozíciók sorozámát tartalmazza és mellette szerepel a feltárt dokumentum leltári száma. Mivel különböző dokumen-

tumokat dolgoztunk fel, mellé írtuk a dokumentumféleség rövidítését, a következők szerint:

1. könyv	K.
2. különlenyomat	Klny.
3. kandidátusi értekezés	Kand.
4. referátum	Ref.
5. fordítás	Fd.
6. mikrofilm	Mf.
7. fotókópia	Fk.
8. xeroxmásolat	Xe.

Egy példa az azonosítási jegyzékből:

AJ. 1726 ld. Klny. 24.

vagyis a kártya 1726. sz. pozícióján feltárt dokumentum a különlenyomat nyilvántartás 24. számú tétele alapján kereshető ki.

Ennek a jegyzéknek alapján kis könyvtárban, ahol minden kéznél van és nincsenek raktározási problémák, könnyen és gyorsan meg lehet találni a szükséges dokumentumot, anélkül, hogy a fénylyukkártya hátrányát jelentő külön cédulakatalógust meg kellene írunk.

Több kézikönyv, konzultációk és saját gyakorlatunk alapján kardiológiai tárgyszójegyzéket készítettünk, amely 150 fogalomból áll és amelyet a szükséghez képest bővíthetünk majd.

Ö s s z e g e z é s

A tájékoztató szolgálat feladatai új irányban, a gyors és pontos könyvtári adatszolgáltatás irányában fejlődnek. Az igények egyre sürűbben jelentkeznek, és ehhez a tájékoztató könyvtáros legfontosabb munkaeszköze, a hagyományos szakkatalógus nem elegendő.

Adott kis szakkönyvtárban, viszonylag kevés, de állandó olvasóval, amely mindhárom tájékoztatási típust szolgálja, szükség van gyors és rugalmas információkereső rendszerre. Ennek olcsónak kell lennie, nem köthet le túl nagy időt és energiát. Mindennek a tárgyszórendszer felel meg jobban. Célszerű fénylyukkártyán dolgozni. Ez a módszer a legalkalmasabb az adott feltételek között a várható igények kielégítésére.

Irodalom

1. FREY Tamásné: Tájékoztatószolgálat a tudományos és szakkönyvtárakban. Bp. 1969, Néművelési Propaganda Iroda. /A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai 34./
2. FOSKETT, D.J.: Tájékoztató munka a könyvtárakban. Bp. 1962. OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ. /Külföldi könyvtári szakirodalom 20/
3. HEGYI Nándor: A vállalati tájékoztatási egységek /szakkönyvtárak/ feladatai és működése az új gazdasági mechanizmusban. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1967.1.1-15 p.
4. GALLAI Ervin: A szakirodalom visszakeresésének kérdései. Könyvtári Figyelő, 1965.4.237-251.p.
5. GYÖRE Pál: A vállalati szakkönyvtár feladatai a műszaki tájékoztatás szolgálatában. A műszaki tájékoztatás néhány kérdése. Bp. 1962.7-32.p.
6. VOIGT, M.J.: Scientist approaches to information. Amer.Lib. Ass. 1961.
7. EGRY Éva: A Current Contents mint a tájékoztatás egyik fontos eszköze. Az Orvosi Könyvtáros, 1976.16.3.283-287.p.
8. SZEPESI Zoltánné: Az orvosi tájékoztatás különböző formái és a szakirodalom egyéni feldolgozási módszerei. Az Orvosi Könyvtáros, 1967.7.4.240-251.p.
9. A tájékoztatás felhasználóinak típusai és információ-igényük. /Tájékoztatási témagyűjtemény 2./ Szerk. Dezső Zsigmondné. /Kiad.a/ KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet Módszertani Főosztály. Bp. 1965.
10. VARGA Dénes: A tudományos és műszaki-gazdasági tájékoztatási munka keretében felhasználandó tezauruszok készítésének metodikája. Bp. 1968. Kézirat.
11. BECK, Helmut: Klassifikation und Informationsgewinnung. Zu aktuellen Problemen aus bibliothekarischer Sicht. Zbl.Bibl. 89.Jg.1.No.2-12.p.
12. HORVÁTH Tibor: Tájékoztató munka. /A könyvtárosképzés füzetei/ Bp. 1964. OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ.
13. RÜCKERT, Ernst: Der Sachkatalog der Deutschen Bücherei 1913-1945. ZfB 64/1950/332.p.

14. A tárgyszó és a tárgyszókatalógus. /Szemle/ Szerk. és ford. Szilágyi Tibor. /Közread. az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ/ Bp. 1968.228.p.
15. RANDALL,W.M.: The technical processes and library service, Acquisition and cataloging of books. 1940.1-29.p.
16. KINDERVATER,Joseph: Der gegenwärtige Stand der Schlagwortfrage. Zf. B. 47/1930/393-406.p.
17. Biblioteca vaticana, Rules for the Catalog of printed books. Ed. by W.E. Wright, Chicago, 1948. American Library Association. Rule 370.
18. FRAREY,C.J.: Developments in subject cataloging. Library trends,2.217-235.Oct.1953.
19. ALLEN,Clara B.: Bible entries in the dictionary catalog. American Theological Library Association. Summary of proceedings, 11th Annual Conference, June, 1957. 45-48.p.
20. SALLAI István - SEBESTYÉN Géza: A könyvtáros kézikönyve. 2. átdolg.kiad. Bp. 1965, Gondolat Kiadó.
21. JANTSITS Gabriella: Tárgyszójegyzék és osztályozási útmutató orvosi könyvtárak részére. Az Orvosi Könyvtáros,1969.9.2.124.p.
22. KIND,Helmut: Der Schlagwortkatalog der Universitäts- und Landesbibliothek Halle /Saale/. Leipzig,1953,Harrasowitz.Zf.B.Beiheft 76.
23. DÖGLER,Franz: Der Schlagwortkatalog der Universitätsbibliothek München. ZfB 45/1928/ 728-747 p.
24. SCHNEIDER,Georg: Handbuch der Bibliographie. 3. Aufl. Leipzig, 1926, Hiersemann.
25. BHATTACHARYYA,K.: The effectiveness of natural language in science indexing and retrieval. J.Doc.1974.30.3.235 p.
26. KUNZE,Horst: Bibliotheksverwaltungslehre. Leipzig, 1956. Harrasowitz.
27. ROLOFF,Heinrich: Sachkatalogisierung auf neuen Wegen. 2. ergänz. Aufl. Berlin,1968.21.p.
28. BALÁZS Sándor - HORVÁTH Tibor: Kézi lyukkártyák a szakirodalmi tájékoztatásban. /Módszertani kiadványok 27/ /Kiad.sz/ Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. Bp.1968.

29. GYÖRE Pál - HOVÁNYI Gábor: Könyvtári osztályozás. /Közread. az Országos Széchényi Könyvtár/ Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. 1967.
30. ARATÓ Lászlóné: Egyéb dokumentumok feldolgozása kis szakkönyvtárban.
Az Orvosi Könyvtáros. 1970. 10. 3. 292-297 p.
31. FOSKETT, A.C.: A guide to personal indexes. 2. Ed. London, 1970, Bingley, 55 p.
32. ARATÓ Lászlóné: Tárgymutató - egyéb dokumentumok feltárására.
Az Orvosi Könyvtáros. 1968. 8. 2. 109-114 p.
33. HOVÁNYI Gábor: Nem hagyományos osztályozó rendszerek és eljárások. /Könyvtárgépesítési füzetek 4/ /Kiad. a Könyvtártudományi Módszertani Központ/ Bp. 1968.
34. Nomenclature Internationale Provisoire des Maladies du Systeme Cardio-Vasculaire. /Kiad. a Conseil des Organisations Internationales des Sciences Médicales. Paris, 1974, Masson./
35. BRENCSÁN János: Orvosi szótár. 4. kiad. Bp. 1972. Terra.

Orvosi könyvkiadásunk 30 évéből

Hazánkban az orvosi könyvek kiadása a Medicina Könyvkiadó feladata. A Medicina Kiadó mellett az Akadémiai Könyvkiadó is foglalkozik orvostudományi művek publikációjával. Annak ellenére, hogy minden kiadónknak saját külön profilja van, munkájukban időnként átfedések fordulnak elő. Így például orvosi vagy az orvostudomány valamelyik határterületével foglalkozó könyveket a Gondolat, a Mezőgazdasági vagy a Tankönyvkiadó is kiad. /Pld.: Czeizel: Az emberi öröklődés, Ábrahám - Megyeri - Bende: Összehasonlító élettan stb./ Ezeknek a könyveknek a száma azonban nagyon csekély. Ezért, ha a hazai orvosi könyvkiadásról akarunk beszélni elsősorban a fent említett két kiadó munkájával kell foglalkoznunk. Mielőtt erről részletesebben is szó esne, nézzük meg, hogyan kezdődött el szocialista könyvkiadásunk.

A felszabadulást követően hazánkban megindult a szervezett könyvkiadás. Ez nem történt természetesen máról-holnapra, az első időben még a legtöbb könyvkiadó és maga a könyvkereskedelem is magánkézben volt. Ez az állapot 1948-ig tartott, amikor is a legnagyobb könyvkiadókat és nyomdákat államosították és elkezdték egymástól különválasztani a könyvkiadást és a nyomtatást. 1949-cel fejeződött be az államosítás folyamata. 1950-re a könyvterjesztés is különvált a könyvkiadástól.

Az államosítás után a könyvkiadók külön profilt kaptak, ekkor azonban a szakkiadók még nem alakultak ki. A profilozott szakkönyvkiadás csak 1951-től indult meg.

Az egészségügyi könyvek kiadását 1948-ig a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat végezte, majd ezt a szerepet az Egészségügyi Könyvkiadó, a Művelt Nép Kiadó és 1957-től a mai Medicina Kiadó vette át, amelyet akkor Egészségügyi Könyvkiadó és Dokumentációs Vállalat néven alapítottak. Akkori feladatai közé tartozott az orvosi-egészségügyi könyvek, tankönyvek, egészségügyi felvilágosító és ismeretterjesztő művek, hivatalos kiadványok, valamint több

mint két tucat egészségügyi szakfolyóirat kiadása. Egészségügyi propaganda céljára pedig plakátokat, kiállítási anyagokat, oktatási filmeket készített.

1959-ben a Kiadó névváltozásával együtt - akkor Medicina Egészségügyi Könyvkiadó lett a neve - a feladata is némileg módosult: Orvosi-egészségügyi könyveket és folyóiratokat adott ki, elhagyva az egészségügyi propagandaanyag készítését.

1961-től feladatkörét kibővítették a sporttankönyvek, szakkönyvek és ismeretterjesztő művek kiadásával.

1965. július 1-től a Kiadó profiljába tartozik a magyar nyelvű idegenforgalmi propagandaanyagok és idegenforgalmi tanfolyami tankönyvek kiadása is.

A Medicina Könyvkiadó

1966-ban kapta a Medicina Könyvkiadó mai nevét. 1967-ben ismét módosult a Kiadó feladatköre, mert az egészségügyi szaklapok kiadását átvette az Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, az Egészségügyi Közlönyét pedig a Lapkiadó Vállalat. Ugyanakkor a Medicina Kiadó megkapta a magyar- és idegennyelvű gyógyszerértári prospektusok és propagandaanyagok kiadását is. A Medicina Kiadó jelenleg főprofilja most is természetesen az orvosi-egészségügyi könyvkiadás, de ugyanakkor két másik alkiadója foglalkozik az idegenforgalmi és a sportkönyvek kiadásával is.

A Medicina kiadónak fel kell mérnie az orvosok egyre növekvő és változó igényét a szakkönyvek iránt, a nagyközönség ugyanígy növekvő érdeklődését az ismeretterjesztő és felvilágosító irodalom iránt és ezeket az igényeket ki is kell elégítenie. E feladat elvégzése érdekében a Kiadónak állandó kapcsolatban kell állnia a közönséggel és együtt kell működnie a szerzőkkel, a kivitelezés érdekében pedig a nyomdákkal.

A Medicina Könyvkiadó sikeresen látja el mindezeket a feladatokat. A négy orvostudományi egyetem általános orvosi, fogorvosi és gyógyszerész kari tankönyvei mellett kiadja az egészségügyi szakiskolák és szakközépiskolák szaktárgyi tankönyveit is.

Az, hogy a szakemberképzés egyik alapja a jó tankönyv, senki előtt sem lehet kétséges. A természettudományok és ezekhez kapcsolódva az alkalmazott tudományok rohamos fejlődése megköveteli a szakembertől, hogy lépést tartson tudományával. Ez azonban elképzelhetetlen átfogó alapismeretek nélkül. Az orvostudománynak, mint alkalmazott tudománynak alaptudománya az orvosi biológia. A biológia mellett természetesen más természettudományok, így a fizika, a kémia, a fiziko-kémia és ma már a műszerazettség fokozódása folytán a technikai tudományok fejlődése is mind nagyobb hatással vannak az orvostudományra. Az orvos egész gyógyító-, illetve kutatómunkája - bármilyen szakterületen dolgozik is - a természettudományok alapos ismeretére épül.

Éppen ezért elmondhatjuk, hogy a Medicina Könyvkiadó legfontosabb feladata az orvosegyetemi tankönyvek kiadása, amelyek biztosítják a leendő orvosok számára nélkülözhetetlen tudásanyag elsajátítását.

Amíg a felszabadulás előtti időkben gyakran előfordult, hogy egyes tárgyakból egyáltalán nem, vagy hosszu évekig nem jelent meg könyv, ma már elmondhatjuk, hogy minden tantárgyból legalább egyszer megjelent tankönyv. A Kiadó évente tíz-tizenöt egyetemi tankönyvet ad ki, amelyek olyan magas szintűek, hogy tökéletesen pótolják az illető szakág hiányzó kézikönyveit és a gyakorló orvosok is szívesen használják azokat.

Az orvosegyetemi tankönyvek kiadása mellett a Kiadó alapvető feladata az orvostovábbképzést szolgáló művek kiadása. Ezt a célt szolgálja elsősorban "A gyakorló orvos könyvtára" című nagyon közkedvelt sorozat, amelynek kötetei az Orvostovábbképző Intézet szerkesztésében jelennek meg. Évente négy-nyolc kötet jelenik meg ebből a sorozatból, kötetenként átlag 3000 példányban. Jelenleg már a 182. számú kötet készül.

Ugyancsak minden gyakorló orvos számára nyújt hasznos segítséget a "Sürgős esetek orvosi ellátása" c. sorozat. "Az orvostudomány aktuális problémái" című sorozat 1968 óta jelenik meg igen

nagy sikerrel, évente három számban. /A nagy sikerre jellemző, hogy az Orvosi Könyvesbolt minden számból kb 2500 példányt ad postára magánszemélyeknek és intézeteknek egyaránt./ Minden egyes szemlekiadvány napjaink orvostudományi problémáinak aktuális kérdéseit tárgyalja és korszerű áttekintést ad az egyes szakterületeken elért eredményekről.

A jó tapasztalatok alapján indította meg a Kiadó 1974-ben "A biológia aktuális problémái" című sorozatot, amelynek idén elkészül a nyolcadik kötete is. A kötetek négy-öt magas színvonalu cikket tartalmaznak a biológia különböző területeiről, amelyekben a szakterületek legkiválóbb ismerői adnak rövid összefoglalást az utóbbi öt-tíz év biológiai kutatásainak eredményeiről.

A Medicina Könyvkiadó ismeretterjesztő tevékenysége is nagyon jelentős. Évről-évre nagyobb a kereslet az ismeretterjesztő és egészségügyi felvilágosító irodalom iránt. Ennek megfelelően a Kiadó is egyre inkább bővíti ezeknek a műveknek a sorát. Kiadnak egyes betegségek leírásával foglalkozó könyveket, amelyek életmódi tanácsokat adnak, illetve szó esik bennük a betegségek megelőzéséről is. Az egészséges életmódra nevelés az egészségügyi felvilágosítás egyik alapvető feladata. Sok jó könyvet jelentetnek meg a családtervezésről, a házasságról, a terhes tanácsadásról, csecsemőgondozásról, gyermeknevelésről, a szexuális felvilágosításról is. Nagyon népszerű sorozat a "Betegünk házi diétája" című, amely a különböző betegségekben szenvedőknek ad hasznos étrendi tanácsokat, ételrecepteket.

A Kiadó az ismeretterjesztő irodalom terveinek összeállításában az Egészségügyi Minisztérium Egészségügyi Felvilágosító Központjával működik együtt.

Az utóbbi évek legsikeresebb egészségügyi ismeretterjesztő könyvei közé sorolhatjuk az alábbiakat:

Aszódi-Brencsán: A házasság ABC-je. 1976. 2. átdolg. kiadás.
/Megjelent: 96.100 pld.-ban/

Bágyoni Attila: Szex, szerelem, család. 1976. 2. átdolg.bőv. kiadás. /Megjelent: 93.600 pld.-ban/

Kovács Ferenc: Egészséges élet - derűs öregség. 1976.

/Megjelent:14.500 pld-ban/

Lászlóné Pikler Emmi: Anyák könyve. 1975. 12. kiadás.

/Megjelent:40.000 pld-ban/

Benjamin Spock: Csecsemőgondozás, gyermeknevelés. 1975. 3. kiadás. /Megjelent: 70.100 pld-ban/

Benjamin Spock: Tinédzserek könyve. 1975. 2. kiadás.

/Megjelent: 61.600 pld-ban/

Szendei Ádám: Orvos a családban. 1974. 5. kiadás.

/Megjelent: 102.579 pld-ban/

Zoltán Zsófia: Mit egyen a gyerek? 1974. 4. jav. kiadás.

/Megjelent: 31.774 pld-ban/

Nézzük meg műfaji felbontásban, hogyan alakult a Medicina Könyvkiadó orvosi-egészségügyi könyvkiadása az 1970-1974-es években.

Az adatok ismertetése előtt megemlítem, hogy az egyetemi tankönyvek közé számítottam azok szabadforgalmi változatát is, hiszen különbség közöttük csak az árban van.

1970.

A könyvek műfaji felosztása	Címek száma	%-os meg- oszlása	pld.szám	%-os meg- oszlása
Szakkönyvek, monográfiák	10	18,2	36.250	5,8
Egyetemi tankönyvek	8	14,5	28.104	4,5
Eü.szakiskolai tankönyvek	10	18,2	25.073	3,9
Eü.szakközépisk. tankönyvek	8	14,5	65.977	11,5
Ismeretterjesztő művek	19	34,6	473.825	74,3
Összesen:	55	100 %	629.229	100 %

Átlagpéldányszám: 11.400

1971.

A könyvek műfaji felosztása	Címek száma	%-os meg- oszlása	pld.szám	%-os megoszl.
Szakkönyvek monográfiák	12	17,6	46.635	7,6
Egyetemi tankönyvek	19	28	99.078	16,1
EU.szakiskolai tankönyvek	12	17,6	38.703	6,3
EU.szakközépisk. tankönyvek	11	16,2	113.077	18,3
Ismeretterjesztő művek	14	20,6	318.983	51,7
Összesen:	68	100 %	616,476	100 %

Átlagpéldányszám: 9.065

1972.

A könyvek műfaji felosztása	Címek száma	%-os meg- oszlása	pld.szám	%-os meg- oszlása
Szakkönyvek, monográfiák	18	27,7	69.412	8,6
Egyetemi tankönyvek	16	24,6	65.779	8,2
EU.szakiskolai tankönyvek	10	15,4	55.278	6,9
EU.szakközépisk. tankönyvek	5	7,7	44.282	5,5
Ismeretterjesztő művek	16	24,6	566,982	70,8
Összesen:	65	100 %	801.773	100 %

Átlagpéldányszám: 12.334

1973.

A könyvek műfaji felosztása	Címek száma	%-os meg- oszlása	pld.szám	%-os meg- oszlása
Szakkönyvek, monográfiák	20	27,4	91.134	9,4
Egyetemi tankönyvek	16	21,9	61.181	6,3
Eü.szakiskolai tankönyvek	6	8,2	35.836	3,7
Eü.szakközépisk. tankönyvek	8	11	80.385	8,3
Ismeretterjesztő művek	23	31,5	698.929	72,3
Összesen:	73	100 %	967.465	100 %

Átlagpéldányszám: 13.252

1974.

A könyvek műfaji felosztása	Címek száma	%-os meg- oszlása	pld.szám	%-os meg- oszlása
Szakkönyvek, monográfiák	26	36,6	108.172	10,2
Egyetemi tankönyvek	10	14,1	47.227	4,4
Eü.szakiskolai tankönyvek	8	11,3	32.125	3
Eü.szakközépisk. tankönyvek	7	9,9	50.663	4,8
Ismeretterjesztő művek	20	28,1	823.712	77,6
Összesen:	71	100 %	1.061.949	100 %

Átlagpéldányszám: 14.956

A Medicina Kiadónál megjelent magyarra fordított könyvek			A Medicina Kiadónál megjelent összes könyv	
száma		pld.száma	számának	pld.számának
			%	
1970	6	146.672	10,9	23,3
1971	3	88.143	4,5	14,3
1972	5	142.270	7,7	17,7
1973	6	350.732	8,2	36,2
1974	3	58.095	4,2	5,4

A címek számából kiderül, hogy a megjelent könyveknek csak igen kis részét alkotják az idegen nyelvből fordított művek. A fordított könyvek viszonylag nagy példányszámát az okozza, hogy ezek kizárólag ismeretterjesztő művek. A szakkönyveket, monográfiákat, tankönyveket magyar szerzők készítik.

A Medicina Kiadónál új kiadásban vagy utánnomásban megjelent könyvek			A Medicina Kiadónál meg- jelent összes könyv	
száma		pld. száma	számának	pld.számának
			%-a	
1970	24	294.277	43,8	47,73
1971	34	262.850	50	42,6
1972	26	513.655	40	64
1973	40	552.261	54,7	57,1
1974	40	655.967	56,3	61,7

Láthatjuk, hogy a Kiadó könyvtermésének jelentős hányadát az új kiadásban vagy utánnomásban megjelent művek alkotják. Erre nagy

szükség van, hiszen egyes könyvek tulságosan hamar elfogynak és ez a helyzet például a tankönyveknél komoly problémát okozhat. /Az egyes tankönyvek kb. három évenként jelennek meg újra./ Az utánnnyomás ma már egyre ritkább. Az általános gyakorlat, hogy mielőtt egy könyv újra megjelenik, a szerző vagy a szerzőtársak javítják, bővítik vagy átdolgozzák.

Az akadémiai könyvkiadás története elválaszthatatlan a Magyar tudományos Akadémia lététől. 1828 óta van hazánkban állandó és rendszeres tudományos könyvkiadás, bár a felszabadulásig a Kiadó könyvtermése igen kicsiny volt: nem haladta meg az évenkénti tíz könyvet. A felszabadulással együttjáró kulturális forradalom éreztette hatását az MTA szervezetében és működésében is.

1949-ben az MTA ujjaalakult, a szocialista tudományszervezés központjává vált. Feladata lett az egész magyar tudományos kutatás elvi irányítása, a tudományos munka és a gyakorlati élet alkotó együttműködésének előmozdítása. 1950-ben átszervezték az Akadémiai Kiadót is. A Kiadó legfőbb feladata a magyar tudósok eredeti munkájának közzététele, és a magyar tudomány eredményeinek külföldi publikálása. A jobb külföldi terjesztés érdekében az Akadémiai Kiadó gyakran köt szerződést neves külföldi tudományos kiadókkal magyar művek közös kiadására. Ilyen világszerte ismert kiadók például: a berlini Akademi^e Verlag, a lipocsei Georg Thieme, a jénai és stuttgarti Gustav Fischer, a stuttgarti Schattauer Verlag, az amsterdami Elsevier Kiadó, a londoni-oxfordi Pergamon Press, a new-yorki Academic Press, vagy a párizsi Masson Kiadó.

A Magyar Tudományos Akadémia felügyeleti jogköréből adódóan az Akadémiai Kiadó szakirányítását az MTA Könyv- és Folyóirat-Kiadó Bizottsága hatáskörébe utalta. Az MTA átszervezése óta a szakirányítási feladatokat a Kiadói Tanács látja el, amelynek elnöke az MTA főtitkára.

Az Akadémiai Kiadó

Az Akadémiai Kiadó 1950 évi átszervezése óta ugrásszerű fejlődést ért el a tudományos könyv- és folyóiratkiadás terén. Emellett nagy változás következett be a megjelent kiadványok összetételében is. Régebben nagy volt az idegen nyelvekből fordított tudományos művek arányszáma, napjainkban viszont a könyvek túlnyomó többségét magyar szerzők írják. Sőt egyre több magyar tudós könyve jelenik meg idegen nyelven, ami lehetővé teszi hogy a magyar tudomány az eddiginél sokkal jobban bekapcsolódjék a tudományos élet nemzetközi vérkeringésébe. 1974-ben például 98 idegen nyelvű kötet került kiadásra.

A Medicina Kiadó és az Akadémiai Kiadó nevéhez fűződik a legnagyobb könyvsiker, amelyet magyar tudományos mű valaha is elért. Ez a kiadvány a Kiss-Szentágothai szerkesztésében megjelent három kötetes Anatómiai Atlasz, amelyet magyar nyelven a Medicina Kiadó ad ki, az idegen nyelvű kiadásokat a két kiadó közösen jelenteti meg. Az atlasz 1946-ben jelent meg először magyarul és idén már hatvannegyedik kiadása is forgalomba került. Hétszer jelent meg magyar nyelven. A nagy világnyelvek mellett /angol, német, francia, orosz/ még tizenegy különböző nyelven is kiadták /bolgár, kínai, spanyol, cseh, görög, szerbhorvát, szlovén, olasz, svéd, lengyel, szlovák/.

Az alábbiakban adatokkal bizonyítjuk, hogy az Akadémiai Kiadó munkájának nagy részét a magyar tudomány eredményeinek idegen nyelvű publikációja jelenti.

Nézzük meg, hogyan alakult a Kiadó orvostudományi könyvkiadása az 1970-től 1974-ig terjedő időszakban.

Magyar szerzők idegen nyelven megjelent művei: . 1970

Nyelv	Művek száma	A Kiadó által megjelentetett művek számának %-a
Angol	8	47
Német	1	6
Orosz	2	12
Összesen	11	65%

1971.

Nyelv	Művek száma	A Kiadó által megjelentetett művek számának %-a
Angol	7	35
Német	8	40
Orosz	-	-
Összesen	15	75 %

1972.

Nyelv	Művek száma	A Kiadó által megjelentetett művek számának %-a
Angol	13	46
Német	7	25
Orosz	2	7
Összesen	22	78 %

1973.

Nyelv	Művek száma	A Kiadó által megjelentetett művek számának %-a
Angol	8	32
Német	4	16
Orosz	3	12
Összesen	15	60 %

1974.

Nyelv	Művek száma	A Kiadó által megjelentetett művek számának %-a
Angol	8	42
Német	1	5
Orosz	-	-
Összesen	9	47 %

Ebben az időszakban az Akadémiai Kiadó által megjelentett orvostudományi művek évente átlag 65%-a jelenik meg idegen nyelven. /Csak a három leggyakoribb nyelvet vettem figyelembe./

A két könyvkiadó adatait teljesen irreális lenne összehasonlítani. Az Akadémiai Kiadó általában csak nagyon magas színvonalú, tudományos munkákat ad ki. Ezzel szemben a Medicina Kiadó az orvosok mindennapi gyakorlati munkáját segítő műveket, ill. ismeretterjesztő könyveket ad ki, természetesen jóval nagyobb példányszámban. Emellett, mint láttuk, az Akadémiai Kiadó könyvtermésének nagy százalékát az idegen nyelvű könyvek teszik ki, amelyeknek csak kis része kerül forgalomba belsőleg. A táblázatokban csak ezeket vettem figyelembe. Meg kell említenem azt is, hogy a Medicina Kiadó hivatalos kiadványait nem vettem figyelembe, csak azokat a könyveket, amelyek könyvesbolti forgalomba kerültek. /A Kiadó évente 10-12 féle hivatalos kiadványt jelentet meg kb. 40-50.000 példányban./

A Medicina és az Akadémiai Kiadó hazai forgalomba került orvosi könyveinek		
száma	példányszáma	átlagpéldányszáma
1970 72	646.919	8.985
1971 88	627.726	7.133
1972 93	850.233	9.142
1973 98	1.039.015	10.602
1974 90	1.093.899	12.125
Összesen 441	4.257.792	9.677

Vizsgáljuk meg az eltelt harminc év orvosi könyvkiadásában történt fejlődést.

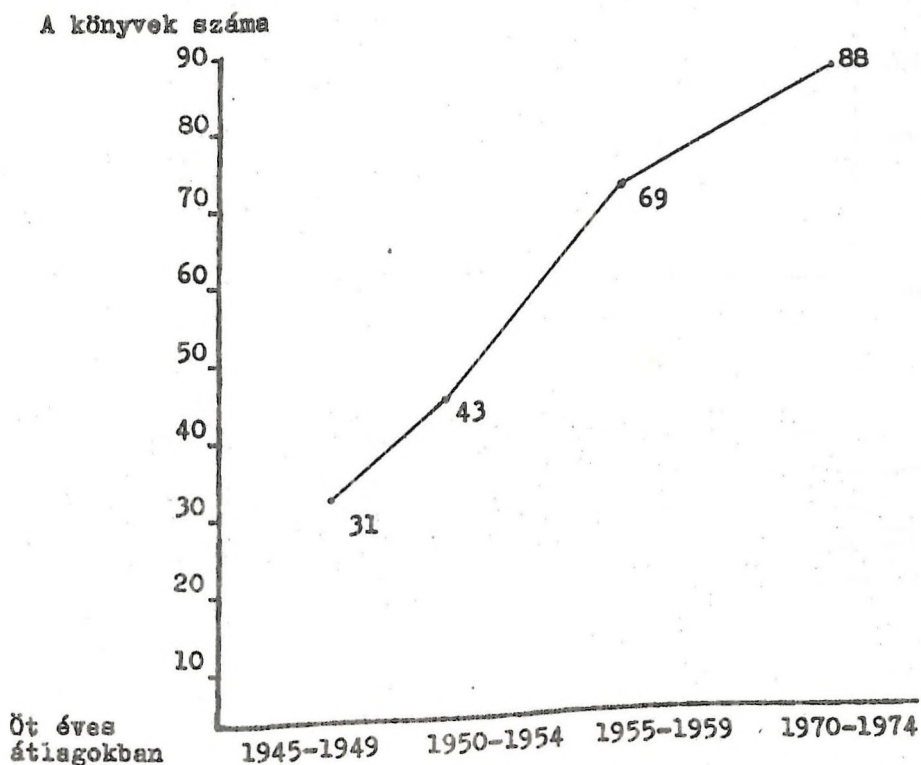
Az alábbi számok maguktól beszélnek.

Az orvostudományi és egészségügyi könyvek		
száma	példányszáma	átlagpéldányszáma
1945-49 évek átlaga 31	94.900	3.100
1970-1974 évek átlaga 88	851.558	9.677

Az 1970-től 1974 végéig terjedő időszakban kb háromszor annyi könyv jelent meg kb kilenceszer annyi példányban, mint az 1945 és 1949 között eltelt öt évben.

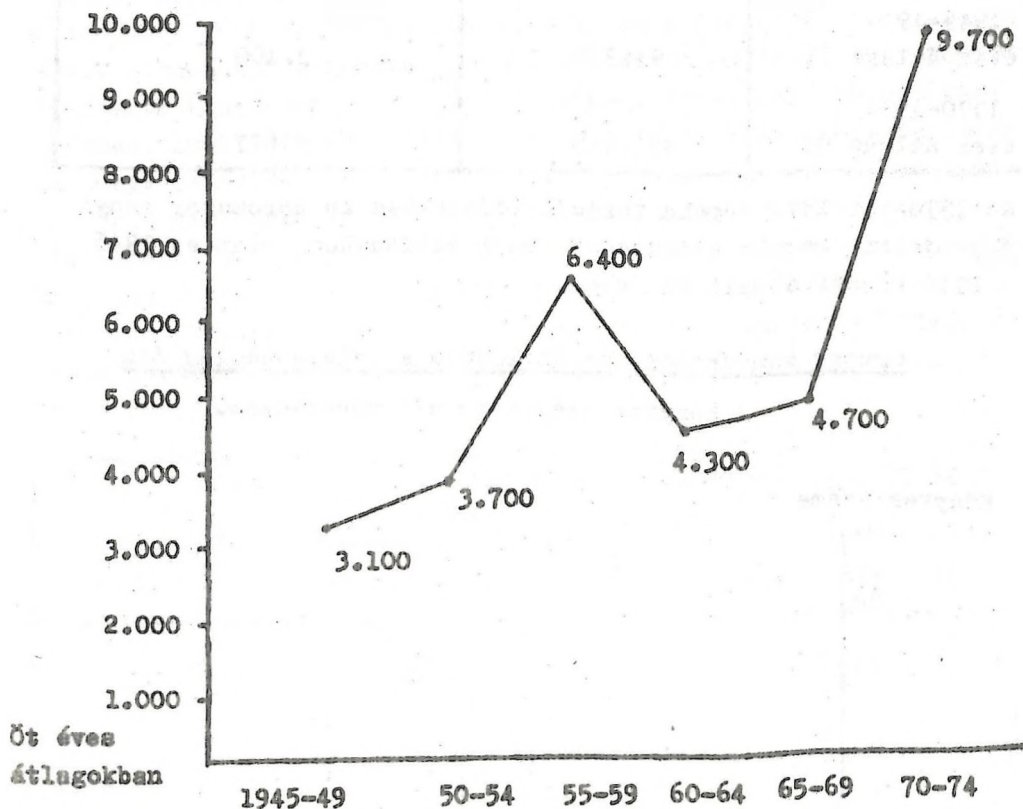
Orvosi könyvkiadásunk fejlődése a felszabadulás óta

A könyvek szám szerinti növekedése.

Az átlagpéldányszám alakulása

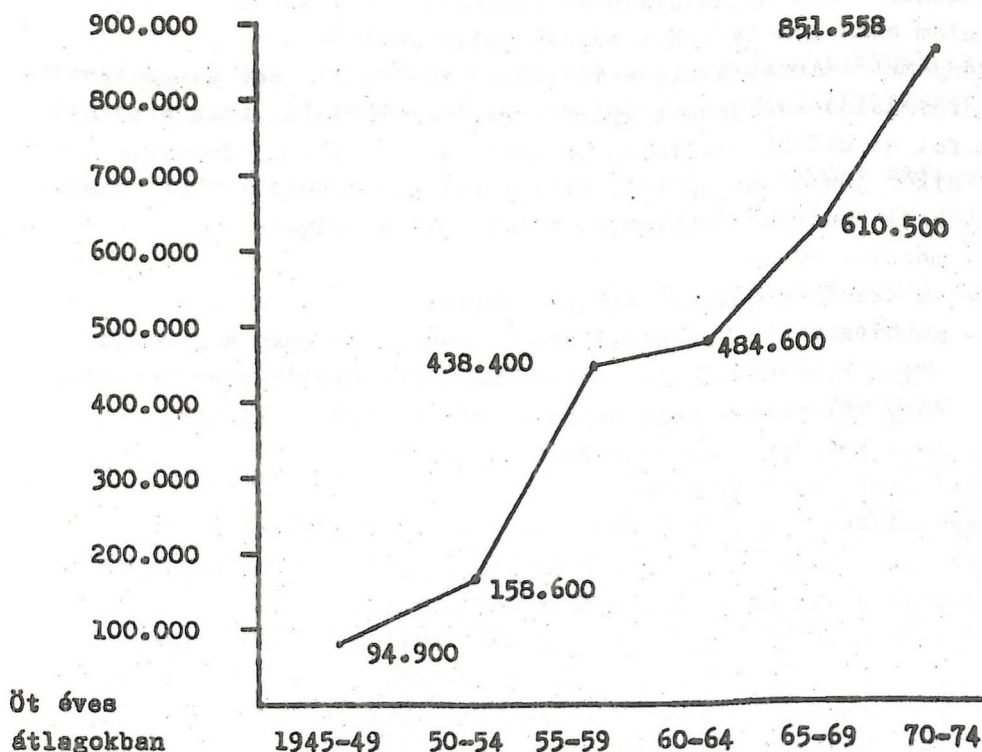
Átlagpéldányszám

Az 1955-1959 közötti időszakban mutatkozó nagy fellendülés elsősorban a Medicina Kiadó 1957-ben történt megalakulásával függ össze. Orvosi könyvkiadásunk egységesítésével, a művek színvonalának növekedésével együtt járt a könyvek számának, példányszámának emelkedése is.

Az összpéldányszám növekedése

Összpéldányszám

Ezek az adatok egyértelműen növekedést mutatnak. Ez azonban nem jelentene egyértelműen fejlődést, ha nem tudnánk, hogy valóban meglevő igényeket próbál orvosi könyvkiadásunk kielégíteni. Természetesen nem minden probléma nélkül. Egyes alapvető fontosságú művek évek óta hiányoznak és sok olyan könyv is van, amelyek annak ellenére, hogy 2-3 évenként rendszeresen megjelennek, nem bizonyulnak mégsem elegendőnek. /Pld Magyar-Petrányi: A belgyógyászat alapvonalai I-III, Issekutz: Gyógyszerrendelés stb./ Reméljük, ezek a problémák is hamarosan megoldódnak!

A könyvkiadás létjogosultságát napjainkban már sokan kétségbevetették. Moluham szerint már lejárt a "Gutenberg Galaxis" kora. Hogy ezt mikor lehet véglegesen kimondani, szerencsére még nem tudhatjuk. Abban azonban biztosak lehetünk, hogy az "elavult" könyvet, amely a társadalom egészére kihat, ma még semmi sem tudja pótolni. - Nem is beszélve az irodalmi alkotásokról, amelyeket szerintem soha nem is lehet mással helyettesíteni.

E reményemet támasztja alá a következő idézet is. Egy nagyon jelentős információs-eszközöket gyártó amerikai vállalat igazgatójának tette fel az alábbi szellemes kérdést egy francia szakember.

"Mikor jön el az az idő, amikor vállalatuk egy alábbi tulajdonságokkal rendelkező készüléket dob majd a piacra:

- mérete: 20 cm x 10 cm x 3 cm
- emlékezőképessége: néhány százezer szó
- működése: könnyen kezelhető legyen, azaz hogy a leadott anyag gyorsaságát és irányát bármikor szabályozni lehessen, hogy különleges információkat választhasson ki stb.
- ára: két doboz cigarettának megfelelő."

A válasz gyors volt és heves:

"Azt hittem, hogy Ön a realisták, a jól tájékozottak és józan emberek közül való. Nos, Ön a tudományos-fantasztikus regények szemléletét viszi át az információ területére."

A szóban forgó tárgy nem volt más, mint az olcsó könyv. Van olcsó és jó könyvünk. De sok feladat vár még az írókra, könyvkiadókra, nyomdászokra, könyvtárosokra, könyvesbolti eladókra: mindannyiunkra, akik könyvvvel foglalkozunk.

Az adatokat a Medicina és az Akadémiai Könyvkiadó katalógusai-ból, munkaterveiből, kiadói összesítéseiből gyűjtöttem.

A budapesti I.sz. Sebészeti klinika tudományos munkája 10 év közleményeinek tükrében

Az I.sz. Sebészeti Klinika tudományos munkájának bemutatása céljából a klinika orvosainak 10 év alatt megjelent közleményeit dolgoztam fel.

Célom volt, hogy a bibliográfia elkészítésén túlmenően átfogó képet nyújtsak a klinika tudományos munkájának célkitűzéseiről és eredményeiről is.

Az I.sz. Sebészeti Klinika a Semmelweis Orvostudományi Egyetem egyik tanszéke. A klinika hármass feladata:

1. oktatás
2. gyógyítás
3. tudományos kutatás

A tudományos kutató munka szervezeten, központi irányítással 1964 óta folyik, amikor a Budapest Orvostudományi Egyetem bekapcsolódott az Országos Távlati Kutatási programba. Ez a terv 5 éves programot jelentett, 1964-től 1969-ig terjedő időszakra /I./ szólt. Az 5 éves Országos Távlati Kutatási Program meghatározta a klinika tudományos profilját. Így az Országos Távlati Tudományos Kutató tervnek megfelelően a klinika két témakörben végzett vizsgálatokat:

1. a gyomor és duodenum fekélybetegség sebészeti kezelésének kérdései
2. a gerontológiai betegek műtéti előkészítésének problémái.

A Budapesti Orvostudományi Egyetem 1970-71-ig terjedő időszakra /II./ új Távlati Kutatási tervet dolgozott ki, amelynek keretében a klinika 4 ETT és 5 egyetemi célhitellel támogató témában dolgozott.

A két tervidőszakban /I., II./ - az általam vizsgált 10 éves anyagban /1966-től 1971-ig/ - az alábbi témákban történtek klinikai és experimentális vizsgálatok:

1. gyomor és duodenum fekélybetegség sebészeti kezelésének kérdései

2. gerontológiai betegek műtéti előkészítésének problémái
3. nyelőcsőpótlás experimentális és klinikai alkalmazása
4. májkutatás: a. portalis hypertensio
b. máj patofiziológiája
5. traumatológia: osteosynthesia
6. endokrinológia: a. pajzsmirigy
b. mellékvese
c. thymus-nyirokrendszer

működésének zavarai

7. számítógépek alkalmazása a klinikai orvostudományban.

A klinika figyelemreméltó eredményeket ért el az alábbi témákban:

I. Fekélybetegség sebészi kezelésének kérdései

- Célkitűzés: a. A vagotomia és pylorus plastica ill a gyomorresectio indikációs területének körülhatárolása
b. A diagnosztikus eszközök fejlesztése a gyomor és duodenalis fekély diagnózisának felállítása céljából.

- Eredmény: a. A műtéti indikáció pontosabbá tétele céljából korszerűsítették a praeeoperatív kivizsgálás laboratóriumi, röntgen és endoscopos módszereit.
b. Kimutatták, hogy a fekélybetegeknél a gyomorresectio indikációja - korlátozott mértékben - továbbra is fennáll. A vagotomia főleg a duodenalis fekélybetegek sebészi kezelését célozza. A vagotomia végzése előtt a gyomor savsecretiót modern laboratóriumi vizsgálatokkal határozták meg.

Publikációk száma: 12

Összpublikációkhoz viszonyított

%-os arány /1966-1971/: 5,4 %

könyv, ill. könyvrészlet: -

kandidátusi disszertáció: -

- #### II. Májkutatás: a. portalis hypertensio b. máj patofiziológiája

Célkitűzés: a. cirrhotikus betegek anyagcsere változásainak vizsgálata. A portalis hypertensioban szenvedő betegek decompressiv shunt műtét indikációja és szövődés-
nyeinek elemzése.

b. a májon átáramló vérmennyiség meghatározása, shunt műtét előtt és után.

Eredmények: a. A cirrhotikus betegek anyagcsere változásainak vizsgálatai azt mutatták, hogy a betegek ammónia intoxikációja a fehérjelebontás zavarából származhat. Összefüggés mutatható ki az ammónia intoxikáció és a hisztamin felszaporodás között.

b. Izotóp technikával kimutatták, hogy a májon átáramló vérmennyiség 25-30%-al csökkent shunt műtét után.

Publikációk száma: 17

Összpublikációkhoz viszonyított

%-os arány /1966-1971/: 7,6

könyv, ill. könyvrészlet: -

kandidátusi disszertáció: -

III. Osteosynthesis

Célkitűzés: a stabil osteosynthesis javallatainak és módszereinek kidolgozása.

Eredmény: A stabil osteosynthesis lehetővé tette a csonttörések szövődés-mentes gyógyulását. Az állizületek gyakorisága jelentősen csökkent. A betegek gyors stabilizálása csökkentette a postthrombotikus szindrómákat.

Publikációk száma: 14

Összpublikációkhoz viszonyított

%-os arány /1966-1971/: 6,3

könyv ill. könyvrészlet: -

kandidátusi értekezés: -

Az I. és II. tervidőszak publikációinak megoszlását témák szerint az 1. táblázat tartalmazza.

1972-től a Budapesti Orvostudományi Egyetem tudományos munkáját a MTA-val, az Egészségügyi Minisztériummal szervezi. Ennek megfelelően

a tanszékek kutatási előterveket készítenek. A klinikán folyó tudományos munkát úgy szervezték meg, hogy az csatlakozzon a távlati kutatási tervekhez.

1972-től 1975-ig bezárólag a klinika 3 tárosszintű kutatási feladat előkészítését végezte:

1. Szervek nyerésének, tárolásának, tartósításának és átültetésének problémái.
2. A stabil osteosynthesis javallatai és módszerei
3. A számítógépes adattárolás és feldolgozás a sebészet, transzplantológia, intenzív terápia és narkózis szempontjából.

1. Szervek nyerésének, tárolásának, tartósításának és átültetésének problémái:

Célkitűzés: a. veseátültetés technikájának kísérleti állaton való előkészítése, vesekonzerválás ill. perfusioval kapcsolatos vizsgálatok.

b. a máj és pancreas transzplantáció előkészítésének technikai kidolgozása.

Eredmények: a. A célkitűzés megvalósításán tulmenően megindult a szervezett human vesetranszplantáció a klinikán.

b. A máj és pancreas transzplantáció kísérletes állaton való kidolgozása megtörtént.

Publikációk száma: 49

Összpublikációkhoz viszonyított

%-os arány /1972-1975/: 36,5

könyv ill. könyvrészlet: 3

kandidátusi értekezés: 3

2. A stabil osteosynthesis javallatai és módszerei

Célkitűzés: a stabil osteosynthesis javallatainak és módszereinek kidolgozása

Eredmény: A traumatológiai osztály 10 éves beteganyagát gépi feldolgozásra alkalmassá tették, évi 1000 beteg lyukkártyá-

ját kódolták, mely a traumatológiai anyag részletes elemzését teszi lehetővé.

Kimutatták a primér műtéti beavatkozások hatását a csipőízületi törések gyógyulására.

Publikációk száma: 9

Összpublikációkhoz viszonyított

%-os arány /1972-1975/: 6,6

könyv ill. könyvrészlet: -

kandidátusi értekezés: -

3. A számítógépes adattárolás és feldolgozás

a sebészet, transzplantológia, intenzív terápia és narkózis szempontjából:

Célkitűzés: Számítógépes feldolgozásra alkalmas dokumentáció kidolgozása.

Eredmény: Kidolgozták a vesetranszplantáció adatainak gépi tárolásához szükséges dokumentációját, valamint az intenzív terápiás osztály információs rendszerét.

Publikációk száma: 4

Összpublikációkhoz viszonyított

%-os arány /1972-1975/: 2,9

könyv ill. könyvrészlet: -

kandidátusi disszertáció: -

Fenti témákon kívül a Semmelweis OTE lehetőséget adott olyan témák kidolgozására is, melyek közvetlenül nem csatlakoznak a távlati kutatási programhoz:

1. gyomor és nyombélfekély sebészi kezelésének kérdései
2. műtéti beavatkozások jelentősége véralvadási és szénhidrát anyagcserezavar esetén
3. portalis hypertensio szövődményeinek patofiziológiája és kezelése
4. corticoidok hatásainak vizsgálata a hyperthyreosis műtéti előkészítésében és kezelésében
5. keringés, légzés, sav-bázis és ionháztartás zavarai narkózisban és p.op. szakban.

Az 1972-1975-ig terjedő tervidőszak publikációinak témák szerinti megoszlását a 2. táblázat tartalmazza.

1976-tól két témát fogadtak el tárcaszintű kutatási témaként:

1. Szervek nyerésének, tárolásának, tartósításának és átültetésének problémái /főirányszám: 6/

2. osonttörések kezelésének korszerű módszerei /főirányszám: 9/

Az elfogadott két tárcaszintű kutatási téma kidolgozásának határideje 1980.

Érdekesnek látszott, hogy megvizsgáljam a kandidátusi disszertációk megírásának és a publikációk növekedésének kapcsolatát.

1966-tól 1975-ig 10 kandidátusi disszertáció készült el.

A 10 témában írt dolgozatszám összesen: 216

/10 év dolgozatanyagához viszonyítva ez 60,5%/

disszertáció benyújtásának évében:	44 dolgozat
------------------------------------	-------------

disszertáció benyújtása előtti és utáni évében:	67 dolgozat
---	-------------

Összesen:	111 dolgozat
-----------	--------------

Vizsgálataim szerint a "legtermékenyebb" időszak a disszertáció benyújtásának éve. A további elemzés során megállapítható, hogy a közlemények száma a disszertáció benyújtása előtti és utáni évben emelkedik. /lásd 3. táblázat/

A disszertáció benyújtása előtti évben, a disszertáció benyújtásának éve és a disszertáció benyújtása utáni években /3 év/ a közlemények száma az előző évekhez viszonyítva növekedett tendenciát mutat. /A megírt közlemények 50%-a ezen 3 év alatt jelent meg./ Ez a növekvő tendencia többek között azzal magyarázható, hogy a disszertáció megírását több éves kutató-munka előzi meg és az eredményeket a kutatók igyekeznek a disszertáció benyújtása előtt közleményben is megjelentetni.

A disszertáció megírását követő év publikációs anyaga még mindig a disszertáció témájából születik.

Megállapítható, hogy a közlemények tárcaszerzőinek száma az utóbbi években növekedett. Ennek magyarázatát adhatja az, hogy a szerzők modern módszereket alkalmaznak, melyek szükségessé teszik a kollaboráció kiszélesítését. Ez a tendencia összhangban van a TMB jelenlegi állásfoglalásával, ugyanis a modern tudományos kutatást team-munka jellemzi.

1. táblázat

Az I. és II. tervidőszak publikációinak
megoszlása témák szerint
/1966 - 1971/

T é m a	Dolgozat	Könyv ill. könyvrészlet	Disszertáció
Fekélybetegség	12	-	-
Májkutatás	17	-	-
Osteosynthesis	14	-	-
Egyéb témák	179	16	6
ÖSSZESEN:	222	16	6

2. táblázat

Az 1972-1975-ig terjedő tervidőszak publikációinak
megoszlása témák szerint

T é m a	Dolgozat	Könyv ill. könyvrészlet	Disszertáció
Szervek nyerése... és átültetése	49	3	3
Stabil osteosynthesis	9	-	-
Számítógépes adattárolása	4	-	-
Egyéb témák	73	4	1
ÖSSZESEN:	135	7	4

3. táblázat

Közlemények megoszlása a kandidátusi értekezés benyújtása előtti és utáni években

Disszer- táció szerzője	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
B.L.	-	5	3	2	-	1	1	-	2	2
Sz.L.	7	7	5	1	1	2	-	1		
V.K.	12	6	5	-	3	1				
K.A.	1	-	1	1	3	3	-	2	1	
H.B.	-	2	-	-	3	1	1	2	5	1
M.B.	10	-	-	-	-	-	-	2	-	
A.O.	1	1	3	3	3	7	7	8	5	9
K.S.	4	4	4	1	1	1	6	9	5	2
F.L.					3	1	8	1	-	1
Zs.Gy.						7	7	1	3	2

Megj.: Az üresen maradt mező azt jelenti, hogy még nem volt vagy már nem a klinika orvosa, valamint külföldi tanulmányutat is jelez.

A csikozott rovátkákkal jelölt mező a disszertáció benyújtásának évét mutatja.

GUBI Miklós

Az irodalomkutatás problémái: A fogalomnak és
nevének változásai

Az irodalomkutatás, az orvostudomány fejlődésének fokozódó differenciálódása miatt egyre nehezebb feladat elé állítja a researcher végző könyvtárost, ha a felhasználó igényének teljes kielégítésére törekszik. Az információt kérő a téma egészében járatosabb lévén mint az informátor, kérése megfogalmazásakor az esetek többségében csak egy-egy részproblémát - tünetet, jelenséget, részfolyamatot - jelöl meg és az informátor feladatának tartja, hogy a keresett témát körülhatárolja, a részből az egészre következtessen. Ez önmagában is nehézséget okozhat.

Egyik felhasználónk kérését, hogy gyűjtsünk adatokat "A terhesség alatt a máj gyógyszermetabolizáló aktivitás paraméterei" című témára, az Index Medicus /IM/ 18-féle "pregnancy", vagy 15-féle "liver" tárgyszavai alatt felsorolt közleménycímek alapján gyakorlatilag lehetetlen teljesíteni, mert több mint ezer adat elolvasását tenné szükségessé csak egyetlen kumulatív kötetben is és a felhasználó legalább 3 év adataira kíváncsi. A példának felhozott kérés annyira specifikus és leszűkített, hogy az IM lényegesen általánosítóbb tárgyszavai alatt felsorolt adatok között - mégha létezik is egy ilyen vagy hasonló című dolgozat - az úgy elvész az irodalomkutató előtt, mint csepp a tengerben. Ilyen esetben az Excerpta Medica megfelelő szekciónak tárgyszóindexe alapján próbálunk releváns adatokat kigyűjteni, mert ott a közlemény kivonata több felvilágosítást ad, mint a közlemény puszta címe.

Máskor az IM tárgyszavazásában történt változások nehezítik meg az irodalomkutató munkáját. Az IM évről-évre növekedő tárgyszavainak száma részben az orvostudomány szakágainak mélyebb differenciálódását, részben az egyes dokumentumok mélyebb tartalmi feltárását tükrözik. Olyan fogalmi meghatározások, melyek néhány évvel ezelőtt az IM egy-egy tágabb fogalmi köréhez tartozó tárgyszavánál, vagy annak egyik alárendelt altárgyszavánál fellelhetők voltak, az újabb évfázatokban önálló tárgyszóként is megjelennek. Ilyenkor természetesen gyakoriak az átfedések és ugyanaz a közlemény a tágabb fogalmi kört jelölő régebbi és az újabb szűkebb jelentésű tárgyszónál is megtalálható. Máskor egy éppen ellenkező folyamatot észlelhetünk, nevezetesen azt, hogy az éveken át alkalmazott specifikus fogalmat jelölő tárgyszó megszűnik és beolvad egy tágabb fogalomkört jelölő tárgyszóba. Ez történt pl. a "Mental hygiene" tárgyszóval is.

Az elmebetegséggel összefüggő "Mental" jelzővel jelölt tárgyszak között a Mental hygiene 1960-tól 1966-ig önálló tárgyszóként szerepelt, majd a kumulatív index 1967. kötetében önállósága megszűnik és ezt azzal jelzi, hogy a tárgyszó alatt megjelenik a "see "Mental health" utasítás. Az irodalomkutató, az IM e szerkesztési változása miatt ismét hasonló helyzetbe került, mint a fenti példánál a megrendelő szándéka miatt: ismét egy tágabb fogalomkört felölelő adathalmazból kell kiválasztani néhány specifikus adatot. Minthogy az IM-ban csak a közlemények címére hagyatkozhatunk, ezért az ilyen szerkesztési változtatásnál fokozottabb mértékben jelentkezik a relevancia kérdése. Az irodalomkutatásnál ugyanis abból indulunk ki, hogy a specifikus fogalmat jelölő tárgyszó alatt megtalálható közlemények, mégha címükből egyértelműen nem is derül ki, többé-kevésbé mind relevánsak lesznek a megrendelő számára. Nem állíthatjuk ezt ilyen biztonsággal, ha a közleményeket egy tágabb fogalomkört felölelő tárgyszó alatt válogattuk ki.

Az IM-nak e tárgyszó-változtatása nyilvánvalóan összefüggésben van azzal, hogy az adott témában, egy adott időszakban mennyi dolgozat jelenik meg. Ezt bizonyítja az, hogy míg a mental hygiene önálló tárgyszó volt /1960 és 1966 között/ a közlemények száma

az évek során kezdetben növekvő tendenciájú: 1962-ben 35 és 1963-ban 45 olyan közleményt indexel, amely címében is utal a mental hygienere. 1967-től kezdve jelentősen csökken az ilyen közlemények száma: 1968-ban 19, 1974-ben 7 közleményt tartalmaz.

A mental hygienének a magyar orvosi szakirodalomba való átáramlását a MOB alapján vizsgálva teljesen hasonló folyamatnak lehetünk tanui azzal a különbséggel, hogy a folyóiratainkban éppen a 60-as évek közepe táján kezdenek a témáról publikálni /1964-, 65-, 66-ban 1-1 közleményt/, majd a közlemények száma meredeken ível felfelé, a csúcst 1973-ban éri el /18 közlemény/ és ettől kezdve fokozatosan csökken és 1976-ban már csak 1 közleményt regisztrál a MOB kumulatív tárgymutatója.

A fogalomnak önálló tárgyszóként való megjelenése az IM-ban az irodalomkutató számára mindig nagyobb biztonságot jelent a relevancia irányában. Ezt bizonyítja a "Crisis intervention" önálló tárgyszóvá válása is. Első ízben 1977-ben két megrendelőnk kért irodalomkutatót "krízis intervenció" fogalom megjelöléssel, az egyik 1960-ig visszamenőleg. Az öngyilkossági cselekmények megelőzésének lehetőségét jelentő fogalmat az 1971-es kiadású Wörterbuch der Psychiatrie und medizinische Psychologie még nem jelöli. Önálló tárgyszóként az IM 1970-es kumulációs kötetében jelenik meg először a "Crisis intervention" és a közlemények címéből ítélve "The concept of crisis", "Crisis intervention or early access brief therapy?", "Crisis theory and possibilities of therapeutic intervention", - magával a fogalommal és a lehetséges beavatkozásokról értekeznek. Mivel az egyik megrendelőnk 1960-ig kérte a retrospektív irodalomkutatót, ezért átvizsgáltuk az IM elmebetegséget és öngyilkosságot jelölő tárgyszavainál /psychiatrie, mental, suicid/ felsorolt közleményeket a kért évig. Az első dokumentum valószínűleg egy 1968-ban megjelent közlemény lehetett a J. of School Health c. folyóiratban "Pre-crisis intervention" címmel.

Megvizsgáltuk a témának a magyar orvosi irodalomban való megjelenésének idejét is. A MOB kumulációs tárgyszavait ismeretű kötetekben 1976-ig a tárgyszó nem szerepel, annak jeléül, hogy ilyen címmel közlemény az orvosi folyóiratokban nem jelent meg. Ez természetesen egyáltalán nem azt jelenti, hogy öngyilkossággal,

elmebetegséggel foglalkozó közleményeinkben a kérdés nem szerepelt volna, de úgy látszik, hogy nem súlyának megfelelően. Ezt bizonyítaná az Orvosképzés 1976. 51. 1. számában megjelent "A hazai öngyilkossági cselekmények és a megelőzési lehetőségek áttekintése" c. közleményben a szerzők következő megállapítása: "... a 'krízis intervenció' lényegében pszichiatriai elsősegélyt is jelent ... tapasztalataink szerint a szakirodalomban sem fordítanak kellő figyelmet a pszichés betegek, így a pszichikusok krízis helyzeteire". Az a tény, hogy 1977 elején röviddel egymásután két megrendelő kifejezetten erre kért irodalomkutatót, talán azt jelenti, hogy rövidesen a magyar szakirodalom is szinkronba kerül a világirodalommal.

"A korai gyomorrák felfedése" c. témában végzett irodalomkutatás során a JAMA 1968. 204. 8 száma hívta fel a figyelmet egy tíz évig lappangó információra, amely hírt adott a gastro-kamera felfedezéséről. Az Aktuelle Gastroenterologie 1976 első félévi számai csaknem teljes terjedelmükben a korai gyomorrák diagnosztikájával foglalkozó közleményeket publikálnak. Az 1976. 5. 421 oldalán a szerzők 6000 személy szűréséről számolnak be, ami szerintük a legnagyobb kazuisztika az Európában publikáltak között ebben a témában. A korai rák felfedése érdekében végzett gastro-kamera vizsgálat találati biztonságát 96,8%-ra teszik a fibroszop 85%-ával szemben.

A gastro-kamera irodalma után kutató választhat, hogy az IM "Stomach neoplasm" tárgyszó alatti vagy a "Gastroszcopy" tárgyszónál felsorolt közleményeket vizsgálja át. Meg kell jegyezni, hogy 1974 óta megjelent a szűkebb fogalmat jelölő "Carcinoma in situ" tárgyszó is. Bármelyik tárgyszónál csak az a közlemény képvisel biztosan releváns adatot, amelynek címében a gastro-kamera szó szerepel, míg a többi közlemény csak esetlegesen.

A "gastroszcopy" tárgyszónál az IM 1963-ban rögzíti az első közleményt amely egy japán nyelvű folyóiratban "The gastric camera" címmel jelent meg, majd 1964-ben 1 japán és 1 angol nyelvű közleményt regisztrál és fokozatosan növekedően az 1968. kumulatív Index már 7 közleményt sorol fel címében a gastro-kamera szóval. Ebben az évben az angol, amerikai, japán és német folyóiratok mellett először jelez egy orosz nyelvű folyóiratot is.

A JAMA fenti számában megjelent közleményben a szerző leírja, hogy a műszert Japánban készítették, egy Uji nevű japán szerző 1952-ben le is közölte az egyik tokiói folyóiratban és 1953-ban publikálta az első vizsgálati eredményeket japán nyelven, és éppen ezért nem vettek róla tudomást. /"... elsewhere was delayed because reports were written in Japanese"/. A következő években robbanásszerűen növekszik a gastro-kamerával foglalkozó közlemények száma az IM "gastroscoop" tárgyszava alatt és megjelenik a gyomorral kapcsolatos egyéb tárgyszavaknál és altárgyszavaknál is.

A MOB az első gastro-kamerával foglalkozó közleményt 1976-ban indexeli az Orvosi Hetilap 1976. 117. 4. számában megjelent cikk alapján "A gastrocamera vizsgálat helye a gyomor endoscopyos kivizsgálásában" címmel, tehát kb. 15 éves késéssel a világirodalomhoz képest. Magából a közleményből is kiderül, hogy ez az első magyar nyelvű információ a gastro-kameráról, ismerteti a műszer szerkezetét és az egyik készüléknek a fényképét is közli.

Hiperviszkozitáció-szindrómáról két retrospektív irodalomkutatást az év elején az egyik megrendelő. A "Blood viscosity" önálló tárgyszóként 1964-ben jelenik meg először az IM-ben, addig csak "Viscosity" tárgyszó alatt találhatók a vér megváltozott viszkozitására utaló közlemények. Az említett tárgyszó alatt az IM kumulációs kötetében számos olyan közlemény van, amely a vér hiperviszkozitációjáról, mint számos betegség egyik tünetéről szól. Az első közleményt, amely már a címében a hiperviszkozitációt mint önálló entitást jelöli, az IM 1974-es kumulatív kötetében lehetett megtalálni először, 3 különböző angol nyelvű folyóirat 1-1 közleményét indexeli. A következő években ezek száma fokozatosan növekszik, úgyhogy 3 évtizedből összesen 24 adatot lehetett kigyűjteni csak angol nyelvű folyóiratokból. Ebben az esetben tehát a hazai orvos gyorsan értesült az új szemléletről. Érdemes lenne figyelemmel kísérni, hogy mikor fog megjelenni az első e témával foglalkozó hazai közlemény, s mikor válik önálló tárgyszóvá az IM-ben.

A mindennapi gyakorlatból vett néhány példa alapján kívántam bemutatni, hogy a bibliográfiák összeállításánál milyen problémák

merülhetnek fel a fogalomazonosításnál, az adekvát tárgyszó kiválasztásánál és az ott felsorolt közleményekből a releváns adatok kigyűjtésében. A felhozott példák lehetőséget adtak arra is, hogy az információnak a hazai irodalomba való áramlására utaljak.

SILINISZ, Ju.A.

Az orvostudományi információ helyzete és
távlatai a Szovjetunióban

A Szovjetunióban az utóbbi 15 évben hozták létre a tudományos és műszaki információ /TMI/ állami rendszerét, amely 10 össz-szövetségi, 86 központi ágazati, 15 köztársasági intézetből, 90 ágazatközi területi TMI központból és kb 10 ezer osztályból /irodából/ áll, tudományos könyvtárakkal a nagyvállalatoknál, tudományos kutatóintézeteknél. Az információs szervekkel szoros kapcsolatban működik 60 ezer tudományos és műszaki szakkönyvtár. A Szovjetunió Minisztertanácsának Tudományos és Műszaki Bizottsága felelős a műszaki és tudományos információs szolgálatok koordinálásáért.

A TMI állami rendszerének tevékenységében vezető szerepet tölt be a SZU Tudományos Akadémiájának Össz-szövetségi Tudományos és Műszaki Információs Intézete, a VINITI, amely a legnagyobb információs és tudományos kutató központ nemcsak a Szovjetunióban, hanem világviszonylatban is. A VINITI végzi a természettudományos és műszaki tudományos világirodalom központi feldolgozását /kivéve a klinikai medicinát, mezőgazdaságot, az építőipart és az építészetet/.

A VINITI beszerzi a világon megjelenő összes időszak kiadvány 90 százalékát. Referáló lapja /Referativnűj Zsurnal, RZS/ 172 tudományos és műszaki ágazat számára nyújt információ szolgáltatást évente több mint 1 millió referátummal. Az intézet 380 vezető tudóst és több mint 230 intézményt lát el szelektív dissze-minációval. Az intézet tudományos információs munkájában kb 2 300

főállású munkatárs és 25 ezer állományon kívüli tudós és szakember vesz részt, ebből 140 a Szovjetunió Orvostudományi Akadémiájának rendes vagy levelező tagja.

Sikeresen valósul meg a szakaszos átállás a TMI új, integrált feldolgozási technikájára a harmadik generációs számítógép és a "Digiset" fotószedő gép segítségével. A gépesített tudományos és műszaki rendszer /"Asszisztent"/ kidolgozása és bevezetése a feldolgozás időtartamának csökkentésével, a célzott információ továbbítás az igénylőknek új feladatok megoldását teszi lehetővé, mégpedig adatgyűjtemények készítését géppel olvasható információhordozókon, és tényközlő információkeresést /faktográfias információk/.

1966-ban Moszkvában megszervezték az Össz-szövetségi Műszaki és Tudományos Információs Központot, amely nyilvántartja és regisztrálja az országban befejezett és elvégzett nyilvános tudományos és műszaki munkákat, ezekről a munkákról rendszeresen megjelentet jelző információt, elkészíti és kiadja a TKM /tudományos kutatómunka/ beszámolóinak kiadványát. 1969 óta ugyanez az intézmény a disszertációkat mikrofilmre veszi, tájékoztat a megvédett disszertációk tematikájáról és az intézetek igényei alapján megküldi másolatukat. 1973. óta az újonnan megkezdett és a folyamatban lévő TKM-k regisztrálását és nyilvántartását is végzi. Állománya több mint 357.300 egység.

A szocialista országok közötti sokoldalú tudományos és műszaki információs együttműködés megvalósításában jelentős és egyre fokozódó szerepet tölt be a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer /NTMIR/. Moszkvában létesült annak az egyezménynek megfelelően, amelyet 1969. február 27-én kötött egymással a BNK, MNK, NDK, Mongol NK, LNK, RSZK, SZU és CSSZSZK kormánya. 1973-ban csatlakozott a Kubai Köztársaság a NTMIR-hez. A nemzetközi rendszer központja, a NTMIK Moszkvában van.

A NTMIK feladatkörébe tartozik a NTMIK tagországok szervezeteinek információs ellátása; tudományos kutatómunka végzése a tudományos információ problémáinak megoldására; az érdekelte országok megkeresésére szervezési, módszertani és tudományos és műszaki együttműködés biztosítása a tudományos és műszaki információ

kérdéseivel kapcsolatban; részvétel a NTMIK tagországok tudományos és műszaki információs dologzóinak képzésében és továbbképzésében; a NTMIK-ben résztvevő nemzeti információs rendszerek kompatibilitásának biztosítása a dokumentumok címléirási szabályainak, az információhordozók formáinak, az információ visszakereső nyelvek szabványosítása útján.

A KGST tudományos és műszaki együttműködési bizottságának megbízásából már megalakult és megkezdte működését:

- a tudományos kutatómunkák /TKM/ nemzetközi szakosított információs rendszere;

- az információs szervek nemzetközi nyilvántartó szolgálata, amely a KGST tagországok mintegy ezer információs szervére terjed ki és jelentősen hozzájárul kölcsönös kapcsolataik javulásához, bővíti az anyagok cseréjét;

- az időszakos kiadványok gépesített nyilvántartó szolgálata, amely jegyzékeket ad ki a KGST tagországok tudományos és műszaki irodalmáról /több mint tízezer címmel/;

- nemzetközi tudományos és műszaki fordítószolgálat.

A Szovjet tudományos és műszaki információs rendszer részeként eredményesen tevékenykedik az orvostudományi információ rendszere az Össz-szövetségi orvosi és orvostechnikai tudományos kutató intézet /VNIIMI/ vezetése alatt. 270 állami orvostudományi információs osztálya van, ebből 15 köztársasági információs intézmény, hozzá tartozik az Állami központi orvostudományi könyvtár, és több mint négyezer más orvosi könyvtár. Az információs dolgozók összlétszáma kb ötezer fő, 63%-uk könyvtárakban dolgozik.

A VNIIMI vezetése alatt az orvostudományi információs rendszer tudományos-kutató, információs-kiadói és szervező-módszertani munkát folytat. Főfeladata az ágazati gépesített orvostudományi információs rendszer kidolgozása és bevezetése a gyakorlatba. Már elvégezték a legbonyolultabb és munkaigényesebb feladatot, a központi matematikai, lingvisztikai és módszertani feladatot. Ezáltal lehetővé vált, hogy 1972-ben megkezdődjék a rendszer részleges működtetése a következő területeken: irodalom- és tényközlő információ kutatás, bibliográfiai kiadványok és jegyzékek számítógépes elkészítése, gépesített szelektív információ szétsugárzás az orvostudomány 29 fő témaköréből.

Az intézet tudományos információs tevékenysége a következőkből áll: irodalomkutatási, referáló, szemle jellegű és kurrens információs szolgáltatás az orvostudomány és egészségügy időszerű kéréseiről, a gyakorló orvosok és tudományos dolgozók széles táborának naprakész tájékoztatása /szelektív információelosztás/ a vezetőkérdések tájékoztatása stb. Ezt a munkát a tájékoztatási apparátus felhasználásával az orvostudományi információs szervezet és a könyvtárak végzik, amelyekben 39,5 millió primer dokumentum van, ebből 22,3 millió orvosi könyv és kb 16 millió a hazai és külföldi szaklapok száma.

Az OTI ágazati rendszerében nagyon elterjedt a kéziratok deponálásának gyakorlata. Ez a progresszív eljárás módot nyújt arra, hogy eredményesebben közvetítsék az orvostudomány és az egészségügy különféle témaköreiben nyert adatokat a rendszer használoinak, mert az információ eljuttatásának idejéből kimeradt a művek sokszorosított kiadásának munkafázisa.

Azt is meg kell említenünk, hogy a kéziratok deponálásának gyakorlatával biztosítható az időszakos kiadványok tehermentesítése, a legidőszzerűbb anyagok kiválasztása, a rendszerbe befutó információáramlat differenciálása a beérkező dokumentumok informatív értékének felmérésével. Ez bizonyos mértékig megkönnyíti az információk áttekintésével kapcsolatos rendkívüli szervezési nehézségek leküzdését az "információ robbanás" korában.

Az intézet fontosabb információs kiadványai közé tartozik a "Medicinszkij referativnij zszurnal" /Orvosi referáló folyóirat/ 22 témakörben, tudományos szemlekiadványok /25-30 kiadvány évente/ tematikus expressz-információ /15 sorozat/, bibliográfiák, módszertani anyagok stb.

A "Medicinszkij referativnij zszurnal" mint az intézet legfontosabb kiadványa, az egyik legnépszerűbb referáló lap helyét vívta ki nemcsak a Szovjetunióban, hanem külföldön is. A példányszám az 1957 évi tízezerről 77 ezerre nőtt 1974-ben, ennek 13-15 százalékát külföldi előfizetőknek továbbítják minden évben. A nemzetközi kiadványcsere keretében több mint 600 MRZS kötetet juttatnak el 30 országba, többek között az USA-ba, NSZK-ba, Japánba, Nagy-Britanniába, Franciaországba, Olaszországba, Belgiumba, Svédországba és más országokba.

1974-ben gyökeresen átszervezték az MRZS-t és így csaknem 2,2-szeresére nőtt az információk tömörsége a lapban, ami évi kb. 50 ezer leírást jelent. A lap 6 új tematikus kiadványában képviselve vannak referátumok, annotációk, címleírások olyan időszakos témakörökből, mint a gastroenterologia, endokrinologia, haematologia és transfusio, urologia és nephrologiai műtéttan, orvosi genetika, általános és alkalmazott immunológia, szerv- és szövetátültetés, gyógyszerészet, orvosi technika, laboratóriumi problémák. Bővebben teret kaptak a pulmonológiai témák az MRZS 3 belgyógyászati és sebészeti profilu kiadványában.

Az MRZS munkájában a VNIIMI dolgozóián kívül ezernél több tudományos munkatárs vesz részt a vezető tudományos kutatóintézetekből.

A következő igen fontos információféleséget a tudományos szemlék képviselik, amelyek nagy tényanyag tanulmányozása alapján készülnek, módot nyújtva az egészségügy tudományos és gyakorlati dolgozóinak ahhoz, hogy lépést tartsanak a modern orvostudománnyal anélkül, hogy a primer forrásokhoz, azaz a folyóiratokhoz és monográfiákhoz folyamodnának. A szemlék összeállítása sok-sok tudományos munkatárs mindennapos tudományos-kutató munkáján alapul, akik a hazai és külföldi irodalmi forrásokon dolgoznak. A szemlékben tükröződő elméleti és klinikai problémák összhangban állnak az orvostudomány és egészségügy mai fejlettségi szintjével. A szemlékben megtalálható mindaz az új és értékes, amit érdemes tanulmányozni és bevezetni az egészségügy és orvostudomány gyakorlatába. A szemlék 12 sorozatban jelennek meg: társadalomegészségügy és egészségügyi szervezés, közegészségügy, víruszológia, orvosi genetika, epidemiológia és fertőző betegségek, gyógyszerészet és gyógyszerészet, onkológia, sebészet, belgyógyászat, gyermekgyógyászat, kórház felszerelés, könyvtártan.

Az expressz-információ kiterjed az egészségügy tudományos és gyakorlati dolgozóinak széles táborát érdeklő legfontosabb orvostudományi problémákra. Ez az anyag rövid összefoglalók, bővített referátumok, néha pedig rövidített fordítások formájában készül el.

Az expressz-információ témaköre: szívérrendszeri betegségek, haematologia és transfúzió, reumatológia, sebészet, traumatológia és orthopaedia, pszichofarmakológia, gyógyszerek mellékhatásai, általános immunológia, vírusológia és vírusfertőzések, orvosi technika, társadalomegészségügy és egészségügyi szervezés, orvosi genetika, környezetvédelem, új gyógyszerek.

Minden tárgykörből havonta 1 kiadvány jelenik meg, a "Sebészet"-ből 2 kiadvány. Év végén az előfizetőknek megküldik mind-egyik tárgykör egész évi kötetéhez a tárgymutatót. Az expressz-információs anyag összeállításába a VNIIMI tudósain kívül bevonják a szakosított tudományos kutatóintézetek és a főiskolai tan-
székek magasán képzett szakembereit.

Az évek során a Szovjetunióba érkező külföldi periodikák 150 ezer publikációjából a VNIIMI szelektálás után elkészíti a kurrens bibliográfiai tájékoztatót bibliográfiai címleírások formájában, amelyek 1 millió szabványosított kartonon találhatók. A kartonok használatának megkönnyítésére minden bibliográfiai leírást megadnak az eredeti nyelven a cím orosz fordításával. A kartonokat az ETO szerinti osztályozáson kívül 94 rubrika szerint tárgyszavazzák, mivel nem minden tudományos kutatóintézeti, orvosi főiskolai és gyakorlati intézetben dolgozó tájékozott az ETO rendszerben. A bibliográfiai tájékoztatás, amely milliós példányszámot ér el, megkönnyíti a tudósoknak és gyakorló orvosoknak a szükséges információ megkeresését, segít az információs szervezetek, orvostudományi könyvtáraknak, tudományos kutatóintézeteknek, felsőfoku tanintézeteknek abban, hogy teljesértékű tájékoztató-információs állományt hozzanak létre és hozzájárul az egészségügy tudományos és gyakorlati dolgozóinak jobb információs ellátásához. A bibliográfiai tájékoztató azt jelenti, hogy az információs szervezet, orvosi könyvtárak, tudományos és gyógyító intézetek, továbbá a tudósok és gyakorló orvosok, akik tudományos kutatómunkát végeznek, vagy irodalomjegyzékeket állítanak össze, kérésre megkapják a VNIIMI-től az őket érdeklő anyagokat xerox-másolatok, mikrofilmek, szükség esetén pedig fordítások és referátumok formájában.

Az operatív jelző információhoz /10 nap alatt/ 492 alapvető, un. "magfolyóíratot" /a Bradford-féle szóródási törvény szerint/,

ill. azok tartalomjegyzékeit használják fel a külföldi szaklapok közül. Az eredeti cikkek tartalomjegyzéke alapján /xeroxmásolatok formájában/ tényközlő információval látják el az egyéni előfizetők nagy táborát.

A szelektív információ-szétsugárzásához és a vezetői információ szolgáltatásában /10-14 nap alatt/ a jelző bibliográfiai információhoz felhasználják 1 100 külföldi szaklap tartalomjegyzékét, majd szelektív tényközlő információt nyújtanak /eredeti cikkek xerox-másolatai, annotációk, referátumok stb./ több mint 600 előfizetőnek és mintegy 100 vezető egészségügyi dolgozó megkeresése alapján /a vezető káderek tájékoztatási rendszere/.

A VNIIMI és a Központi Orvosi Könyvtár 30 külföldi információs intézménnyel és 84 ország 1 100 szervezetével áll összeköttetésben, együttműködve velük. Ezek között szerepelnek Nagy-Británia, Görögország, Dánia, Spanyolország, Olaszország, Columbia, Marocco, Mexico, az USA, Finnország, Svédország, Svájc, Japán stb. orvostudományi információs intézményei és szervei.

Különösen termékeny és szoros az együttműködés a szocialista országokkal. Az orvostudományi információval kapcsolatos tervszerű, sokoldalu kooperáció kezdetét a szocialista országok egészségügyi minisztereinek 1965-ös berlini értekezlete jelentette. A szocialista országok orvostudományi információs szakértőinek az egészségügyi miniszterek határozata alapján megrendezett 1965 évi I. moszkvai tanácskozásán megállapították, hogy célszerű szimpóziумokat és konferenciákat tartani az információs kiadványokban alkalmazott egységes terminológia és osztályozás kidolgozására és javasolták, hogy gyorsítsák meg a számítógépes technika bevezetését az információs szervek munkájába.

A szakértők ezt követő konferenciái Szófiában /1968/, Budapesten /1969/, Berlinben /1971/ és Varsóban /1972/ pozitív szerepet játszottak az orvostudományi információ problémáinak megoldásában, hozzájárultak az információs szervek, orvostudományi könyvtárak és kiadók közötti kapcsolatok bővítéséhez, a tapasztalatok és információs anyagok cseréjéhez. Az 1969. évi budapesti konferencia javaslatára a VNIIMI lett a koordinációs központ a szocialista országok információs szervei közötti együttműködés kérdéseiben.

Különösen jelentős volt a szocialista országok szakértőinek VI. nemzetközi tanácskozása /BNK, 1973 novemberében/, amely határozatot fogadott el a szocialista országok orvostudományi információjának egységes rendszeréről, ill. annak kidolgozásáról /ESZNNI/. Az értekezlet résztvevői az együttműködés következő elveiben, céljaiban és feladataiban állapodtak meg:

1. A szocialista országok orvostudományi információs szervei a szocialista munkamegosztás elvének megfelelően és saját lehetőségeikhez képest egyenlő mértékben vesznek részt a tudományos-információs, tudományos-kutató és szervező-módszertani tevékenység mindenféle irányzatában, az orvostudományi információs együttműködés programjának és tervének értelmében.

2. Mindenféle együttműködés összehangolását a szocialista országok orvostudományi információs koordináló központja végzi, az együttműködésben résztvevő minden egyes szocialista ország információs szervei és intézményei kötelesek az együttműködési tervnek és programnak megfelelően végrehajtani a kiszabott feladatokat és időszakonként beszámolni a szocialista országok szakértői konferenciáin és a koordinációs központnak.

3. Az együttműködés legfontosabb kérdése az orvostudományi információ egységes rendszerének kidolgozása a szocialista országok számára, amelynek alaptételei, valamint kidolgozásának programja a tudományos kutatói és szervezési-módszertani kooperáció főfeladata lesz a közeljövőben.

4. Az Egységes Gépesített Orvostudományi Információs Rendszer kialakításával kapcsolatos legközelebbi feladatok a következők:

- az összes szocialista ország számára egységes orvostudományi összágazati tezaurusz és rubrikátor kidolgozása és megfelelő tezaurusz rendszerek kidolgozása az egyes szakmák és témakörök szerint;

- számítógépes állomány létrehozása és a matematikai ellátás kidolgozása, ami a rendelkezésre álló technikai eszközök, matematikai feldolgozások személyi, pénzügyi és anyagi lehetőségek nyilvántartását követeli meg.

5. A szocialista országok együttműködési programja és tervei az orvostudományi információ terén előírányozzák az aktív részvételt a nemzetközi szervezetek és tudományos társaságok, programok /UNISIST, szabványok nemzetközi információs rendszere stb./ tevékenységében.

6. Az ismertetett helyzet nem zárja ki annak szükségességét és célszerűségét, hogy az orvostudományi információban való együttműködésről kétoldalu megállapodásokat kössenek az egyes országok sajátosságainak és lehetőségeinek figyelembe vételével.

Ezeknek az elveknek a megvalósítása és a nemzetközi gépesített orvostudományi információs rendszer létrehozása segít majd leküzdeni az információs krízist, hozzájárul a közeli jövőben és a későbbiekben az orvostudományi ismeretek bővüléséhez és a tudományos és műszaki haladás eredményeinek az egészségügyi gyakorlatba való bevezetéséhez.

Információs szakemberek és az orvos-egészségügyi
információk felhasználóinak oktatása, egy tájékoztató
jellegű felmérés eredményei

A szlovák egészségügyi minisztérium 1971-75. évi orvosi és gyógyszerészeti ágazati kutatási terve keretében a Szlovák Orvosi Könyvtár /Bratislava/ 3 ágazati kutatási feladatot kapott. Ezek egyike "Az információs szakemberek és az orvostudományi információk felhasználóinak oktatását" foglalja magában.

Igényes és összetett feladatról van szó. A megoldás 3 alapvető mozzanatot foglal magában:

1. A felhasználók információs szükségleteinek és igényeinek tájékoztató jellegű felmérése;
2. Javaslat az orvosi és egészségügyi információk felhasználói képzésének megoldására;
3. Az információs szakemberek intézményen kívüli oktatásának tervezete.

A tájékoztató jellegű felmérés célja

1. Elsősorban meg kell állapítani, hogy milyen az egészségügyi dolgozók - főképpen az orvosok - vagyis a felhasználók és az információs szakemberek közötti együttműködés formája.
2. Legalább hozzávetőlegesen megállapítani az orvosok és az egészségügyi középkezelők információs szükségleteinek és igényeinek strukturáját, valamint kielégítésük mértékét.
3. Megállapítani, hogy az orvosok és az egészségügyi középkezelők információs igényeinek és szükségleteinek megfelel-e az információs szakemberek szakképesítése és az adott információ terjedelme.
4. Meghatározni, hogy mikor és milyen formában kezdődjék meg az információk felhasználóinak oktatása és milyen szempontból javítsák meg az információs szakemberek oktatását.

A kérdőívben mind a négy problémakörben tettünk fel kérdéseket. Az első problémakörben az alábbi kérdések szerepeltek:

1. Milyen módon szerezték meg eddig a válaszolók a szakmai információkat;
2. Mely információs forrásokat használták a leggyakrabban;
3. Az igénybe vett információs források feldolgozásának fő módszerei.

A második problémakörben szereplő kérdések:

1. Hogyan biztosítják a felhasználók szakirodalmi tájékoztatását;
2. Hogyan értékelik a válaszolók saját szakirodalmi tájékozottságukat;
3. Az orvosok munkahelyen kívüli elfoglaltságának terjedelme és tartalma.

A harmadik problémakörben szereplő kérdések:

1. Meg kell állapítani, milyen az információs dolgozók képzettsége és hogy megfelel-e a felhasználók szükségleteinek és igényeinek;
2. Meg kell jelölni azokat a munkákat, amelyeket a felhasználók véleménye szerint az információs dolgozóknak kellene végezniük;
3. Meg kell határozni az információs szolgáltatások színvonalát és terjedelmét.

A negyedik problémakörben szereplő kérdések:

1. Meg kell állapítani, mikor kezdhető meg az egészségügyi és orvosi információk felhasználóinak oktatása;
2. Javaslatot kell tenni, milyen irányban történjen az egészségügyi és orvosi információk felhasználóinak oktatása;
3. Tervezetet kell készíteni arról, hogy alapján miből fog állni az egészségügyi információs dolgozók intézményen kívüli oktatása.

A felmérés tárgya és helye

Az orvosok és az egészségügyi középkezelők információs szükségleteit és igényeit 12 egészségügyi intézményben vizsgáltuk, és - pedig minden megyei egészségügyi intézményben* /Baňská Bystrica, Bratislava, Košice/, a Baňská Bystrica-i Megyei Közegészségügyi-járványügyi Állomáson, 6 járási egészségügyi intézményben /Trenčín, Nitra, Levice, Prievidza-Bojnica, Žilina, Prešov/, a Tbc és Légzőszervi Betegségek Gyógyintézményében Vyšné Hágy-ban, valamint a póstyáni Reumatológiai Kutatóintézetben. 234 dolgozót kérdeztünk meg a tudományos és műszaki információk felhasználásáról. A megkérdezettek összetétele a következő: a 234-ből 150 férfi és 84 nő, továbbá 200 orvos és 34 egészségügyi középkezelő. A középkezelők nagyobb része nem küldte vissza vagy hiányosan töltötte ki a kérdőívet, ezért az ilyen kérdőívek feldolgozása és értékelése lehetetlenné vált.

A vizsgáltak /megkérdezettek/ adatai és értékelése

Annak érdekében, hogy helyesen ítélhessük meg az orvosok és az egészségügyi középkezelők információs szükségleteit, a következő adatokat gyűjtöttük össze: kor, szakképzettség, szolgálati idő az adott szakmában, nyelvtudás; egyéb, munkakörön kívüli tevékenység, publikálás, előadások, szemináriumokon, konferenciákon, szimpóziумokon, kongresszusokon való részvétel, mennyi időt szánunk naponta a tanulásra, a szakirodalom olvasására, tanulmányozására/.

A megkérdezettek összetételére jellemző, hogy nagyobb számban szerepelnek az idősebb korosztályok, elsősorban a 40-60 éves orvosok. Szakok szerint az első helyen vannak a belgyógyászok /57 fő/, a további sorrend a következő: gyermekgyógyászok /15/, sebészek /16/, szülész-nőgyógyászok /10/, fogászok /10/.

*A megyei egészségügyi intézmény a magyarországi integrált megyei kórháznak szlovák megfelelője.

Ami a megkérdezettek aktív nyelvtudását illeti, az első helyen a német, utána az orosz, angol, magyar és francia nyelv áll. A passzív nyelvtudást illetően a következő a sorrend: angol, orosz, német, francia, magyar.

A megkérdezt orvosok munkakörön kívüli tevékenységei közül leggyakoribbak a szakelőadások. A vizsgáltak közül 163 orvos rendszeresen tart előadást. A 200 orvos közül 143-nak jelent meg oikke a szakfolyóiratokban, 11 közülük könyvet írt. Elég gyakran vesznek részt munkaszemináriumokon /162/, a Szlovák Orvosi Társaság értekezletein /106/, orvosi konferenciákon és szimpóziumokon /111/, nemzetközi kongresszusokon /64/. Jellemző az az adat is, mennyi időt szentelnek a szakirodalom tanulmányozására /olvasására/: naponta 2 óra - 50 kikérdezett, 1 óra - 48 kikérdezett, 3 óra - 16 kikérdezett, 5 óránál több - 8 kikérdezett.

A fenti adatok - ha nem is a központi problémát jelentik - megkönnyítik az információs szükségletek lényegének értelmezését.

Orvosi és egészségügyi információs források

A felmérés igazolta azt a már ismert megállapítást, hogy az egészségügyi szakinformációs források legkeresettebb fajtája a könyvek és folyóiratok. A megkérdezettek ezeket jelölték meg az első helyen. Ez egyúttal bizonyítéka annak is, hogy a felhasználók az információszerzésben előnyben részesítik a klasszikus információs forrásokat. Az információs források között a harmadik helyet a konferenciákról, szimpóziumokról kiadott gyűjteményes kötetek foglalják el. Ezeket elsősorban a szakorvosok és a kutatók használják fel. Jó szolgálatot tesz a felhasználóknak a személyi dokumentációs kartoték, ezt sokkal gyakrabban veszik igénybe, mint az intézeti szakkönyvtár dokumentációs kartotékját. További forrásként a felhasználók a hivatalos statisztikai anyagokat jelölték meg. Sokkal kevésbé használják az intézeti szakkönyvtárak katalógusait, a nem publikált irodalmat /disszertációk, kandidátusi, doktori értekezések stb./, a vállalati irodalmat, egészen ritkán pedig az előadásokat, rádió- és televízió-adásokat.

A felmérés arra is kiterjedt, hogy a felhasználók milyen csatornákon jutnak el a szakinformációkhoz. Ez a kérdés szorosan összefügg az előbbivel. A kikérdezettek az első helyen a szakfolyóiratok rendszeres figyelését jelölték meg /211/, szorosan ezután a szakkönyvek rendszeres használatát /146/, továbbá a szakkönyvtár látogatását /118/ és a különlenyomatok használatát /110/. Ezeket leggyakrabban a kutatók, a szakorvosok és nem utolsósorban a gyakorló orvosok veszik igénybe. Csak az ötödik helyen jelölték meg a más orvosokkal való kapcsolatot /79/. Ezután az irodalom kutatási jegyzékek következnek: saját készítésben 72, a Szlovák Orvosi Könyvtár készítésében 51. Elvértve megemlítették még a könyvesboltok látogatását is.

Felmérésünk keretében foglalkoztunk az információs források feldolgozásának módjaival is. Ezek fontossági sorrendje a válaszolók szerint a következő: kivonatolás /69,5%/, jegyzetelés /54,6%/, dokumentálás, vagyis dokumentációs kartoték létrehozása /37%/, vázlat /10,6%/. Látszik, hogy a felhasználók nincsenek felvilágosítva a vázlatkészítés módszeréről és technikájáról.

Fontos kérdés többek között a felhasználók tájékoztatásának biztosítása, valamint a saját szakmai tájékozottság értékelése. 178 kikérdezett adataiból leszűrjük, hogy a tájékozódásuk forrásai a következők: szeminárium /178/, a szakkönyvtár rendszeres információs küldeményei /ellátása//132/, témafigyelő jegyzékek /21/. A megkérdezettek 44%-a közölte, hogy nagyon jól tájékoztatták, amit saját szakirodalmi érdeklődésüknek tudnak be. 41%-uk elegendő tájékoztatást írt be. Ezzel szemben 20,9%-uk nyilatkozott arról, hogy a szakinformációkhoz nehéz hozzájutni.

Az eddig ismertetett adatokból már majdnem egyértelműen megállapítható, hogy az információs szükségletek és a belőlük fakadó igények széleskörűek. Ez elsősorban a szakorvosokra vonatkozik, de jellemző azokra az orvosokra is, akik aktívan részt vesznek az intézeti, az ágazati, valamint az országos méretű kutatási feladatok megoldásában. Emellett nem tapasztalható lényeges különbség a megyei, a járási egészségügyi intézetekben működő orvosok információs igényei között. A vizsgálat eredményeiből is egészen jól leszűrhető, hogy ezeket az információs szükségleteket elsősor-

ban szakfolyóiratok, monográfiák, konferencia-anyagok, személyre szóló kartonok és katalógusok felhasználásával lehet kielégíteni.

A vizsgált problémával szorosan összefügg a felhasználók szakirodalmi tájékoztatása és a saját tájékozottság értékelése.

A 178 megkérdezett orvos adataiból világosan kiderül, hogy elsősorban szemináriumok útján tájékozódnak. A vizsgált intézmények közül az első helyen a trencsini járási egészségügyi intézmény áll, utána következik a kassai megyei egészségügyi intézmény, a zsolnai járási, a pozsonyi megyei egészségügyi intézmény, a besztercebányai megyei egészségügyi intézmény stb. A szemináriumok tehát fontos szakirodalmi források, ezért vannak az első helyen. Utána a szakkönyvtárból való rendszeres szolgáltatás következik, amelyet 132 kikérdezett orvos jelölt meg. A harmadik helyen a címre szóló dokumentációs jegyzékek, témafigyelés rendszeres szolgáltatása szerepel, amelyről 21 orvos nyilatkozott. Végül 15 megkérdezett orvos jelezte, hogy nem tájékoztatták kellőképpen.

Érdekes válaszokat kaptunk arra a fontos kérdésre, amely az orvosok saját tájékozottságának értékelésére vonatkozik.

A megkérdezettek közül 103-an, azaz majdnem a fele nyilatkozott úgy, hogy nagyon jól tájékozottak az orvosi irodalomról, ezt azonban saját érdeklődésüknek tudják be. 96 megkérdezett elegendő tájékoztatást jelölt meg.

A megkérdezett orvosok negyede ismerte el, hogy nehezen szerzi meg a szükséges orvosi információkat. Éppen ezért voltunk kíváncsiak ennek okaira: miért nincs biztosítva a megfelelő tájékoztatás és miért csak nehezen tudják megszerezni az információkat. A legfontosabb idézett okok: 1. A külföldi, főleg a devizás szakfolyóiratokat gyakran kölcsönzik ki hosszú időre olyanoknak, akik későn adják vissza; a többiek pedig - főleg a területi egészségügyi intézményekben - csak későn jutnak hozzá. 2. Egyes felhasználók nem tájékozódnak rendszeresen az új könyvekről. 3. A szakirodalom dokumentációs feldolgozása nem az intézet profiljának megfelelően történik. 4. Az egészségügyi intézmények szakkönyvtárainak dolgozói /könyvtárosok és információs szakemberek/ rendszeretlenül tájékoztatják az orvosokat és az egészségügyi középkezelőket az új könyvekről. 5. Számos külföldi devizás szakfolyóirat,

amelyet könyvtárközi kölcsönzés-keretében szereznek meg a könyvtárosok, csak késve érkezik meg más tudományos és szakkönyvtárból. Ezek igen súlyos okok, és fontolóra kell őket venni, ha ténylegesen javítani akarjuk a felhasználók tájékoztatását és gyorsítani az információáramlást.

Már abból is, amit eddig elmondtunk, világos az információ szükségletek és igények kielégítése, valamint az alapvető információs szolgáltatások nyújtása közötti összefüggés.

Ezeket az összefüggéseket felmérésünkben három kérdés segítségével elemeztük: 1. Megfelel-e a szakkönyvtár az intézmény dolgozói szükségleteinek és igényeinek? 2. Ha nem felel meg, mik az okai? 3. Melyek azok az alapvető információs szolgáltatások, amelyeket egyrészt a Szlovák Orvosi Könyvtár, másrészt a prágai Országos Egészségügyi Dokumentációs és Könyvtárügyi Intézet nyújt.

A megkérdezetteknek az 1. kérdésre adott feleleteiből megállapítottuk, hogy 126 orvosnak teljesen megfelel az intézeti szakkönyvtár által nyújtott információs szolgáltatás és 171 orvosnak megfelel a saját könyvtári állomány is. Megállapítottuk továbbá, hogy csak 31 kikérdezett fordul igényével más, közeli könyvtárhoz. Megállapítottuk ugyanakkor azt is, hogy 53 orvosnak nem felel meg az intézeti szakkönyvtár állománya és szolgáltatása.

Ezért vizsgáltuk az utóbbi tény okait is, amelyek a következők: 1. Egyes könyvtárak hiányos ellátása külföldi szakirodalommal, nevezetesen szakfolyóiratokkal - az intézet profiljához viszonyítva. Kevés például a folyóirat az allergológia, aneszteziológia, reszuszcitáció, a légzőszervi megbetegedések tárgykörében.

2. Az elsővel nagyon szorosan összefügg a második ok, amely a könyvtárak hiányos devizalehetőségeivel függ össze.

3. A külföldi devizás folyóiratok árának emelkedése, amelyeket csak a keret megemelésétől lehet továbbra is megrendelni.

4. Nem megfelelően ellenőrzik és sürgetik azokat, akik személyi okokból nem adják vissza időben a külföldi lapokat, és ezzel lehetetlenné teszik mások rendszeres tájékoztatásának biztosítását.

5. Rugalmasabb és szolgálatkészebb könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatásra van szükség. Objektíven leszögezhetjük, hogy ez a szolgálat sok esetben nehézkes, lassu és bürokratikus - mindez pedig

lassítja a szakmai információ áramlását. Mire a szükséges információ eljut az illetékesekhez, addigra a bennük levő információk elavulnak. Kisebb kivétellel ugyanez érvényes a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésre is.

Vizsgáltuk továbbá, hogy mely alapvető információszolgáltatásokat nyújt a két hálózati központi könyvtár - a Szlovák Orvosi Könyvtár, valamint a Cseh Állami Orvosi Könyvtár, amely az Országos Egészségügyi Dokumentációs és Könyvtárügyi Intézet része. A megkérdezett orvosok jól ismerik mindkét központi könyvtár szolgáltatásait, amelyektől a könyvtárközi kölcsönzés útján kapják meg a szükséges szakirodalmat. A Szlovák Orvosi Könyvtárból 111 esetben kölcsönöztek olyan irodalmat, amely az intézeti könyvtárban nem volt meg, az Állami Orvosi Könyvtárból pedig 90 esetben. Ily módon mindkét intézmény hasznos szolgálatot nyújtott a felhasználóknak.

Az információszolgálatok minősége szorosan összefügg a könyvtári, valamint az információszolgálatok dolgozók szakképzettségével. Ezt a kulcsproblémát vizsgálatunkban a következő szempontok alapján állapítottuk meg: 1. Megfelelő arányban van-e a könyvtárosok és az információszolgálatok dolgozók képzettsége a felhasználók - az egészségügyi dolgozók - igényével; 2. Melyek azok a munkák, amelyeket a könyvtárosok valóban végeznek és melyek azok, amelyeket el kellene látniuk.

A könyvtárosok és az információszolgálatok dolgozók képzettsége általában megfelel az egészségügyi dolgozók és elsősorban az orvosok szükségleteinek és igényeinek. Ezt 156 megkérdezett orvos igazolta. Elég sok megkérdezett /41/ nem tartja egészen megfelelőnek képzettségüket, tízen pedig egészen hiányosnak tartják. Igaz, hogy itt a felhasználók nézőpontja dominál! A fenti tény okai sokfélék lehetnek, objektívek vagy szubjektívek. A leglényegesebbek: 1. A könyvtárosnak nincs megfelelő áttekintése a külföldi szakirodalomról. 2. Egyes könyvtárosok nem tudják kielégíteni a felhasználók információszükségleteit és igényeit. 3. Az orvosi szakkönyvtár nem rendelkezik megfelelő számú szakfolyóirattal, amelyek iránt az orvosok leginkább érdeklődnek. Tekintettel az intézetek /elsősorban kutatóintézetek/ sajátos szükségleteire -

a könyvtárosok és az információs dolgozók nem tudják beszerezni az igényes felhasználók számára a kért irodalmat, főleg a paramedikális szakterületek vonatkozásában. Viszont a másik oldalon megállapíthatjuk, hogy a felhasználóknak a szakkönyvtárral szemben támasztott követelményei sokszor igen magasak, ezért a könyvtáros a legmagasabb végzettséggel - főképpen ha egyedül van - sem tudná munkaidejében kielégíteni a felhasználók összes igényeit. Aligha kívánhatná a felhasználók közül valamelyik, hogy a könyvtáros, aki egyedül végez minden könyvtári munkát, munkaidőn túl szolgálja ki az igénylőket. Ezért "cum grano salis" alapon kell értelmezni a felhasználók magas követelményeit és a könyvtárosok képzettségéről alkotott szubjektív véleményüket.

Az arról alkotott véleményeket, hogy milyen munkákat kellene a szakképzett könyvtárosnak ellátnia, nemcsak könyvtárosi, hanem inkább a felhasználó szemszögéből kell helyesen értelmezni. Számukra az az elsőrendű, hogy meg tudja-e nekik a könyvtáros beszerezni könyvtárközi kölcsönzés útján a szükséges szakirodalmat és milyen terjedelemben sikerül ez. Ez a követelmény az alapja nemegyszer a felettes szerveknek a könyvtárosokról alkotott véleményének. Éppen ezért az a követelmény, - hogy a könyvtáros más könyvtárakból szerezzé be a szükséges szakirodalmat, került a tevékenységek jegyzékében az első helyre. A 2. helyre került az a követelmény, hogy a könyvtáros rendszeresebben tájékoztassa az információk felhasználóit /elsősorban az olvasókat/ a könyvvujdonságokról. Ez jogos követelmény, mivel ma már nem elég, ha az irodalmat feldolgozzák és hozzáférhetővé teszik, hanem elengedhetetlen a címre szóló propagálás is a könyvekről és a folyóiratokról.

Ebből a szempontból nem csodálkozunk azon, ha az a természetes követelmény, hogy a könyvtáros gyűjtse össze, dolgozza fel és tegye hozzáférhetővé a szükséges szakirodalmat, csak a harmadik helyen szerepelt - a felhasználók szemszögéből - a könyvtárosi feladatok között. Utána egészen logikusan következett az a követelmény, hogy a könyvtárosok és az információs dolgozók biztosítsák a felhasználók számára a másolatokat, mikrofilmeket, xerokópiákat stb. Ugyanugy az a követelmény, hogy legalább orientációs irodalomkutatási jegyzékeket kell készíteni, helyesen a 6. helyre került. Ez már teljes profil-átalakítást követel meg, ami azt je-

lenti, hogy a szakkönyvtárakat információs központokká kell átalakítani, amelyekben több főállású szakképzett könyvtárosnak és információs dolgozónak kell dolgoznia. Ilyen feltételek mellett lehet alapjában egyetérteni a felhasználók ama igényével, hogy az információs központokban működjön fordítószolgálat is. A közelségben - ha nem is most - egészen logikusan kell számolni azzal, hogy a könyvtáros, mint a kutatási team tagja felelni fog az intézeti feladatok teljesítéséért, valamint azok bibliográfiai előkészítéséért. E követelmény mellett 39 megkérdezett orvos foglalt állást. Ha a megkérdezettek válaszait azon munkákat illetően, amelyeket a könyvtárosoknak végezniük kellene, összehasonlítjuk azokkal, amelyeket már végeznek, meg lehetünk elégedve végzett munkánk minőségével.

II. Az egészségügyi információ-felhasználók oktatás a megkérdezettek véleménye alapján

A tudományos információk felhasználói mindazok, akik foglalkozásuk, munkájuk, érdeklődésük stb. érdekében szélesíteni vagy aktualizálni akarják a megkövetelt ismeretek tartalmait. Ez egyértelműen azt jelenti, hogy mindenki - szakmai és társadalmi funkciójának betöltése folytán - potenciális és meghatározott életéveiben aktív lesz az információk felhasználását illetően.

Ily módon az információs dolgozók oktatása vagy felkészítése alapvetően olyan kell legyen, hogy képesek legyenek a különböző kategóriájú felhasználók igényeit a legteljesebb mértékben kielégíteni. A felhasználókat is fel kell készíteni az információs dolgozók által nyújtott szolgálatok célirányos kihasználására.

Ezért előadásomnak második felében az orvostudományi információk felhasználói képzéséről alkotott véleményeket fogom elemezni, a továbbiakban pedig felvázolom a felhasználók intézményes valamint intézményen kívüli oktatásának modelljét.

A megkérdezetteknek 1,7%-a azt tartotta megfelelőnek, ha az orvostudományi információk felhasználóinak oktatása már az egészségügyi szakközépiskolákban elkezdődik. 38,9%-uk az orvostudományi egyetemen való oktatást tartotta megfelelőnek. 13,6%-uk a Gyógy-

szerészek és Orvosok Továbbképző Intézetében, 5,8%-uk a Szlovák Orvosi Társaság értekezletein, 0,85%-uk a diploma utáni képzés keretében javasolta megszervezni az információs oktatást.

A következő kérdésre - hogyan képzelték el az orvostudományi információk felhasználóinak felkészítését - a megkérdezettek 5,8%-a válaszolta, hogy előadássorozatot formájában képzei el. 2,9%-uk speciális monotematikai tanfolyamot, 7%-uk szemináriumot vagy tájékoztató előadást javasolt.

A megkérdezetteknek majdnem a fele javasolta, hogy az információs oktatást már az orvosi egyetemen kell elkezdni, de korántsem volt egységes a vélemény arról, hogy ezt a gyakorlatban hogyan kell majd megvalósítani. Többféle javaslat született. A legrealistább az orvosi informatika bevezetésének javaslata volt. Ez azonban maximalista javaslat. Igaz, ha sikerülne megvalósítani, több dolgot lehetne megoldani. Talán leghelyesebb lenne az I. évben elkezdni a többi általános tárggyal együtt. Mások megelégednének az I. szemeszter keretében szervezett szemináriummal vagy csupán egy utmutatóval, hogyan kell dolgozni az orvosi szakirodalommal. Ilyen minimális követelmények azonban inkább visszalépést jelentenének, mivel az oktatást csak bevezető tájékoztató jellegű előadásokra szűkítenék.

A másik lehetőség, amelyet 32 megkérdezett javasolt, az, hogy be lehetne ezt az oktatást sorolni diplomázás előtti időszakra, vagy éppen a továbbképző intézet által szervezett tanfolyamok keretében megoldani. A fentiek keretében többféle variánst javasolnak: 1. Előadássorozat az orvosi informatika tárgyában; 2. Speciális monotematikai tanfolyam alaposan átgondolt anyaggal 3. Informatikai szeminárium.

Az előadássorozat a tudományos-műszaki információkról szóló alap-ismereteket tartalmazná, majd kitérne ezek alkalmazására az egészségügy terén. Az egyes előadások megfelelően kapcsolódnának egymáshoz és egységes rendszert alkotnának. A speciális monotematikai tanfolyam már a felhasználók oktatásának sokkal igényesebb formája, gondosabb előkészítést igényel. A szakmai tanfolyam már tulajdonképpen az orvostovábbképző intézet szervezésében előbb is megvalósult. Az informatikai szeminárium - mint kollektív forma -

feltételezi az önálló felkészülést és előadások, korreferátumok után vita formájában bonyolítják le az oktatást szekciók keretében. Ezekről rövid összeállításokat készítenek, amelyeket azután publikálnak is.

A felhasználók oktatásának harmadik módja - mint maguk a felhasználók oktatásának harmadik módja - a Szlovák orvosi Társaság által szervezett szakelőadások, mégpedig vagy az egyes egyesületek, vagy az egyes szekciók keretében.

A Társadalomegészségügyi Társaságon kívül, amelynek keretében már ez előtt is foglalkoztak az orvosi informatika oktatásának kérdéseivel, egyetlen orvosi társaság sem rendelkezik konkrét tapasztalatokkal. Az általuk szervezett előadások túlnyomó többsége a klinikai esetek demonstrálásával volt kapcsolatos, minthogy ez a továbbképzés egyik fontos formája.

Nyilvánvaló, hogy az orvostudományi információk felhasználóinak oktatását - amely vita tárgyát képezi nemegyszer nemzetközi fórumon, többek között a szocialista országok szakértői értekezletein - nem lehet tájékoztató jellegű előadásra leegyszerűsíteni. Hogy ez az akció - mert kétségkívül ennek nevezhetjük a felhasználók informatikai oktatását - elérje célját, feltétlenül meg kell oldani egy egész sor szervezési, személyi, didaktikai, andragógiai és módszertani kérdést.

Véleményünk szerint optimális lenne az első variáns - az orvostudományi egyetemen történő informatikai oktatás. Gyakorlatilag ezt vagy új tantárgy bevezetésével - azaz az orvostudomány és az egészségügy terén alkalmazott informatika oktatásával -, vagy bevezető előadássorozattal lehetne megoldani. Az új tantárgy az I. szemeszterben szerepelne. De itt nem térhetünk ki a részletekre.

Lehetne gondolkodni az egyik válaszoló javaslatának megvalósításán is. A javaslat szerint a felhasználók informatikai oktatását be kellene iktatni az egyes tantárgyakba úgy, hogy minden professzor vagy docens a saját tantárgya keretében nyújtana a hallgatóknak egy "informatikai minimumot", azaz azoknak az információs ismereteknek a magvát, amelyekkel - mint az információk felhasználója - tisztában kellene lennie.

Véleményünk szerint ez a javaslat, amely az első pillantásra egyszerűnek tűnik, a gyakorlatban több nehézséggel találkozna. Nehéz lenne minden egyes tantárgyba beiktatni az alapvető informatikai ismereteket. Ez ugyanis feltételezná azt, hogy először a professzorok, illetve a docensek végezzék el az informatikai tanfolyamot, hogy azután az elsajátított anyagot tovább adhassák a hallgatóknak. De ezután sem tételezhető fel, hogy az informatikai alapismereteket egységesen iktatnák be az oktatásba, már ami az orvostudományi információk alapját illeti.

Ezért sokkal komolyabbnak és lényegesen egyszerűbbnek tartjuk az alábbi javaslatot: Az orvostudományi egyetemek tantervébe be kell iktatni egy új tantárgyat - "orvosi informatika" vagy az "orvostudományi információ alapjai" címen - mégpedig az I.szemeszterben.

Mi a célja az orvostudományi információk felhasználói informatikai oktatásának? 1. A tudományos információkkal való munka elsajátítása; 2. Az intézmények és elsősorban az orvosi szakkönyvtárak információállományának szakszerű használata; 3. Az információk források megfelelő felhasználának elsajátítása úgy, hogy maximálisan kielégíthessék saját információs szükségleteiket és igényeiket. 4. Az ésszerű szellemi munka technikájának elsajátítása.

Az új tantárgy célja elsősorban az, hogy szolid alapot adjon az informatikából, figyelembe véve az egyetemi didaktika és pedagógia szabályait. Nota bene, egy szemeszter alatt nem lehetne többet elérni, minthogy a hallgatókkal elsajátíttatják az orvostudományi informatika alapjait. Az így lerakott alapokat később, mint orvosok továbbfejleszthetik - monotematikai tanfolyamok keretében - az Orvosok és Gyógyszerészek Továbbképző Intézetében.

Az orvostudományi és egészségügyi információk felhasználói oktatásának modellezésénél a következő alapelvekből kell kiindulni:

1. Az információs tevékenység minden ésszerű munkamódszer elválaszthatatlan része.
2. A felhasználó helyzetét az információs folyamatban nem tekintetjük egyoldalunak. A felhasználó egyidejűleg aktív partnere az információs dolgozónak. Ezért az információs dolgozók okta-

- tását, amely kutatásunknak egyik legfontosabb mozzanata volt, nem különíthetjük el a felhasználók oktatásától, már csak azért sem, mert az információs dolgozók nemcsak potenciális, hanem tényleges felhasználói is a tudományos információknak.
3. Az orvosi információk felhasználói oktatásának célja a következő: a. el kell érni azt, hogy a felhasználók képesek legyenek a meglevő információs forrásokat és szolgálatokat és annak minden lehetőségét kihasználni; b. fejleszteni kell a felhasználók azon képességét, hogy a szellemi munkában ésszerű, az információs gyakorlatban kipróbált módszereket használják; c. meg kell tanítani őket az információk megfelelő használatára és feldolgozására.
 4. Az informatikai ismeretek tartalmát és volumenét mindenkinél külön kellene meghatározni, munkakörétől és beosztásától függően. Ezt szolgálja az orvostudományi információk felhasználóinak kategorizálása.
 5. Az információs folyamatokkal kapcsolatos általános ismereteket már a középiskolákban, továbbá az egészségügyi szakközépiskolákban kellene tanítani, és kiegészítésként különböző társaságok /pl. a Szlovák Orvosi Társaság/, valamint a tömegkommunikációs eszközök révén.
 6. Az információs ismeretek kiválasztását orvosok, valamint közép-káderek részére országos szinten, egységesen kellene megvalósítani.
 7. A felhasználók oktatását korszerű tanítási és technikai eszközökkel kell létrehozni.

Befejezés

Abból, amit elmondtunk az orvostudományi információk felhasználóinak oktatásáról, levonhatunk néhány előzetes következtetést, ezeket röviden néhány pontban foglaltuk össze:

1. A tudományos információk felhasználói elsősorban az orvosok, továbbá az egészségügyi közép-káderek és mindazok, akik munkájuknál, érdeklődési körükben fogva fejleszteni akarják tudá-

sukat, önálló tanulás, diploma utáni képzés, ill. továbbképzés útján. Az intézményes oktatáson kívül nagy szerepe van az intézményen kívüli oktatásnak is.

2. Alapvető dolog tehát az információs dolgozók kiképzése arra, hogy a lehető legteljesebben teljesíthessék a felhasználók különböző kategóriáinak kéréseit; fel kell készíteni azonban a felhasználókat is az információs központok által nyújtott információs szolgálatok célszerű felhasználására.
3. Az oktatás első szakasza szolgálja a felhasználók meggyőződését arról, hogy a tudományos információk felhasználása egyike az eredményes munka és önmegvalósítás feltételének.
4. Az oktatás második szakaszában magasabb szintű oktatást kell megvalósítani, amely az egészségügy szükségleteit veszi figyelembe - tekintettel az orvostudományi ismeretek rohamos fejlődésére.
5. A tudományos információk felhasználója - modern értelemben - nem az információs szolgálatokkal összefüggő tevékenységek objektuma, hanem aktív partner, aki helyesen értelmezi saját információs igényeit, figyelembe veszi az információs szolgáltatásokat és munkájában azokat a módszereket alkalmazza, amelyeket már ellenőriztek, használhatóságukat a szakirodalomban le-
rögzítették.

Orvosi könyvtárosok értekezlete Schwerinben

A NDK Könyvtáregyesületének orvosi könyvtári szekciója 1977. március 24-25 között tartotta 6. taggyűlését.

A szakmai program két nagy csoportban zajlott le: a kórházi szakkönyvtárak és a betegkönyvtárak csoportjában.

Az értekezleteken mindig, most is, nagy súlyt helyeztek a szekciók évi beszámolóira és vitára bocsátották 1977-79. évi, hároméves munkatervüket.

Különösen sokat vitatott téma volt a decentralizált-centralizált könyvtárközi kölcsönzés szerepe, lebonyolításának, megjavításának módja. A tájékoztatás fejlesztésének távlati terveit ismertették az információs központ, az Institut für Wissenschafts-Information in der Medizin munkatársai. Ugyancsak kiemelt szerepet kapott a főiskolai és az egyetemi könyvtárügy, különös tekintettel a szakreferensek szerepére, a klinikai és az egyetemi intézeti könyvtárak valamint a kutatóintézeti könyvtárak feladataira. Külön szekció foglalkozott a területi kórházak könyvtárainak ügyével.

Az értekezleten plenáris ülések szekcióülésekkel váltogatták egymást. 9 munkacsoportban folyt a munka. A befejező plenáris ülésen a szekcióülések vitavezetői rövid értékelő összefoglalást tartottak és felolvasták a határozatokat.

A NDK-ban nincs állami orvosi könyvtári hálózat, feladatait a könyvtáregyesület egyes szekciói, az orvosi könyvtárakét az orvosi könyvtári szekció vette magára, szép eredménnyel. Mintegy 300 orvosi könyvtáruk és 41 információs állomásuk van. Az utóbbiak a szakirodalmat feldolgozó dokumentációs állomások, inkább a helyi intézménynek, némileg a régióknak szolgálnak szakirodalmat. A

könyvtárak és a dokumentációs-információs állomások között a kapcsolatot az un. területi munkaközösségek biztosítják, amelynek tagjai egy-egy megyében /Bezirk/: könyvtárosok, informátorok, főiskolai-egyetemi oktatók, orvosok. Feladatuk a területi munka koordinálása. Ahol ez a munkaközösség erős, ott aktív és színvonalas a könyvtári-információs tevékenység. Gyakorlati feladataik: a szakirodalom rendelkezésre bocsátása a városban egymás könyvtárainak. Egyeztetett és meghosszabbított nyitvatartási idő a városon belül. Sokszorosított szolgáltatások nyújtása egymásnak és a területnek. Tájékoztatási segédeszközök cseréjének megszervezése /elsősorban a városon belül egy-egy tájékoztatási segédkönyv közös használata/, referálólapok egyeztetett megrendelése.

Az állami hálózat hiányát igyekeznek azzal is pótolni, hogy az IWIM /az orvostudományi információs intézet Berlinben/ a könyvtáregyesület orvosi könyvtári szekciójával szerződést kötött, amelyben az IWIM kötelezi magát, hogy a könyvtári és információs rendszert fejleszti és módszertanilag irányítja, az egyesület viszont azt a kötelezettséget vállalta, hogy orvosi könyvtárosokat érintő általános könyvtári kérdésekben állást foglal és az aktuális kérdéseket konferenciák napirendjére tűzi. Az IWIM-ben is két munkaközösséget hoztak létre, egyikük a könyvtári, a másik az információs problémák támogatására.

Az értekezletnek külföldi résztvevői is voltak. Widy-Virski professzor, a varsói központi orvosi könyvtár igazgatója a varsói könyvtár szervezetről és munkájáról számolt be, Julie Křivinková, a prágai állami egészségügyi dokumentációs intézet könyvtárának volt vezetője a kölcsönzés gazdaságosságáról, Baborová, ugyanennek a könyvtárnak jelenlegi vezetője a pártirodalom beszerzéséről és feltárásáról számolt be, Szepesi Zoltánné a magyar orvosi könyvtárhálózat tagkönyvtárainak működéséről tartott előadást. Ismertették 2. könyvtári versenyünk szövegét is.

A konferenciát mintaszerűen szervezték meg és bonyolították le. A könyvtárosok részvételi fegyelme kimagasló, aktivitásuk imponáló volt. A viták valószínűleg színvonalasabbak lettek volna, ha a könyvtárosok szakképzettségében nem lennének nagy különbségek. Az olajozott lebonyolítás érdeme Dr Edith Mantée, az IWIM

munkatársáé, régi ismerősünké, aki a schwerini értekezletig az orvosi könyvtári szekció elnöke is volt. Munkájának, összetartó erejének köszönhető, hogy az orvosi könyvtári szekció többé-kevésbé pótolni tudta az állami hálózatot.

A német kollégák lekötőtelezően kedvesek és kollegiálisak voltak egymáshoz és a vendégekhez.

Szepesiné Benda Mária

K ö n y v i s m e r t e t é s

Ádám Géza, Gulyás Kiss Árpád, Sasvári Lászlóné és Zoltán Géza: Fotodokumentáció és archiválás orvosi röntgenlaboratóriumokban. Egészségügyi Szakdolgozók Központi Továbbképző Intézetének kiadása. Budapest, 1977, 196 oldal, 54 ábra.

A könyvtári tevékenységben a mikrofilmes tárolás mind jobban előtérbe kerül. Ezért érdekes a nem könyvtári jellegű mikrofilmes fotodokumentáció és kisfilmes archiválás alkalmazása. Gazdasági, tárolási és visszakeresési okok miatt világszerte a röntgenosztályokon indult meg a kisfilmes archiválás. Hazánkban az Egészségügyi Szakdolgozók Központi Továbbképző Intézete már megkezdte a röntgenasszisztensnők kiképzését a mikrofilmes archiválásra és a kötet lényegében véve ennek a tanfolyamnak a tananyaga.

A nagy tapasztalatu szerzőgárda elsősorban a saját tapasztalatai alapján igyekszik megismertetni a fotodokumentációt. A röntgenfilm-szerkezet különféle típusainak ismertetése után szólnak a röntgenfilm gyártásáról és a fotografiai anyagok tulajdonságairól /optikai sűrűség, érzékenység, az érzékenységmérési eljárások, a színérzékenység/, a fényképezési előhívás és sötétkamrai munka tudományos alapról és gyakorlatáról. Népgazdasági kérdések és az ezüstvisszanyerés módjának ismertetése fejezi be a kötetnek mintegy első felét.

Ezután a fotodokumentációban használatos fényképezőgépekről, folyamatokról, eljárásokról van szó. A 135. oldalon kezdődik a filmarchiválás gyakorlata /módszertani utmutató/ rész, amely a könyvtárosok részére a legértékesebb. Ismerteti a hagyományos nagy helyigényű archiválási módszert, ismerteti azokat a követelményeket, amelyeket a korszerű archivum támaszt valamint a fototechnikai kicsinyítés révén történő fotodokumentálás és archiválás módját, eszközeit, személyi és tárgyi valamint a szervezési feltételeit.

Megítélésünk szerint e kötet hasznos olvasmány a mikrofilmes archivizálást tervező, vagy már alkalmazó könyvtárak, intézmények számára.

dr Bugyi Balázs

Eva VARGA-SOMOGYI

Analysis of the Library Holdings of the Dental

University Department of Pécs

New requirements have been set by the start of the third term of dental training in 1975/76. This necessitated the investigation whether collections corresponded learning demands.

The stocks of the library amounting to 2063 units were divided into seven-year periods and analyzed according to the year of publication, language, and speciality, i.e.

1. Distribution of books according to speciality and subject
2. Which languages are being read
3. Distribution of books according to language
4. Distribution of books according to year of publication
5. Number of available copies
6. Distribution of periodicals according to language
7. Comparison of readers language knowledge and language of periodicals
8. Distribution of periodicals according to speciality and subject matter, respectively
9. Features of current journals

A strikingly high proportion /13,3%/ of books on oral surgery as compared to the low number of books on periodontology has been established.

Language knowledge of the 23 dental doctors of the department was in decreasing order: English, German, Russian, French. The distribution of books according to language: German, English, French, Russian.

From the 32 current journals 8 were international issues in English. Distribution of journals according to language: 17 in English, 3 in German, and 1 each in other languages. Both the distribution according to language and subject matter was

considered to be adequate.

Wants: books do not meet modern requirements, inadequacy of the periodontological literature and Russian books, as well as lecture notes for technician training.

Mária SZEPESI BENDA

Bibliometry. Measurement of the Phenomena of
Literature and Information

References valuable to readers have to be selected from the literature independently of the computer era. In addition to empirical methods bibliometric means should be used, too. Systems suitable are as follows:

1. Bradford's distribution system: how can subject matter or topic related "nucleus" and "zone" journals be found.
2. Price's citation tracing and research front: how is it to be calculated on the basis of references in journals. Which are the important review papers, how does a paper become classic and, if containing essential new data or a comprehensive abstract, "superclassic". Research front will help the librarian to meet accurately the required references to each of the researchers.
3. Bibliographic coupling will be helpful in establishing papers that have been mostly referred to, as well as the journals they have been published. Latter has to be considered when acquiring journals.
4. Epidemic theory. Spread of information is similar to an epidemic of infectious disease. Following a latency period the number of publications increases and, after stagnation, declines. Analysis of the emergence of a subject, the increase of communications will be helpful in palnning ahead acquisitions, as well as in establishing prognosis of services.

Orsolya SZIRMAI

Complex Analysis of Collections in Small Special
Libraries

In spite of the numerically unimportant stocks at small special libraries a large variety of documents may be found.

Though information content is valuable they are, due to their unconventional form, red less. For the dissemination of their information content the punched card for visual inspection containing uniterm definitions seems most appropriate.

The collection of the library of the Hospital for Heart Diseases of Balatonfüred exceeds somewhat the 2000 library units and includes books, periodicals, reprints, dissertations, microfilms, photocopies, xerox copies, translations, and synopses.

An uniterm catchword system has been elaborated that meets special demands of the hospital. In a first step catchwords based on 150 fundamental terms were made available on punched cards for visual inspection. However not the conventional method of one entry/document has been used but a so-called position list was made. It contains the position number of the punched card for visual inspection, the abbreviation of the title /1-4 symbols/, and the accession number. By means of this method the required information is to be retrieved within a minute at a library with one librarian.

Katalin KOVÁCS

30-Year Review of Medical Book Publishing

Book publishing was nationalized in 1948. Two publishers issue medical books. Medicina publishes textbooks and reference works, as well as scientific and popular works. The Publishing House of the Hungarian Academy of Sciences issues scientific works, as well as numerous medical books in foreign languages.

Publication trends are presented on a graph. During the period of 1945 to 1949 a mean of 31 books/year were published as compared to the 88 books/years between 1970 and 1974. The mean number of copies amounted to 3100 in the period between 1945-1949, and to 9700 during 1970-1974. The total number of copies during the periods of concern amounted to 94.000 versus 851.000.

Author presents a survey on publishing activities, i.e. which works have reached highest edition and those which are missing.

Éva KOVÁCS

Scientific Work at the 1st University Department
of Surgery at Budapest on the Basis of 10 Years

Publishing Activity

Research work is carried out since 1964, the date the Department joined the National Research Program. Two main topics are subject of research: 1. The operative treatment of gastroduodenal ulcers. 2. The premedication of gerontological patients.

On the basis of the publication during a 10 years period /1966-1971/ research work including 8 other topics in addition to the mentioned ones has been analysed. Altogether 10 dissertations have been presented. Latter authors have published a total of 216 papers, 44 having been issued in the year of dissertation, and 67 during the period before and after it. Publication activity was highest during the year, as well as years preceding and following dissertation.

Miklós GUBI

Problems of Literature Search. Conceptual and
Terminological Alterations

Literature search often involves minutious work to enable detection of relevant data. These difficulties are consequence of 1. The researcher asks for a particular problem without any mention on context. Numerous data on the topic may be found, e.g. in Index Medicus, however, it is not be established by title whether content of the paper will meet the request. Headings of indices /Index Medicus/ change, e.g. a larger number of specific terms have been derived from general headings or, conversely, a specific term has been incorporated into a comprehensive heading.

Terms constituting separate headings in indices permit reliable information. There are however "hidden" terms. Such a term was "gastrocamera". The paper published in the year of discovery had been written in Japanese. The term became common knowledge only ten years later. Accordingly, should the requested information cover 10 to 15 retrospective years, retrieval will involve

difficulties. Experiences in search for terms, e.g. mental health, crisis intervention, gastrocamera, viscosity have been presented.

Ju.A. SHILINIS

Present State and Perspectives of Medical Information
in the USSR

In the USSR the national system of scientific and technical information was set up in the past 15 years. The system includes 10 All-Union centers, 86 central sectorial institutes, centers in 15 Republics, 90 intersectorial territorial centers, and about 10.000 information bureaus. Latter are stationed at various enterprises and research institutes. About 60 thousand scientific and technical libraries work in close collaboration with the information centers. VINITI, the center of the system, acquires about 90 per cent of the periodicals published all over the world and disseminates differentiated information to 172 scientific and technical sectors.

Endeavours of the International Scientific-Technical Information System aim the compatible information processing in member countries, keeps records of scientific research work, of translations in various languages, and of periodical publications. The system includes Medinform, the joint medical information system with VNIIMI - All-Union Medical and Medical-Technical Information Research Institute - as center.

Member countries of Medinform: Bulgaria, GDR, Hungary, Poland, Czechoslovakia, and the USSR. The elaboration of the system is based on team-work. Its chief aim is to set up a common data processing system for medical information. The information activities of VNIIMI include: literature search, abstracting activity, publication of surveys, issue of bibliographies, factual data supply. The data base amounts to 39,5 million primary documents and include among others 22,3 million medical books and 16 million domestic and foreign periodicals.

The Meditsinskii Referativnyi Zhurnal is published in 22 sections. Some 25 to 30 review publications and 15 series of special express informationservice are issued yearly. From the acquired periodicals about 150.000 articles have been processed

in form of bibliographies and standard cards, respectively, in one million copies.

Selective dissemination of information and the information supply of the leading executives is based on contents of 1100 selected journals.

VNIIMI keeps close relations with 30 foreign information centers and 1100 institutions of 84 countries. Cooperation is particularly productive with the information centers of the COMECON countries.

Ignác GASPAREC

Training of Information Experts and of Users of
Medical Informations

On the basis of the medical-pharmaceutical research plan of 1971-1975 of the Slovakian Ministry of Health investigation of the problem was assigned to the Central Medical Library of Slovakia.

On the basis of a questionnaire following conclusions have been drawn:

1. The users of scientific information are primarily physicians and, in the second place, the medical-technical staff. In addition to the institutional teaching training outside the center was considered important.

2. The information staff has to be prepared to supply information to different categories. Users have to be taught the practical application of information services.

3. In the first part of the training users have to be persuaded on the utility of information in work achievement.

4. In the second part of training specific instruction in accordance with trends in medical development has to be achieved.

5. Users of scientific informations are not the object of information but active partners.

Эва ВАРГА-ПОМОДЬИ:

АНАЛИЗ ФОНДА В БИБЛИОТЕКЕ СТОМАТОЛОГИЧЕСКОЙ КЛИНИКИ ПЕЧЬСКОГО МЕДИЦИНСКОГО ИНСТИТУТА

Анализ фонда библиотеки обоснован тем, что в клинике была начата подготовка медиков стоматологического факультета третьего курса в 1975-76 году, а это поставило новые задачи и перед библиотекой. Нужно было установить, соответствует-ли фонд задачам университета.

Фонд, насчитывающий в общем плане 2063 библиотечных единицы, был подвергнут анализу в группировке по 7-летним периодам, по году издания, языку и теме специальности. Для этого открывалась возможность ввиду того, что в отличие от до сих пор известных анализов не отмечалось неравномерное развитие фонда, разнообразная специальная ориентация по отдельным периодам.

Анализ распространился на следующие вопросы:

1. Распределение книг по специальностям или тематикам;
2. Знание языков читателями;
3. Распределение фонда в языковом отношении;
4. Распределение книжного фонда по году издания;
5. Наличие или отсутствие дальнейших экземпляров необходимых изданий;
6. Языковое распределение журналов;
7. Сопоставление знания языков читателями с языками журналов;
8. Распределение журналов по специальностям или тематикам;
9. Распределение текущих журналов по характеру и тематике.

Что касается распределения по тематике интересно большое удельное число стоматологических книг /13,3%/ и ограниченное количество пародонтологических работ. Последнее считается недостатком именно потому что пародонтологические изменения по частоте достигли почти степени народного заболевания.

Знание языков 23 врачами клиники по очереди: английский, немецкий, русский, французский. Распределение книг по языкам еще соответствует традициям: немецкий, английский, французский,

русский.

Среди 32 текущих журналов 8 международного издания выпускаются на английском языке. Языковое распределение журналов: 17 английских, 3 немецких, остальные языки представлены по I журналу, что считается соответствующим совместно с тематическим распределением.

Недостатки: книги недостаточно свежие, вследствие длительного пробега следует очень быстро, своевременно заказывать, число работ по пародонтологии и на русском языке мало, подобно запискам для подготовки средних медицинских кадров-ассистентов. Эти недостатки должны быть устранены в дальнейшем.

—.—

Мария СЕПЕШИ-БЕНДА:

БИБЛИОМЕТРИЯ. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЯВЛЕНИЙ СПЕЦИАЛИТЕРАТУРЫ И ИНФОРМАЦИИ

Из специалитературы даже в эпохе применения ЭВМ следует избрать ценную, соответствующую читателям литературу. Помимо эмпирических методов необходимо применить и библиометрические методы. В сообщении, предназначенном для обращения внимания на данную проблему, изложены следующие методы: 1. закон рассеяния Бредфорда: как можно найти ядерный и зональный журнал/ы/ определенной тематики или специальности; 2. что значит фронт исследований Прайса / Price /, как может быть определен на фоне цитатов статей журналов. Какие реферативные статьи являются важными, как становится актуальная статья классической и если содержит важные новые данные или широко задуманное обобщение, как будет "суперклассической". Открытие "активного фронта исследований" по тематикам помогает библиотекарю выбрать литературу для исследователя именно такого вида, в которой он нуждается.

3. Метод библиографического связывания выявляет чаще цитируемые /и чаще использованные/ статьи и журналы, в которых они опубликованы. При заказах следует учесть очередь частоты вытекающей из цитатов.

4. По эпидемиологии информации информация распространяется по законам эпидемических заболеваний. После скрытого периода начинается выход в свет все больше и больше статей, затем застой и

упадок. Если библиотекарь по нескольким темам испытывает появление и размножение статей, может получить исходный пункт не только по увеличению фонда, а также по прогнозу развертывания служб.

—.-

Оршоя СИРМАЙ:

КОМПЛЕКСНАЯ ПЕРЕРАБОТКА ДОКУМЕНТОВ НЕБОЛЬШИХ СПЕЦБИБЛИОТЕК

В лечебных учреждениях более узкой тематики вообще не существует большое количество документов, но имеются разнообразные документы, предоставляющие ценные информации, однако из-за отличающейся от традиционных форм издания реже пользуются ими. Вот почему необходимо по возможности наиболее углубленно перерабатывать информации, включенные в документы. Автор считает наиболее подходящим для этого метод переработки оптическими перфокартами, содержащими понятия Унитерма.

Больница для сердечных больных в Балатонфюреде занимается лечением и реабилитацией больных с заболеваниями сердца. Состав фонда, насчитывающего несколько больше чем 2000 библиотечных единиц, по разным видам документов следующий: книги, журналы, оттиски, кандидатские диссертации, микрофильмы, фотокопии, ксерокопии, переводы, рефераты.

Институт создал систему руководящих слов типа унитерма соответственно требованиям, в первом этапе по ок. 150 основным понятиям, из которых были сформированы предметные слова оптических перфокарт. Однако, в отличие от практики не перерабатывала библиографическое описание каждого документа на отдельную перфокарту, а приготовила так наз. список позиций, описанием номера перфораций, в сочетании с сокращением специального вида документа /I-4 буквы/ и с инвентарным номером. Таким образом актуальный документ можно поискать ретроспективно в течение минуты и библиотекарь, работающий без помощников, может иметь учет в своевременном состоянии, ведь это требует небольшой рутинной работы.

—.-

Каталин КОВАЧ:

ИЗ 30 ЛЕТ ВЕНГЕРСКОГО ИЗДАНИЯ МЕДИЦИНСКИХ КНИГ

Венгерское издание медицинских книг было национализировано в 1948 году. Издательства перенесли большие изменения.

Медико-санитарные книги — за небольшим исключением — выпускаются двумя крупными издательствами. Издательство "Медицина" выпускает учебники и руководства, кроме того ряд научно-популярных изданий для широкой публики. "Издательство Академии" выпускает научные работы в строгом смысле слова и ряд медицинских книг на иностранных языках.

Развитие показано на графиках и в таблицах. Как видно, в периоде от 1945 до 1949 гг. ежегодно в среднем были опубликованы 31, в 1970-74 гг. — 88 книг. Тираж в среднем составлял 3100 экземпляров в 1945-49 гг., а в 1970-74 гг. — 9700. В эти же периоды общий тираж был 93.900, а в последние годы — 851.000.

В сообщении указаны работы, выходявшие в наиболее многократном издании и те, в которых имеется недостаток.

—.

Эва КОВАЧ:

НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БУДАПЕШТСКОЙ I. ХИРУРГИЧЕСКОЙ КЛИНИКИ В СВЕТЕ ПУБЛИКАЦИЙ ЗА 10 ЛЕТ

Научно-исследовательская работа проводится в организованном виде с 1964 года, когда клиника включилась в Государственный Перспективный План Исследований. Соответственно этому на клинику возложена задача проводить исследования особенно по двум проблемам, а именно: 1. хирургическое лечение язв желудка и двенадцатиперстной кишки, 2. подготовка больных геронтологического контингента к хирургическим вмешательствам.

Автором анализирован 10-летний литературный материал /1966-1971 гг./ с точки зрения тем и разделов исследований: помимо вышеуказанных это составляло 8 тем. В данном периоде было написано 10 кандидатских диссертаций. Автором была составлена библиография публикаций врачей клиники изданных за этот период. 10 авторами были написаны всего 216 работ, 44 статей в год представления диссертации, 67 — в период до и после представления диссертаций. Максимальное количество работ кандидатов было опубликовано в течение 3 лет: год диссертации, год непосредственно до и после диссертации. Это объясняется тем, что перед написанием диссертации авторы проводят многолетнюю исследовательскую работу и результаты стараются опубликовать в большинстве.

—.

Миклош ГУБИ:

ПРОБЛЕМЫ РЕШЕРШНОЙ СЛУЖБЫ: ИЗМЕНЕНИЯ ПОНЯТИЯ И ТЕРМИНА

Составители ретроспективных поисков литературы часто вынуждены углубляться в тематику для подачи релевантных данных. Это объясняется следующими факторами: 1. потребитель отмечает лишь разделы темы, не сообщает интересующие его взаимосвязи, однако, например, в Index Medicus имеются десятки данных по теме в целом, но из заглавия сообщения невозможно установить, соответствует ли содержание врачу-потребителю ретроспективного поиска литературы. 2. В указателях /например, в Index Medicus/ изменяется предметное слово. Так, из предметного слова, обозначающего общее понятие, расслаивается более специфическое понятие, или наоборот, специфическое понятие сливается в общее.

Для составителя ретроспективного поиска литературы значительным облегчением является появление понятия в указателях в виде самостоятельного предметного слова. Существуют также "скрытые понятия". Примером этого можно отметить слово "гастрокамера", о котором сообщил автор еще в году открытия, однако лишь на японском языке и поэтому содержание сообщения спустя 10 лет поступило в научное общественное сознание. Трудную проблему представляет для решершной службы указание литературы 10-15 лет давности по такой теме современного характера. Вышеизложенные подтверждены приведением опыта по решершной работе в связи с предметными словами "mental health", "crisis intervention", "gastrocamera", "viscosity".

— —

Ю.А. ШИЛИНС:

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ НАУЧНОЙ МЕДИЦИНСКОЙ ИНФОРМАЦИИ В СОВЕТСКОМ СОЮЗЕ

В Советском Союзе за последние 15 лет была создана государственная система научной и технической информации, состоящая из 10 всесоюзных, 86 центральных отраслевых, 15 республиканских институтов, 90 межотраслевых областных центров и ок. 10.000 информационных бюро, последние функционируют на предприятиях и в научно-исследовательских институтах. В тесном взаимодействии с информационными органами работают ок. 60 тысяч научных и

технических специбблиотек. Центром данной системы является ВИНТИ, куда поступает прибол. 90% опубликованных в мире периодических изданий, ВИНТИ обеспечивает 172 научным и техническим специальностям дифференцированную информационную службу.

В целях наиболее тесного взаимодействия социалистических стран в области информационной службы была создана Международная система научной и технической информации; система старается обеспечить в частности совместимость переработки информации отдельными странами-членами системы, ведет учет о научно-исследовательских работах, переводы на разных языках, развертывает автоматизированную службу регистрации периодических изданий. Мединформ - общая система научно-медицинской информации - является одной из подсистем этой системы, ведущим институтом которой является ВНИИМИ - Всесоюзный Научно-исследовательский Институт медицинской и медико-технической информации. Страны-члены Мединформа следующие: БНК, ГДР, ВНР, ПНР, ЧССР и СССР. Развертывание системы подготовится в рабочих группах. Основной задачей является создание общей автоматизированной системы медицинской информации. ВНИИМИ выполняет многообразную информационно-документационную деятельность. Имеет рефертивную службу, реферативную деятельность, обзорные издания, библиографические издания, фактографическую службу. Информационный массив в сети составляет 39,5 миллионов первичных документов, из них 23,3 миллиона медицинских книг и 16 миллионов отечественных и зарубежных спецжурналов.

Медицинский Реферативный Журнал выходит по 22 разделам. Ежегодно выпускаются 25-30 обзорных изданий, а тематические "экспресс-информации" издаются в 15 сериях. Среди статей периодических изданий, поступающих в Советский Союз, ок. 150.000 перерабатываются в библиографиях или в виде стандартизированной службы тематических карт, размноженных тиражом в 1 миллионе экземпляров.

Для селективной диссеминации информации и для ДОР пользуются указателями 1100 избранных журналов.

ВНИИМИ имеет взаимосвязь с 30 зарубежными информационными институтами и с 1100 организациями 84 стран. Особенно плодотворным оказывается взаимодействие с институтами медицинской информации стран СЭВ-а. Плоды подготовительной работы, проведенной в

рабочих группах, созревают в будущее время.

Ignác GAŠPAREC

—.-

ОБУЧЕНИЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ИНФОРМАЦИИ И ПОТРЕБИТЕЛЕЙ МЕДИКО-САНИТАРНЫХ ИНФОРМАЦИЙ

По плану поисков в медико-фармацевтической отрасли на 1971-75 гг., составленному Министерством Здравоохранения Словакии, словацкая центральная медицинская библиотека получила программу исследований, включенную в заглавии. На основании данных, полученных на анкетах, сделали следующие выводы:

1. Потребителями научных информации являются в первую очередь врачи, затем средние медицинские кадры. Помимо организованного обучения большую роль играет обучение неорганизованного типа.

2. Поэтому необходимо подготовить информационных работников к снабжению информацией потребителей самых разнообразных категорий, но потребителей также необходимо подготовить к целесообразному пользованию службами информационных институтов.

3. Первый этап обучения должен убедить потребителей в том, что использование научных информации является одним из предусловий эффективной работы и самозавершения.

4. Во втором этапе обучения необходимо проводить специальную подготовку, соответствующую современному уровню медицины.

5. Потребитель научных информации является не объектом информации, а активным партнером.

—.-

